

**በፀኛ እና 10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቀረቡት
የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ግምገማ**

በ

ጌታሁን አያና

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

የሶሻል ሳይንስና ሂውማኒቲስ ኮሌጅ

የኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ-አማርኛ ትምህርት ክፍል

የድገረ ምረቃ መርሃ ግብር

ጥቅምት 2011 ዓ.ም

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

**በፃኛ እና 10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቀረቡት
የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ግምገማ**

በ

ጌታሁን አያና

ዋና አማካሪ

ማንያለው አባተ (ዶ/ር)

ረዳት አማካሪ

ጥበቡ ሸቴ (ረ/ፕሮፌሰር)

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

የሶሻል ሳይንስና ሂውማኒቲስ ኮሌጅ

የኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ-አማርኛ ትምህርት ክፍል

የድኅረ ምረቃ መርሃ ግብር

አማርኛን በማስተማር ስነ-ዘዴ ለኤምኤ ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጥናት

ጥቅምት 2011 ዓ.ም

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

የሶሻል ሳይንስና ሂውማኒቲስ ኮሌጅ

የድኅረ ምረቃ መርሃ ግብር

በ9ኛ እና 10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቀረቡት የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ግምገማ

<u>ጌታሁን አያና</u>	-----	-----
የጥናቱ አቅራቢ	ፊርማ	ቀን

በኢትዮጵያ ቋንቋዎች እና ስነጽሑፍ-አማርኛ ትምህርት ክፍል

የማረጋገጫ ፎርም

-----	-----	-----
የዋና አማካሪ ስም	ፊርማ	ቀን

-----	-----	-----
የረዳት አማካሪ ስም	ፊርማ	ቀን

-----	-----	-----
የውጭ ፈታኝ ስም	ፊርማ	ቀን

-----	-----	-----
የውስጥ ፈታኝ ስም	ፊርማ	ቀን

ምስጋና

በመጀመሪያ ይህ ጥናታዊ ጽሑፍ እዚህ ደረጃ ላይ እንዲደርስ ሳይሰለቹ ክፍተቶቹን በማሳየት፣ ሙያዊ ድጋፋቸውን ለሰጡኝ ለዋና አማካሪዬ ለዶ/ር ማንያለው አባተ እንዲሁም ለረዳት አማካሪዬ ለ/ፕሮፌሰር ጥበቡ ሽቴ ልባዊ ምስጋናዬን አቀርባለሁ። በመቀጠል የድህረ ምረቃ ትምህርቴን ከመጀመሪያ እስካሁን ድረስ ያስተማሩኝን አስተማሪዎቹን በሙሉ አመሰግናለሁ።

እንዲሁም ለጥናቴ የሚያስፈልጉ መረጃዎችን በመስጠት ለተባበሩኝ ለጅም ዩኒቨርሲቲ ድህረ-ምረቃ ቤተ-መጻሕፍት፣ ለሶሻል ሳይንስ ቤተ-መጻሕፍት፣ ለአባ ጂፋር ኢንተርኔት ቤት እና ለአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ቤተ-መጻሕፍት ሠራተኞች በሙሉ የከበረ ምስጋናዬን አቀርባለሁ።

ይህ ሥራ እንዲሳካ የማቴሪያል ድጋፍ ላደረጉልኝ ለጎሬ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት አስተዳደርና ቤተ-መጻሕፍት ሠራተኞች፣ ውድ ጊዜያቸውን ሳይሰስቱ ለጥናቴ ጠቃሚ መረጃ ለሰጡኝ ለጎሬ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት የአማርኛ ቋንቋ መምህራን በሙሉ ባለበት ምስጋናዬን አቀርባለሁ። በመጨረሻም የጥናቴን ጽሑፍ በኮምፒውተር ለጻፈችልኝ ለወ/ሪት እህታለም ካሳሁን የማቀርበው ምስጋና ከፍተኛ ነው።

ማውጫ

ርዕስ	ገጽ
ምስጋና-----	I
የይዘት ማውጫ-----	II
የሠንጠረዥ ማውጫ-----	VI
አጠቃሎ-----	VII
ሙዳዬ ቃላት-----	VIII
ምዕራፍ አንድ-----	1
1.1 የጥናቱ ዳራ-----	1
1.2 የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት-----	4
1.3 መሪ ጥያቄዎች-----	4
1.4 የጥናቱ ዓላማ-----	5
1.5 የጥናቱ ጠቀሜታ-----	5
1.6 የጥናቱ ወሰን-----	6
ምዕራፍ ሁለት፡- የተዛማጅ ድርሳናት ክለሳ-----	7
2.1 የንድፈ-ሀሳብ ክለሳ-----	7
2.1.1 ቃል-----	7
2.1.2 የቃላት ትምህርት ምንነት-----	8
2.1.3 የቃላት ትምህርት አስፈላጊነት-----	10
2.1.4 የቃላት ትምህርት ማቅረቢያ ዘዴዎች-----	14
2.1.4.1 ቃላትን በአውድ ማቅረብ-----	15
2.1.4.2 ቃላትን በፍች ዝምድናቸው አማካኝነት ማቅረብ-----	17
2.1.4.2.1 ቃላትን በተመሳሰሎና በተቃርኖ ፍቺያቸው ማቅረብ-----	18
2.1.4.2.2 የቃላት የከታች ተከታች ግንኙነት-----	19
2.1.4.2.3 የቃላት አብሮ ተሰላፊነት-----	20
2.1.4.3 ቃላትን የእርባታና የምስረታ ስርዓት መሰረት አድርጎ ማቅረብ-----	21
2.1.4.4 ቃላዊ ሀረጎችን ለመረዳትና ለማፍለቅ በሚያስችል ስልት ማቅረብ-----	23
2.1.4.5 ቃላትን ከቋንቋ ክህሎች ጋር በማጣመር ማቅረብ-----	26

2.1.4.6	የቃላት ትምህርትን በመዝገብ ቃላት አስደግፎ ማቅረብ	27
2.1.4.7	የቃላት ትምህርቱን ግልፅ በሆኑ መመሪያዎች ማቅረብ	28
2.1.4.7.1	የመልመጃ አቀራረብ	29
2.1.5	የቃላት ትምህርት ይዘት አመራረጥ	31
2.1.5.1	የተማሪዎች ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ	32
2.1.5.2	የቃላት የድግግሞሽ መጠን	32
2.1.5.3	የቃላት የፍቺ ሽፋን	34
2.1.5.4	የቃላት ተስተማሪነት	35
2.1.5.5	ባህላዊ ተላውጦ	35
2.1.6	የቃላት ትምህርት አደረጃጀት	36
2.1.6.1	ከቀላል ወደ ከባድ ማደራጀት	37
2.1.6.2	ቃላት በሚያወሱት ርዕስ ጉዳይ ማደራጀት	38
2.1.6.3	ቃላትን በፍች ማደራጀት	38
2.1.6.4	ቃላትን በቅርፅ ማደራጀት	39
2.2	የቀደምት ጥናቶች ቅኝት	40
ምዕራፍ ሦስት፡- የጥናቱ ዘዴ እና መረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያዎች		43
3.1	የአጠናን ዘዴ	43
3.2	የመረጃ ምንጮች	43
3.3	የናሙናዎች አመራረጥ	43
3.3.1	የመማሪያ መጽሀፎቹ አመራረጥ	43
3.3.2	የመምህራን አመራረጥ	44
3.4	የመረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያዎች	44
3.4.1	የመማሪያ መጽሀፍቱ የቃላት ይዘት ፍተሻ	44
3.4.2	የመምህራን ቃለ-መጠይቅ	45
3.5	የመረጃ አተናተን ዘዴ	45
3.5.1	የቃለ መጠይቅ አተናተን	46
3.5.2	የመማሪያ መጽሀፍቱ የቃላት ይዘት አተናተን	46
ምዕራፍ አራት፡- የመረጃ ትንተናና ትርጉማ		47
4.1	የተተኳሪዎቹ መማሪያ መጽሀፍት ዳራ	47

4.2 ከሠነድ ፍተሻ እና ከቃለ መጠይቅ የተገኘ መረጃ ትንተና-----	48
4.2.1 የቃላት ትምህርቱን አቀራረብ የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና-----	48
4.2.1.1 የቃላት ትምህርቱን አውዳዊ አቀራረብ የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና--	48
4.2.1.2 የቃላትን የፍቺ ዝምድና አቀራረብ የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና-----	51
4.2.1.2.1 የቃላት ተመሳሳይ እና ተቃርኖ ፍች ከማቅረብ አንጻር-----	52
4.2.1.2.2 ከቃላት ከታች ተከታች ግንኙነት አንጻር-----	53
4.2.1.2.3 ከቃላት አብሮ ተሰላፊነት አንጻር-----	54
4.2.1.3 የቃላትን እርባታና ምስረታ ስርዓት የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና-----	55
4.2.1.4 ቃላዊ ሀረጎችን ለመረዳትና ለማፍለቅ በሚያስችል መልኩ ከማቅረብ አንጻር-----	58
4.2.1.4.1 የፊ.ሊ.ጦች፣ የጥምር ቃላትና የአያያዥ ቃላት ትምህርት አቀራረብ ትንተና-----	59
4.2.1.4.1.1 ፊ.ሊ.ጣዊ አነጋገሮችን በተመለከተ-----	59
4.2.1.4.1.2 ጥምር ስሞችና ጥምር ግሶችን በተመለከተ-----	61
4.2.1.4.1.3 አያያዥ ቃላትን በተመለከተ-----	61
4.2.1.5 ቃላት ከቋንቋ ክሂሎች ጋር ያላቸውን ጥምረት የተመለከቱ መረጃዎች--	62
4.2.1.6 የቃላት ትምህርቱን ከመዝገብ ቃላት አስደግፎ ማቅረብን የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና-----	66
4.2.1.7 የመልመጃ መመሪያዎችና ምሳሌዎችን ግልጽነት የተመለከተ መረጃዎች ትንተና-----	67
4.2.2 የቃላት ትምህርቱን ይዘት አመራረጥ የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና-----	69
4.2.2.1 ከተማሪዎች ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ አንጻር-----	70
4.2.2.2 ከቃላት የድግግሞሽ መጠን አኳያ-----	71
4.2.2.3 ከቃላት የፍቺ ሽፋን አንጻር-----	73
4.2.2.4 ከቃላት ተስተማሪነት(Learn ability) አኳያ-----	74
4.2.2.5 ባህላዊ ተላውጦን(Cultural factor) በተመለከተ-----	76
4.2.3 የቃላት ትምህርቱን አደረጃጀት የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና-----	77
4.2.3.1 ቃላትን ከቀላል ወደ ከባድ ከማደራጀት አንጻር-----	77
4.2.3.2 ርዕስ ጉዳይን መሠረት አድርጎ ከማደራጀት አንጻር-----	78

4.2.3.3 ፍቺን መሠረት አድርጎ ከማደራጀት አንጻር-----	79
4.2.3.4 ቅርፅን መሠረት አድርጎ ከማደራጀት አንጻር-----	82
ምዕራፍ አምስት:- ማጠቃለያና አስተያየት-----	84
5.1 ማጠቃለያ-----	84
5.2 አስተያየት-----	87
ዋቢ ጽሁፎች (Reference) -----	89
አባሪዎች	
አባሪ ሀ-----	93
አባሪ ለ-----	94
አባሪ ሐ-----	96
አባሪ መ-----	98

የሠንጠረዥ ማውጫ

የሠንጠረዥ ቁጥር	የሠንጠረዥ ርዕስ	ገፅ
1.	አውድ ተኮር የቃላት ትምህርት መልመጃዎች -----	49
2.	የቃላትን ተመሳስሎና ተቃርኖ ፍች የተመለከቱ መልመጃዎች -----	52
3.	የቃላት አብሮ ተሰላፊነት የተመለከቱ መልመጃዎች -----	54
4.	የቃላትን እርባታና ምስረታ የተመለከቱ መልመጃዎች -----	56
5.	የፈሊጦች፣ የጥምር ቃላትና የአያያዥ ቃላት ትምህርት መልመጃዎች -----	59
6.	በ9ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ በእያንዳንዱ ምዕራፍ የተካተቱት የቋንቋ ክሂሎች መልመጃዎችና የትምህርት ይዘት ጥምረት -----	63
7.	በ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ በእያንዳንዱ ምዕራፍ የተካተቱት የቋንቋ ክሂሎች መልመጃና የቃላት ትምህርት ይዘት ጥምረት -----	64
8.	መዝገበ ቃላትን የተመለከቱ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች -----	66
9.	ለሁለተኛ ደረጃ የመጀመሪያ እርከን የተዘጋጁት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱት የቃላት ይዘት የድግግሞሽ መጠን -----	72
10.	በ9ኛ እና 10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ ምንባቦች -----	75
11.	የቃላት እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች መልመጃዎች -----	80

አጠቃሎ

የዚህ ጥናት ዓላማ በሀገር አቀፍ ደረጃ ለ9ኛ እና 10ኛ ክፍል ተማሪዎች የተዘጋጁት የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍት የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ቃላትን ከማስተማር አኳያ ያላቸውን ብቃት መፈተሽ ነው። ጥናቱን ከግብ ለማድረስም የተለያዩ ምሁራን ስለቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ባነሷቸው ንድፈ ሀሳባዊ መስፈርቶችና መርሆች ላይ በመመርኮዝ አጥኝው በመማሪያ መጽሀፎቹ ላይ የሠነድ ፍተሻ ማድረግና እና በአጋኝነትም አማርኛ ቋንቋ ትምህርት በማስተማር ብዙ ልምድ ያላቸውን መምህራን ቃለ መጠይቅ ማድረግን በመረጃ መሰብሰቢያነት ተጠቅሟል።

የጥናቱ ውጤት እንደጠቆመው ለትምህርት እርከኑ የሚመጥኑ ቃላት መረጣ የተከናወነው በመስኩ ምሁራን ለዚህ ተግባር እንዲውሉ ከተሰነዘሩ መስፈርቶች የሚከተሉትን ብቻ በመጠቀም ነው። እነዚህም የቃላት የፍቺ ሽፋን መስፈርት፣ የተማሪዎችን ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ መሠረት ያደረገ መስፈርት፣ ባህላዊ ተላውጦን መሠረት ያደረገ መስፈርት እንዲሁም የቃሉን ተስተማሪነት የተመለከተ ነው። ሌላው የቃላት ድግግሞሽ መጠንን መሠረት ያደረገ መስፈርት ብዙም ትኩረት አልተደረገበትም። ይህ ደግሞ በመጽሀፎቹ የቃላት ትምህርት ላይ አሉታዊ ተፅዕኖ እንዳሳደረ በጥናቱ ተደርሶበታል። በዚህም የቃላት የከታች ተከታች የፍች ግንኙነትን የተመለከቱ ይዘቶች በተተኳሪ መጽሀፎቹ ውስጥ አልተካተቱም። በሌላ በኩል በሁለቱም መማሪያ መጽሀፎች የጥምር ቃላት ለመረዳትና አፍልቆ ለመጠቀም በሚያስችል መልክ አለመቅረባቸውን፣ የቃላት ትምህርቱ በተለይ በ9ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ከማዳመጥ ክሂል ጋር እንዲሁም 10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ከንግግርና ከማዳመጥ ክሂል ጋር ተጣምረው አለመቅረባቸውንና የመዝገበ ቃላትን አጠቃቀም ጥበብ እንዲያውቁ የሚያግዙ መልመጃዎች በጥራትና በበቂ መጠን አለመካተታቸውን ጥናቱ ጠቁሟል። በመጨረሻም ጥናቱ የመማሪያ መጽሀፎቹ የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ችግሮችን ለመቅረፍ ያስችላሉ ያላቸውን አስተያየቶች ሰንዘሯል።

ሙዳዬ ቃላት

ቃል/ሐረግ በመገኛ ቋንቋው	የአማርኛ ፍቺው
Abstractness	ረቂቅነት
Availability	በቅርብ መገኘት
Binary Antonyms	ተጻራሪ/ የጥንድ ተቃርኖ
Collocations	አብሮ ተሰላፊ
Compounding	ጥመራ
Concreteness	የቃላት ተጨባጭነት
Connotation	ፍካሬ
Conversances	የተገላብጦሽ ተቃርኖ
Cultural factor	ባህላዊ ተላውጦ
Denotation	እማሬ
Derivation	ምስረታ
Dictionary	መዝገበ ቃላት
Directionality Antonyms	ባለአቅጣጫ ተቃርኖ
Gradable Antonyms	ተደራጅ ተቃርኖ
Hyponym	ተከታች
Inflection	እርባታ
Learnability	ተስተማሪነት
Super Ordinate	ከታች

ምዕራፍ አንድ

መግቢያ

1.1 የጥናቱ ዳራ

በተለያዩ የክፍል ደረጃዎች ቋንቋን ለማስተማር የሚያገለግሉ መማሪያ መፃሕፍት በትምህርትና በቋንቋ ሳይንስ መርሆች ላይ ተመስርተው በተገቢው መንገድ ከተዘጋጁ የመማር ማስተማሩ ሂደት ለተማሪውም ሆነ ለመምህሩ ቀላል እንዲሆንና ፍሬያማ ውጤት እንዲያስገኝ በማድረግ በኩል ያላቸው ፋይዳ ከፍተኛ ነው። Hutchinson እና Torres (1994፣ 315) እንደሚገለጹት ተማሪዎች በትምህርቱ ሂደት ውይይት ሲያካሂዱ፣ መልመጃዎችን ሲሰሩ፣ የቋንቋ ተግባራትን ሲያከናውኑ፣ ሲያጠኑ፣ የቤት ሥራ ሲሰሩ፣ ለፈተና ሲዘጋጁ ወዘተ መማሪያ መጽሀፍን ይጠቀማሉ። መማሪያ መጽሀፍት ትምህርታቸውን በማደራጀት በኩል እገዛ ስለሚያደርጉላቸውም እንደ መማሪያ አድርገው ይመለከቷቸዋል። መምህራኑም ቢሆኑ መማሪያ መጻሕፍቱ ከተማሪዎቻቸው ፍላጎት ጋር የተስማሙ የትምህርት ይዘቶችን ስለሚያቀርቡ፣ ተማሪዎቻቸው ተምረው ያለፉትን፣ አሁን እየተማሩት ያለውንና ወደፊት የሚማሩትን ስለሚያሳዩ ነው። የመማር ተግባሩና ሂደቱ ቀላልና ፈጣን እንዲሆን ስለሚያግዙ እንዲሁም ከጊዜና ከገንዘብ አንጻር ወጪ ቆጣቢ ስለሆኑ በነሱ በመገልገል ያስተምራሉ። የተማሪ መማሪያ መጽሐፍ በጣም ጠቃሚና በቋንቋ መማር ማስተማር ሂደት ውስጥ አዎንታዊ ሚና እንደ የሚጫወት ከላይ የተጠቀሱት ምሁር ይገልጻሉ።

Dubin እና Olishtain (1986፣42) እንደሚገልጹት ለቋንቋ ማስተማሪያነት ታስበው የሚዘጋጁ መማሪያ መጻሕፍት የታላሚውን ቋንቋ ክሂሎች ለማዳበር የሚረዱ ይዘቶችን አቀናብረው የያዙና የቋንቋውን ስነልሳናዊና ስነትምህርታዊ ሁኔታዎች ያገናዘቡ ሊሆኑ ይገባል። ስነ ልሳናዊ ይዘቶች ስንል በታላሚው ቋንቋ ውስጥ ያሉትን ድምጾች፣ ቃላት፣ ዓረፍተ ነገሮች ወዘተ ይመለከታል። ይህም አንድ ድምጽ ከሌላ ድምጽ ጋር ሲቀናጅ ምን ዓይነት ባህሪ እንደሚያሳይ፣ አንድ ቃል በዓረፍተ ነገር ውስጥ ያለውን አገባብና አገልግሎት ምን እንደሚመስልና የመሳሰሉትን ጉዳዮች ይመለከታል። ስለዚህ ስነልሳናዊ ይዘት ከምን ተነስተን ምን እንደምናስተምርና ምን ላይ ማተኮር እንዳለብን ለመወሰን ይረዳናል።

ስነ-ትምህርታዊ ይዘት ስንል ደግሞ ተማሪው ቀድሞ ምን ተምሯል?፣ አሁን ምን ዓይነት ይዘት ይፈልጋል? በቋንቋው ምን መጠቀም ይፈልጋል? ይዘቶች እንዴት መቅረብ አለባቸው? እና የመሳሰሉትን ጉዳዮች ይመለከታል። ስለዚህ የቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ሲዘጋጁ ስነ-ልቦናዊና ትምህርታዊ ሁኔታዎች ከግምት ውስጥ መግባት አለባቸው በማለት ያስረዳሉ።

ከዚህ የምንረዳው ስነ-ልቦናዊና ስነ-ትምህርታዊ ግንዛቤዎችን ግምት ውስጥ አስገብተው የተዘጋጁ የቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት የመማር ማስተማር ሂደቱን የተሳካ ከማድረግ አንፃር ጉልህ ድርሻ ያላቸው መሆኑን ነው። በዚህ ሁኔታ የተዘጋጁ የቋንቋ መፃሕፍትም በውስጣቸው የተለያዩ ይዘቶችን አካተው ይይዛሉ። ከነዚህ ይዘቶች አንዱ ቃላትን የሚመለከት ይዘት ነው።

የቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት የትምህርቱን ዓላማ ከግብ ለማድረስ በስፋት ከሚያካትታቸው የቋንቋ ትምህርት ይዘቶች ውስጥ ቃላት ተጠቃሽ እንደሆኑ ከላይ ለመግለጽ ተሞክሯል። Seal (1991:297) እንደሚገልጹት የአንድ ቋንቋ ቃላት በህንፃ ጡብ ይመሰላሉ። በነሱም ላይ በመመስረት የቋንቋ እውቀት ይገነባል። መሰረታዊ የቋንቋ አካላት በመሆናቸው አንድ ሰው በቂ የቃላት እውቀት ከሌለው ሀሳቡን በተሳካ ሁኔታ ሊገልጽም ሆነ የሌሎችን ሀሳብ ሊቀበል አይችልም። እንዲሁም McCarthy (1990:22) እንደሚገልጹት የማንኛውም ቋንቋ ትምህርት ወሳኝ አካላት ቃላት ናቸው። ቃላት ፍቺን የመሸከም ከፍተኛ ሀይል አላቸው። ተማሪው የቱንም ያህል ለትምህርት የቀረበለትን ቋንቋ ድምፆችና ሰዋሰውን ቢያውቅ የቃላት እውቀት ከሌለው በቋንቋ ተጠቅሞ ስኬታማ ተግባራዊ ተግባራትን ለማከናወን ይሳነዋል። ይህ የቃላት ፍቺን የመሸከም ትልቅ ሚና በቋንቋ መማር ማስተማር ሂደት የቃላት ጥናት ዋና ተተኪ ጉዳይ እንዲሆን አድርጎታል። በተጨማሪም Aweke (2016:2) Batstone (1994b:231)ን በመጥቀስ ቃላት በልሳን ለሚከናወን ተግባራት አስኳል ናቸው። በጥናት እንደተረጋገጠው በቋንቋ ለመዳ ሂደት ከስነ አገባብ እውቀት በፊት በቅድሚያ የሚዳብረው የቃላት እውቀት ነው። ከዚህም ለቋንቋ እውቀት መሰረቱ የቃላት ትምህርት መሆን እንዳለበት መረዳት ይቻላል በማለት ያስረዳሉ። Richards (1976:78) የቃላትን ትምህርት በመማሪያ መፃሕፍት በማካተቱ ሂደት የስነ ልሳን፣ የስነ ልቦናዊ ስነ-ልቦናዊና የማህበራዊ ስነ-ልሳን እውቀቶችን መሰረት ማድረግ እንደሚያስፈልግ ይጠቁማሉ። በነዚህ የጥናት መስኮች ምርኩዝነትም የቃላት እውቀት ምንድን ነው? ቃላትን ማስታወስ

የሚቻለው እንዴት ነው? የቃላት አጠቃቀም ማህበራዊ እይታ ምን ይመስላል? ቃላትን መረዳትና በተፈለገ ጊዜ አፍልቆ መጠቀም የሚቻለው እንዴት ነው? ወዘተ ለሚሉ ጥያቄዎች መልስ ከማፈላለግ ጎን ለጎን ተማሪው እንዲኖረው የምንፈልገውን የቃላት እውቀት በትምህርት መርሀ ግብሩ እንዴት ማስጨበጥ እንደሚቻል በጥናት የተደገፉ መንገዶችን መቀየስ አስፈላጊ ነው።

Wallace (1988) እንደሚገልጹት የአንድን ቋንቋ ቃላት አወቀ ለመሰኘት የቃላቱን የንግግር ወይም የጽህፈት ቅርጽ መለየትን፣ በተፈለገ ጊዜ ማስታወስ መቻልን፣ እማሬያዊ እና ፍካሬያዊ ፍች መለየትን ይጠይቃል። እንዲሁም Gairns and Redman (1986) ደግሞ የታላሚ ቋንቋ ተማሪዎች ይኸንን እውቀት እንዲላበሱ ለማድረግ እንዲማሯቸው የሚቀርቡላቸው ቃላት አመራረጥ የተማሪዎችን ፍላጎት፣ የቃላት ተጨባጭነት ወይም ረቂቅነት፣ የድግግሞሽ መጠን ያገናዘበ መሆን እንዳለበት ያስረዳሉ።

የተመረጡት ቃላት ከሚማረው ሰው ተዋህደው እንዲቀሩ አቀራረባቸው የተደራጀ መሆን አለበት። የተደራጀ አቀራረብ እንዲኖር ቃላትን በፍቺ፣ በሚያነሱት ርዕስ ጉዳይ እና በቅርጽ መመሳሰል ማሟደን ይቻላል። ቃላትን በተለያዩ መስፈርት አቧድኖ ማቅረብ ትምህርቱን ተያያዥነት ያለው ከማድረጉም በላይ ተቀራራቢ ፍቺ ባላቸው ቃላት መካከል ያለውንም ልዩነት ለማጤን ይረዳል Gairns and Redman (1986)። ቃላትን ለመማር ከመመቻቸው፣ ከተፈላጊነታቸው፣ ጉልህ ወይም ረቂቅ ከመሆናቸው አንጻር ማደራጀት የቃላትን ትምህርት የተቀናበረ ያደርገዋል። የቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት የተቀናበረ የቃላት ትምህርት እንዲይዙ በተለያዩ ጊዜ ግምገማ በማካሄድ ድክመታቸውን ለማሻሻል ጥረት ማድረግ ተገቢ ነው።

Elley (1989) እንደሚገልጹት ግምገማ የቋንቋ ትምህርት መርሀ-ግብር አካል ነው። በመሆኑም ተከታታይ ግምገማዎችን በማካሄድ የግምገማ ውጤቱን ተመርኩዞ ተገቢውን ውሳኔ መስጠት የቋንቋ ትምህርት ደካማ ጎኖችን ለማስተካከልና የትምህርቱን ጥራት ለመጠበቅ ያስችላል። ስለዚህ በየጊዜው የሚታተሙ የቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት የሚፈለገውን ዓላማ ከግብ እንዲያደርሱ ከተፈለገ የይዘት አቀራረባቸውን መገምገም ያስፈልጋል።

የዚህ ጥናት ዓብይ ትኩረትም ለሁለተኛ ደረጃ የመጀመሪያ እርከን ለ9ኛ እና ለ10ኛ ክፍል ተማሪዎች እንዲያገለግሉ የተዘጋጁት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት የቃላት ትምህርትን በማስተማር ረገድ ያላቸውን ብቃት መፈተሽ ነው። በቀደምት ሥራዎች ስር የተጠቀሱት ጥናታዊ ጽሁፎች ከዚህ ጥናታዊ ጽሁፍ ጋር የሚያመሳስላቸው ነጥብ እንዳለ ሁሉ የሚያለያዩዋቸውም ነጥቦች አሉ። ይህም ከላይ የተጠቀሱት ጥናቶች በአብዛኛው ትኩረት አድርገው የተሰሩት በአንደኛ ደረጃ ሁለተኛ እርከን መማሪያ መጻሕፍት ላይ ሲሆን እላይ በሶስቱም ጥናቶች ውስጥ የተጠቀሱት የአማርኛ ቋንቋ የመማሪያ መጻሕፍት የሚዘጋጁት ክልልን መሠረት አድርገው ሲሆን ይህ ጥናት ግን ትኩረት የሚያደርገው በሀገር አቀፍ ደረጃ ለ9ኛ እና ለ10ኛ ክፍል ተማሪዎች በተዘጋጁት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ላይ ነው። በመሆኑም የይዘት ልዩነትም አለ፤ እንዲሁም ጥናቶቹ በተለያዩ ጊዜያት መደረጋቸውም የጊዜ ልዩነት እንዳለ ያሳያል።

1.2 የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት

አጥኚው ይህን ጥናት እንዲያጠና ምክንያት የሆነው ምንም እንኳን የቃላት ትምህርትን አቀራረብ በተመለከተ ቀደም ሲል የተወሰኑ ስራዎች ቢሰሩም በ2004 ዓ.ም የታተሙትን የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብን በተመለከተ የተሰሩ ጥናቶችን አጥኚው ባደረገው ፍተሻ ባለማግኘቱ ይህን ክፍተት ለመሙላት ነው። ሌላው ምክንያት አጥኚው የሰዋሰው ትምህርት (ኮርስ) በሚማርበት ጊዜ በመማሪያ መጽሀፎቹ ውስጥ የሰዋሰው ትምህርት ይዘት አቀራረብ ግምገማ በሚል ርዕስ ጽሁፍ አቅርቦ ስለነበር ያኔ መማሪያ መጽሀፎቹን በዝርዝር የማየት ዕድል አግኝቶ ነበር።

በተጨማሪም በመማሪያ መጽሀፎቹ ከአስር አመት በላይ ስላስተማረባቸው የቃላት ይዘት አቀራረቦችን የማየት ዕድል ነበረው። በዚህም መሠረት የቃላት ትምህርቱን በትኩረት ስላያቸውና አቀራረቡም ጥያቄ ስለፈጠረበት ለማጥናት ተነሳሷል።

1.3 መሪ ጥያቄዎች

- ❖ የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጻሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘቶችን ለመምረጥ በስራ ላይ የዋሉት የቃላት ይዘት መምረጫ መስፈርቶች ተገቢ ናቸው ወይ?

- ❖ በመማሪያ መጽሀፎች ውስጥ የቃላት ትምህርቶች በዘርፉ ምሁራን የተዘረዘሩትን ተገቢ የቃላት ትምህርት ማቅረቢያ ስልቶችን በመጠቀም ቀርቦዋል ወይ?
- ❖ በመማሪያ መጽሀፎች ውስጥ የቀረቡት የቃላት ትምህርቶች የቃላቱን የተለያዩ የፍቺ ገጽታዎች ለመቃኘትና ቃላቱን አፍልቆ ለመጠቀም የሚያስችል አቀራረብ አላቸው ወይ? የሚሉት ናቸው፡፡

1.4 የጥናቱ ዓላማ

በአገር አቀፍ ደረጃ ለሁለተኛ ደረጃ የተዘጋጁት የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መፃሕፍት የቃላት ትምህርት የይዘት አቀራረብ ቃላትን ከማስተማር አኳያ ያላቸውን ብቃት መፈተሽ ነው፡፡ ከዚህ በመነሳት ጥናቱ የሚከተሉት ንዑስ ዓላማዎች ይኖሩታል፡፡

1. የመፃሕፍቱን የቃላት ትምህርት ይዘቶች ለመምረጥ በስራ ላይ የዋሉት የቃላት ይዘት መምረጫ መስፈርቶች ተገቢ መሆን አለመሆናቸውን መመርመር፤
2. በመማሪያ መጽሀፎች ውስጥ የቃላት ትምህርቶች በዘርፉ ምሁራን የተዘረዘሩትን ተገቢ የቃላት ትምህርት ማቅረቢያ ስልቶችን በመጠቀም መቅረብ አለመቅረባቸውን ማሳየት፤
3. በመማሪያ መጽሀፎች ውስጥ የቀረቡት የቃላት ትምህርቶች የቃላቱን የተለያዩ የፍቺ ገጽታዎች ለመቃኘትና ቃላቱን አፍልቆ ለመጠቀም የሚያስችል አቀራረብ ያላቸው መሆን አለመሆናቸውን መፈተሽ የሚሉት ናቸው፡፡

1.5 የጥናቱ ጠቀሜታ

የመማሪያ መፃሕፍቱን የቃላት ትምህርት አቀራረብ ተገቢነት ባለው ሁኔታ ማጥናት የማስተማሪያ መሳሪያዎችንና የትምህርት ዘዴዎችን ለማሻሻል ይረዳል፡፡ በመሆኑም ይህ ጥናት የሚከተሉት ጠቀሜታዎች ይኖሩታል ተብሎ በአጥኝው ይታመናል፡፡

- በጥናቱ የቃላት አቀራረብ ስልቶች ስለሚዳሰሱ የቃላት ትምህርትን መርጠና አደራጅቶ ስለማቅረብ የተሻለ ግንዛቤ ያስጨብጣል፡፡
- በመፃሕፍቱ የቃላት ትምህርት ይዘት ላይ ወደፊት በመማሪያ መፃሕፍት አዘጋጆች ለሚደረግ መሻሻያ ጠቃሚ ሀሳቦች ይጠቁማል፡፡

- መምህራኑና ተማሪዎቹ የቃላት ትምህርቱን አቀራረብ መንገድ በመለየት የመማር ማስተማር ሂደቱን ተግባራዊ እንዲያደርጉ ይረዳል።
- ወደፊት በቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ዙሪያ ለሚካሄዱ ጥናቶች መነሻ ሀሳብ ይሰጣል የሚሉት ናቸው።

1.6 የጥናቱ ወሰን

የዚህ ጥናት ዋና ትኩረት በ2004 ዓ.ም የታተሙ የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መፃሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ቃላትን ከማስተማር አኳያ ያላቸውን ብቃት መፈተሽ ነው። በመሆኑም በመፃሕፍቱ የቀረቡ ሌሎች የቋንቋ ክህሎች፣ በስነ ልሳንና በስነ ፅሁፍ ላይ ያተኮሩ የቋንቋ ትምህርት ይዘቶችን አመራረጥ፣ አደረጃጀትና አቀራረብ አይመለከትም። በሌላም በኩል በቃላት ትምህርት አሰጣጥ የተማሪዎች የክፍል ውስጥ ተሳትፎና የመምህራን የቃላት ትምህርት አተገባበር ከዚህ ጥናት ውጭ ናቸው።

ምዕራፍ ሁለት

የተዛማጅ ድርሳናት ክለሳ

2.1 የንድፈ- ሀሳብ ክለሳ

2.1.1 ቃል

ቃል ማለት የሰው ልጅ አብሮ ከመኖር የተነሳ ወይም የተደራረበ የንግግር ድምፅን አንድ አይነት ፍች ወይም ትርጉም በማስያዝ ሀሳቡን፣ ስሜቱን፣ ፍላጎቱን ወይም በአካባቢው የሚገኘውን ነገር የሚገልፅበት የመግባቢያና የመገናኛ አይነተኛ መሳሪያ ነው። በቅርብ የህብረተሰብ ግንኙነት በማድረግ የሚኖሩ የተወሰኑ ሰዎች እየተግባቡ የሚጠቀሙባቸው ቃላት በአሰካክ ስርዓታቸው አንድ ቋንቋ ይፈጥራሉ የዩኒቨርሲቲ መምህራን የውይይት ማህበር (1980:7)።

ቃላት መግባቢያ ናቸው። በአንድ ቋንቋ ውስጥ ያሉትን ቃላትም የቋንቋው ተናጋሪዎች የለመዷቸው፣ የሚያቋቋቸውና የሚግባቡባቸው ናቸው። በሌላ አባባል አንድ ቃል ቢያንስ በዕለት ከዕለት አገልግሎት ውስጥ ተናጋሪዎቹን የሚያግባባበት አንድ የተወሰነ ፍቺ አለው ብርሀኑ (1999:73)።

የሰውን ልጅ ከእንስሳት የሚለየው አንዱ መሰረታዊ ጠባዩ ይኸው የንግግር ችሎታው ወይም የልሳን ባለቤትነቱ ነው። ስለሆነም የቃላትን ትክክለኛ ፍችና ትርጉም ማወቁ ምንኛ ለሰው ልጅ አንድነትና መግባባት ለልሳን ባለቤትነቱም መሟላት መሰረት መሆኑ ሳይታለም የተፈታ ነው። ቋንቋም ሆነ ቃላት ከጊዜ ወደ ጊዜ ከህብረተሰቡ ታሪካዊ እድገት ጋር መለወጣቸው አይቀርም። እርግጥ በርካታ ቃላት ሳይለወጡ ዘመናት ያልፋሉ። እነዚህ ቃላት ብዙውን ጊዜ የተፈጥሮን ባህርይና ሀይሎች የሚያመለክቱ ናቸው የዩኒቨርሲቲ መምህራን የውይይት ማህበር (1980:7-8)።

እንግዳው (1993:16) ቃል የትርጉም መጀመሪያ ነው። ለነገሮች፣ ለሀሳቦች፣ ለስሜቶች፣ ለፍጡሮች፣ ወዘተ ስያሜ ወይም መጠሪያ ሆኖ ያገለግላል። ከቋንቋ መዋቅሮች /እርከኖች/ ውስጥ የመግባባት መንፈስ ወይም ስሜት መፀነስ የሚጀምረው በቃላት ምስረታ ላይ ነው። የአማርኛ ቋንቋ ቃላት የራሳቸው ባህርያት አሏቸው። የአመሰራረት ሥርዓታቸው፣ የአባዛዝ ስልታቸው፣ የአጠራር ወይም የአገባብ ድምፃቸው ወዘተ ተለይቶ ሊጠና ይችላል። በሌላ

በኩል ባዩ (2000:73-74) ቃል የምዕላዶች ቅንጅት ነው፤ ምዕላድ ከፎኒሞች የሚፈጠር ትርጉም አዘል ንዑስ አሀድ ነው። አንድ ቋንቋም የነዚህ ክምችት ነው።

ዘራሁን (1996:83) እንደሚያስረዱት ከስነጽሁፍ አኳያ ቃላት ከመዝገብ ቃላት መደበኛ ፍቻቸው ውጭ እንዲሁም ከሌሎች ቃላት ጋር በመቀናጀት አውዳዊ ፍቺ ይኖራቸዋል። ይህን ተረድቶ ደራሲው ቃላትን በጥንቃቄ መምረጥ ያሻል። ይህን ለማድረግ የቃላትን እማራና ፍካሬ ፍቺ መገንዘብ አለበት። እማራ የቃላት መደበኛ ወይም መሠረታዊ ፍቺ ሲሆን ፍካሬ ደግሞ ከመደበኛ ፍቺአቸው በተደራቢ የቋንቋው ተናጋሪዎች ወይም ደራሲው ለቃላቱ የሚሰጧቸው ፍቺአቸው ተጨማሪ ፍቺ የሚያመለክት ነው።

የአንድ ቃል ፍካሬ እንደሚገኝበት አውድ፣ እንደ ጥንታዊ አገባቡና እንደ ማህበረሰቡ ባህል ይወሰናል። ለምሳሌ ቤት የሚለው ቃል በእማራው መጠለያን ወይም ሰዎች የሚኖሩበትን፣ ከብርድ፣ ከሙቀት ወይም ከዝናብ የሚጠለሉበትን አንድ አይነት ውቅር ያመለክታል። በፍካሬው ደግሞ እንደየአውዱ ቤተሰብን፣ ትዳርን፣ ምችትን፣ የሞቀ ኑሮን... ሊጠቁም ይችላል። በአጠቃላይ ቃል ማለት የመዝገብ-ቃል ትርጉም ያለውና ህብረተሰቡ የሚገባበት ድምጾች ሥርዓታዊ ቅንብር ነው በማለት እንግዳው (1993:336) ይገልጻሉ።

እላይ የተጠቀሱት ብያኔዎች የሚያስረዱት የቃላትን የተለያዩ ስያሜ ነው። የየትኛውም ትርጉም መጀመሪያ ቃል መሆኑን፣ ከቋንቋ መዋቅሮች ውስጥ የመገባባት ስሜት መፀነስ የምጀምረው በቃላት ምስረታ መሆኑን፣ ከስነ-ልሳን አንፃር ቃል የምዕላዶች ቅንጅት መሆኑን እንዲሁም ከስነጽሁፍ አንፃር ሲታይ ደግሞ ቃል ከሌሎች ቃላት ጋር በመቀናጀት አውዳዊ ፍች እንዳላቸውና ደራሲው ቃላትን በጥንቃቄ መምረጥ እንዳለበት ያሳያል። በአጠቃላይ ቃል አውዳዊና መዝገብ ቃላዊ ፍች እንዳለውም ያመለክታል።

2.1.2 የቃላት ትምህርት ምንነት

የቃልን ምንነት በሚመለከት የተለያዩ ምሁራን የየራሳቸውን የብያኔ ሀሳብ ሰንዘረዋል። ከነዚህም መካከል Ur (1996: 60) ቃል በጥሬው ሲታይ የተወሰነ ጽንሰ ሀሳብ የሚወክል የድምጾች ቅንጅት ነው። ሌላው McCarthy (1990:3) እንደሚገልጹትም ቃላት ትርጉም ያላቸውና ራሳቸውን ችለው የሚቆሙ የቋንቋ አሀዶች ናቸው። እላይ ካለው የምሁራን ብያኔ የምንረዳው ቃል የአንድ ነገር ወካይና ትርጉም መስጠት የሚችል የቋንቋ አሃድ መሆኑን ነው። በተጨማሪም ባዩ (2000:72-74) በበኩላቸው ስለቃል ምንነትና በቃልና

በምዕላድ መካከል ያለውን አንድነትና ልዩነት በተመለከተ እንደገለጹት መጀመሪያ ነገር ቃልም እንደምዕላድ ሁሉ ትርጉም አለው። ሁለተኛም ቃል ራሱን ችሎ ስለሚቆም ነፃ ነው። ጥገኛ አይደለም። በዚህ ባህሪው ከነጻ ምዕላድ ጋር ይመደባል። ሶስተኛም ቃል በውስጡ ብዙ ጥገኛ ምዕላዶችን ሊይዝ ይችላል። ትርጉም አዘል ወደሆኑ አነስተኛ ክፍሎች ሊሸነሽን ይችላል ማለት ነው። በዚህ ባህሪው ደግሞ ከምዕላድ ይለያል። ምክንያቱም ምዕላድ ወደ አነስተኛ ክፍሎች ሊሸነሽን አይችልም ብለናልና በማለት ያብራራታል።

ዘራሁን (1996:83) እንደገለጹት የቃላት ሀሳብን የማስተላለፍ ደረጃና አቅም የተለያዩ መሆኑ ግልጽ ነው። ሁሉም ቃላት እኩል የገላጭነትና የስዕላዊነት አቅም አይኖራቸውም። አንዳንድ ቃላት ሰፊ ሀሳብን አምቆ የመያዝ ችሎታ ሲኖራቸው አንዳንዶቹ ተራ በመሆናቸው እንዲህ ያለው አቅም ያነሳቸው ሆነው ይገኛሉ።

Ur (1996:60)፣ Lewis እና Hill (1985:98)ን ጠቅሰው እንደሚገልጹት ቃል ከቃል ግንድና ቅጥያ ምዕላድ ብቻ ሳይሆን ከአንድ በላይ በሆኑ ቃላት ጥምረት ሊመሰረት ይችላል። ለምሳሌ /እንጀራ እናት/ የሚለውን ቃል ብንመለከት ከሁለት ምዕላዶች የተገነባ ሲሆን ምዕላዶቹ ራሳቸውን ችለው ሊቆሙ የሚችሉ ቃላት ናቸው። ይሁን እንጂ /እንጀራ እናት/ የሚለው የሁለት ቃላት ቅንጅት የቆመው ለአንድ ነጠላ ፍቺ በመሆኑ አንድ ቃል ነው። እነዚህ ቃላዊ ሀረጎች ልክ እንደ ነጠላ ቃል ሁሉ በመዝገብ ቃላት ውስጥ በተደጋጋሚ ሊያጋጥሙ ይችላሉ። የአንዳንዶቹ ፍቺ ከተጣማሪ ቃላቱ ተናጥላዊ ፍቺ በመነሳት ወዲያውኑ ሊታወቅ የሚችል ሲሆን ለምሳሌ (ብረት ምጣድ)፣ የአንዳንዶቹ ደግሞ ከተዋቀሩባቸው ቃላት ነጠላ ፍቺ በመነሳት ፍቺያቸው ሊደርስበት የማይችል ለምሳሌ (ደጀ-ሰላም) አይነት ይሆናሉ በማለት ይገልጻሉ።

አብይ (1991) River (1981:24)ን ጠቅሰው እንደሚያስረዱት ቃላትን በቀጥታ ተማሪዎችን ማስተማር ተገቢ አይደለም፤ ነገር ግን በተለያዩ መልመጃዎች ውስጥ ነገሮችን በሚያስረዳ መልኩ ቀጥታ ባልሆነ መንገድ ማስተማር ነው። መምህራን ቃላትን በቀጥታ ከመተርጎም ይልቅ ተማሪዎች የቃሉን ትርጉም በምሳሌ፣ በማብራሪያ፣ በፍች፣ በማነፃፀር እንዲሁም ልዩነት በመግለጽ እንዲረዱ ማድረግ አስፈላጊ ነው።

እላይ ከተገለጸው ማብራሪያ መረዳት እንደሚቻለው ተማሪዎች የአንድን ቃል ፍች በቀጥታ የሚማሩ ከሆነ የአንድን ቃል የተለያዩ ፍቺዎችን ማወቅ አይችሉም፤ እንዲህ ከሆነ ደግሞ

የተማሪዎች የቃላት ችሎታ ዝቅተኛ ይሆናል። ስለዚህ የቃላት የዕውቀት አድማሳቸው እንዲጨምር ቃላትን በምሳሌ ማብራራት አስፈላጊ መሆኑን ነው።

2.1.3 የቃላት ትምህርት አስፈላጊነት

በቋንቋ መማር ሂደት ውስጥ የቃላት እውቀት ቁልፍ ሚና ይጫወታል። በዚህም ምክንያት በቋንቋ ትምህርት ሂደት ውስጥ ለቃላት ትኩረት መስጠት እንዳለበት ምሁራን ይናገራሉ። ከነዚህም ውስጥ Aweke (2016) Candlin (1988፣Vii)ን ጠቅሰው እንደሚያስረዱት የቃላት ጥናት በቋንቋ መማር ማስተማር ሂደት ውስጥ ዋና ጉዳይ ነው በማለት ያብራራሉ። እንዲሁም ደግሞ Harmer (1994፣53) የቃላትን ወሳኝነት የሚገልጹት የቋንቋ መዋቅር የቋንቋን አፅም የሚፈጥር ከሆነ መሰረታዊ አካሉ የሚደራጀው ከቃላት ነው፤ በማለት ነው። በተጨማሪም እንደ Gains እና Redman (1986፣66) አገላለፅ የቃላት ትምህርት በቋንቋ ትምህርትና በቋንቋ ትምህርት ጠቀሜታ ውስጥ ትልቁን ቦታ የሚይዝ ነው። ያለ ቃላት ተናጋሪ ፍች ማቅረብና በታላሚ ቋንቋ እርስ በርስ መግባባት አይችልም።

ከላይ በምሁራን የተነሱት ሀሳቦች እንደሚያስረዱት ያለ ቃላት የቋንቋን ትምህርት ተግባራዊ ማድረግ እንደማይቻልና የቃላት ትምህርት በቋንቋ መማር ማስተማር ሂደት ውስጥ ትልቁን ሚና እንደሚጫወት ነው።

ብርሀኑ (1999፣73) የአንድ ቃል ፍቺ እንደሁኔታው፣ እንደየአውዱ አንድን ነገር፣ ሀሳብ ወይም ድርጊት ሊገልጽ ወይም ከአንድ በላይ የሆኑ ነገሮችን ሃሳቦችን ወይም ድርጊቶችን ሊያመለክት ይችላል።

እንግዳው (1993፣17) ቃላት ከአማራጭና ፍካሬያዊ ፍቻቸው አንጻር የሚሰጡት አገልግሎት በጥንቃቄ ሊጠነ ይገባል። ይህም ማለት ቀጥተኛ ፍቻቸውና አገባባዊ (ዐውዳዊ) ትርጓሜያቸው የተለያዩ ሊሆን ስለሚችል በመግባባት ወቅት ከፍተኛ ትኩረትና ጥንቃቄ ይጠይቃል ማለት ነው። ቃላት ጦርነትን ሊቀሰቅሱ፣ ሠላምና መረጋጋትን ሊያነግሱ፣ መልካም ግንኙነትን ሊያደፈርሱ፣ መራራቅና ጥላቻን አስወግደው ሊያግባቡና ሊያቀራርቡ ይችላሉ። ስለዚህ ቃላትን በአግባቡ ማጥናትና በመግባባት ወቅት ለቃላት ምርጫ ከፍተኛ ጥንቃቄ ማድረግ በማህበረሰብ ዘንድ ቦታ ያሰጣል፤ ስኬታማ የማህበረሰብ አባል ለመሆንም ያስችላል። እላይ ከተጠቀሱት የምሁራን ሀሳቦች መረዳት እንደሚቻለው የአንድ ቃል ፍቺ

አንድ እንዳልሆነና እንደየአውዱ የተለያየ በመሆኑ ይህም በሁኔታው ላይ ተመስርቶ የሚታወቅ መሆኑ ነው።

የቃላት ትምህርት በቋንቋ ትምህርት ውስጥ ቦታ ተሰጥቶት ለትምህርትነት መቅረብ የጀመረው እ.ኤ.አ ከ1970ዎቹ ወዲህ ነው። በዚህ የተነሳ የቋንቋ ትምህርት ትኩረት በሰዋሰው ትምህርት ላይ ነበር። ይህ የሆነበት ዋና ምክንያት የቃላት ትምህርትና የሰዋሰው ትምህርት ጥብቅ የሆነ ቁርኝት ስላላቸው ሰዋሰውን በማስተማሩ ሂደት ቃላትን ያውቃሉ በሚል እሳቤ የተነሳ ነበር Harmer (1994:15) Nunan (1991:14) በማለት ይገልጻሉ።

McCarthy (1990:14 እና 45) እንደሚገልጸው የቃላት ትምህርት ከ1970ዎቹ በፊት በቋንቋ ትምህርት ውስጥ ቦታ ተሰጥቶት በመማሪያ መጽሀፍ ውስጥ አይካተትም ነበር። ነገር ግን ከተጠቀሰው ጊዜ በኋላ ባሉ የተወሰኑ ዓመታት የቃላት ትምህርት በቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ መካተት ከመጀመሩም በተጨማሪ እንደ አንድ ክሂል እንዲቆጠር ተደርጓል።

የሰዋሰው ትምህርት ከቃላት ውጭ ጎደሎ ነው። ምክንያቱም ያለ ቃላት ምንም ዓይነት መልዕክት ማስተላለፍ ስለማይቻል ነው። ስለዚህ የቋንቋውን ሰዋሰው ከማወቅ በተጨማሪ ወይም ቃላትን መማር ለተማሪዎች ወሳኝ ነገር ነው። በመሆኑም በርካታ የቋንቋ ምሁራን ቃላት እንደ አንድ ይዘት በቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ እንዲቀርቡ ያላሰለሰ ጥረት በማድረግ ላይ መሆናቸውን ተስፋይና ማረው (1993:1) እንዲሁም Harmer (1994:153) ይገልጻሉ።

Wilkins (1982:111) ያለሰዋሰው እውቀት በጣም ትንሽ የሆነ መልዕክት ማስተላለፍ ይቻል ይሆናል፤ ነገር ግን ያለ ቃላት እውቀት ምንም ዓይነት መልዕክት ማስተላለፍ አይቻልም በማለት ይገልጻሉ። ይህ የሚያመለክተን በቋንቋ ትምህርት ውስጥ ቃላት ከምንም በላይ አስፈላጊዎች መሆናቸውን ነው።

የቃላት ትምህርት የሰዋሰው ተቀጽላ ሆኖ መሰጠቱ ቀርቶ የራሱ የሆኑ ዓላማዎች ተነድፈውለት የተለያዩ የማስተማሪያ ዘዴዎችን ተጠቅመው ቢቀርቡ ለተማሪዎቹ የሰፊ እውቀት እንዲኖራቸው ያግዛቸዋል ተስፋይና ማረው (1993:1)።

Gairns እና Redman (1986:65) የቃላት ትምህርት በጣም አስፈላጊ እንደመሆኑ መጠን በቋንቋ ትምህርት ውስጥ ሳይዘነጉ መካተት አለባቸው። ስለዚህ የቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ

አዘጋጆች ቃላትን ለይዘትነት በመማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ማካተት እንዳለባቸው ይጠቁማሉ። በተጨማሪም በመማሪያ መጽሀፍት ውስጥ ቃላትን ማካተትን ስናስብ የትኞቹን ቃላት ከየትኞቹ በተሻለ የተማሪዎችን ክሂል ያዳብራሉ። እንዲሁም ካላቸው ጠቀሜታ አንፃር ተመርጠው ቢካተቱ መልካም እንደሆነ ያስረዳሉ።

Richards and Rodgers (1995:32) ቃላት እለት በእለት በምናደርገው አጠቃላይ መስተጋብር ማለትም ሀሳብ መለዋወጥ፣ መልዕክት ማስተላለፍ፣ ጥያቄ ማቅረብንና የመሳሰሉትን ነገሮች ለማሳካት የምንጠቀምባቸው ሁለገብ የቋንቋ መሰረታዊ ጉዳዮች ናቸው። በመሆኑም በመናገር፣ በማዳመጥ፣ በማንበብና በመጻፍ ለመግባባት ቃላት ቁልፍ ሚና አላቸው። ቃላት ሁለተኛ ቋንቋን ለመማር ሁነኛ ሚና ይጫወታሉ። ተማሪዎች በቋንቋው የሚፈጥሩት ተግባራት የጠራና የቀለጠፈ ይሆን ዘንድ ቃላት ቁልፍ ሚና አላቸው።

በቋንቋ መግባባት ሂደት ውስጥ የቃላት እውቀት ቁልፍ ሚና እንደሚጫወት ከላይ ተገልጿል። በቋንቋው ከመግባባት አንጻር የቃላትን እውቀትን ሚና ከሰዋሰው እውቀት ጋር በማነፃፀር የላቀ መሆኑን ሚገልጹ ምሁራንም አሉ። ከነዚህም መካከል Wallace (1988:9) ሲያስረዱ የአንድ ቋንቋ ሥርዓት እንዴት እንደሚሰራ በጥሩ ሁኔታ ማወቅ እየተቻለ በቋንቋው ለመግባባት የሚያስችል እውቀት ላይኖር ይችላል። የምንፈልጋቸው ቃላት-የሚኖሩን ከሆነ ግን ብዙውን ጊዜ እንደነገሩም ቢሆን በቋንቋው መግባባት ይቻላል በማለት ይገልጻሉ። በማያያዝም በቋንቋ ትምህርት ቃላት ያላቸውን ቁልፍ ሚና እንደሚከተለው ዘርዝረዋል።

- ❖ በንግግር ወቅት የቃላትን ትክክለኛ ቅላጭ እንዲጠቀሙ፤
  - ❖ የቃላትን እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች እንዲገነዘቡ፤
  - ❖ ቃላትን ከሚወክሉት ቁስና ዕንሰ-ሀሳብ ጋር ማዛመድ እንዲችሉ፤
  - ❖ ቃላትን በተገቢው ሰዋሰዋዊ ቅርፅ እንዲጠቀሙባቸው፤
  - ❖ የቃላትን ትክክለኛ ዘይቤያዊ አጠቃቀም እንዲገነዘቡ፤
  - ❖ የቃላትን የንግግር ወይም የፅህፈት ቅርፅ ለመለየት፤
  - ❖ የቃላት ተገቢውን የመደበኛነት ደረጃ ጠብቀው እንዲጠቀሙ ይረዱዋቸዋል።
- እንግዲህ ከላይ ለመግለጽ እንደተሞከረው የቃላት ትምህርት ለቋንቋ እውቀት ከፍተኛ አስተዋፅኦ አላቸው።

በሌላ በኩል የቃላት ትምህርት በቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ተገቢው ቦታ ተሰጥቷቸዋል ለማለት አያስደፍርም። ይህንንም በተመለከተ Carter እና McCarthy (1988:41) የቃላት ትምህርት በመርሀ ትምህርት እየታቀፈ በቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ ስፍራ ተሰጥቶት በትምህርትነት ሲቀርብ ቢቆይም ቃላትን ለማስተማር ተገቢ የሚሆነውን ዘዴና ስልት ማፈላለግ ተዘንግቶ የቆየ ተግባር ነበር። በ20ኛው ክፍለ ዘመን በተለይ ከ1970ዎቹ በፊት ቃላት በቋንቋ ትምህርት ውስጥ ራሳቸውን የቻሉ የቋንቋ ትምህርት አካላት ተደርገው አይታዩም ነበር። ስለዚህ የቋንቋ ትምህርት የታላሚውን ቋንቋ መዋቅር ጠንቅቆ በማወቅ ላይ የተመሰረተ ሲሆን፤ ለትምህርት የሚቀርቡ ቃላትም የቋንቋውን መዋቅር ለማሳየት አስፈላጊ የሆኑ ብቻ የነበሩ፤ በማለት ይገልጻሉ።

በጊዜው የነበሩ የተግባራዊ ስነ ልሳን ምሁራንም ተማሪዎች መሰረታዊ የሆኑ የቋንቋ አወቃቀሮችን ከለዩ በኋላ ሰፊ ያለ የቃላት እውቀታቸው ቀስ በቀስ ሊገነባ ይችላል የሚል እምነት ነበራቸው። ስለዚህ ትኩረታቸውን ያሳረፉት የቋንቋውን መዋቅር ለማስተማር አስፈላጊ በሆኑ ቃላት መረጣና የቋንቋ ለመዳውን ለማፋጠን ያግዛል ባሉት በንጽጽራዊ ጥናት ትንተና ላይ ነበር (Nunan 1991:8)። ይሁን እንጂ ይህ የቃላት ትምህርትን አስፈላጊነት የመዘንጋት ሁኔታ ሊቀጥል አልቻለም። ይህንንም በተመለከተ Cater እና McCarthy (1990: 45) ከ1970ዎቹ በኋላ በነበሩት ጥቂት አመታት ውስጥ የቃላት ትምህርት በቋንቋ መማር ውስጥ ተገቢ ቦታውን እያገኘና እንደክሂል እየተቆጠረ የመምጣቱ ሁኔታ እውን ሆኗል በማለት ይገልጻሉ።

የቃላት ትምህርት ትኩረት እንዲቸረውና አስፈላጊነቱ እንዲጎላ አስተዋፅኦ ያበረከቱ የስነ ልሳን ምሁራን በርካታ እንደሆኑ Aweke (2016:14) ላይ ይገልጻሉ። በተጨማሪም Wilkins (1972:111) ያለ ሰዋሰው በጣም ጥቂት መልዕክት ሊተላለፍ ይችላል፤ ያለ ቃላት ግን ምንም መልዕክት ሊተላለፍ አይችልም በማለት ቃላት የቋንቋ ዋናኛ አካላት እንደሆኑና በቋንቋ መማር ሂደት ከሰዋሰው ይልቅ ቅድሚያ ሊሰጣቸው እንደሚገባ አመልክቷል።

በተጨማሪም ምንውያለት (2006) የሺጥላ (1997)ን በመጥቀስ በጊዜው የነበረውን የቃላት ትምህርት ይዘታ በመገምገም ቃላት ለስነ አገባብ ሲባል ከደረጃቸው ዝቅ እንዲሉ ተደርገዋል፤...የቃላት እውቀትም በራሱ እንደክሂል ተቆጥሮ በትምህርትነት እየተሰጠ አይደለም፤ ካለ በኋላ የቃላት ትምህርት እንደ ሰዋሰው ማስተማሪያ መሳሪያ እንጂ በራሱ ግብ ተደርጎ አለመሰጠቱ የቋንቋ መማርን እንደሚጎዳ አብራርተዋል። እንደመፍትሄም

በቋንቋ ስርዓተ ትምህርት ላይ ለውጥ መደረግ እንዳለበትና ቃላት ለተማሪዎች ትርጉም እንዲኖራቸውና የቋንቋ መማርም ስኬታማ እንዲሆን ከተፈለገ ቀጥተኛ የሆነ የቃላት ትምህርት ራሱን ችሎ ከጀማሪዎቹ እስከ ከፍተኛ ደረጃ ላሉ ተማሪዎች በሰፊው ሊሰጥ እንደሚገባ ይመክራሉ። ይህ በየጊዜው የነበሩ የመስኩ ምሁራን ለቃላት ትምህርት እራሳቸውን የቻሉ የቋንቋ ትምህርት ይዘቶች ተደርገው እንዲወሰዱ እንዲሁም በመርህ ትምህርት ቀረፃ የቃላት ትምህርት ፅንሰ ሀሳብ እንዲሰርፅ ረድቷል።

በአጠቃላይ ቃላት በቋንቋ ለሚከናወን ተግባቦት አስኳል ናቸው። የቋንቋ ምሁራን እንደሚሉትም በቋንቋ ለመዳ ሂደት ከስነ-አገባብ እውቀት በፊት በቅድሚያ የሚዳብረው የቃላት እውቀት ነው። ስለዚህም በቋንቋ ትምህርትም መሰረቱ የቃላት ትምህርት መሆን እንዳለበት ለመረዳት አያዳግትም።

2.1.4 የቃላት ትምህርት ማቅረቢያ ዘዴዎች

ለትምህርት የሚቀርቡ ቃላት በተማሪዎች አዕምሮ የግንዛቤ አሻራ ሊተው በሚችሉበት አኳኋን መቅረብ አለባቸው። እንዲሁም ተማሪዎች ዕድሜያቸውን፣ የትምህርት ዳራቸውን፣ የትምህርት ዓላማ፣ ለትምህርት የቀረቡትን የአዳዲስ ቃላት ባህርይ ባገናዘቡና ቃላቱን ለመጠቀም በሚያስችሉ ስልቶች በዳበሩ የቋንቋ መልመጃዎች ውስጥ ማለፍ ይኖርባቸዋል። የቃላት ትምህርት ቃላት እንዴት እንደሚለመዱ እና እንደሚዳብሩ በሚያሳዩ ጠንካራ እሳቤዎች ላይ በመመስረት መቅረብ አለበት በማለት ምሁራን ያስረዳሉ። ለዚህም Morgan እና Rinvoluceri (1986:3) እንዳስቀመጡት ቃላት አንድ ነጠላ ትርጉም ብቻ ይዘው የምናገኛቸው ብቻ ሳይሆኑ እርስ በርሳቸው የተሳሰሩ፣ በትስስሮሹ ሳቢያም የተለያዩ ቅርፆችና ፍቺዎችን የሚይዙም ናቸው። ስለዚህም ተማሪዎች አዳዲሶቹን ቃላት ከቀደመ ዕውቀታቸው ጋር እያገናዘቡ፣ የማሰብና የመተንበይ ችሎታቸውን እየተጠቀሙ ቅርፃቸውን ከፍቺያቸው ጋር ማወቅ በሚችሉበት አኳኋን ሊቀርቡ ይገባል በማለት ያብራራሉ። እነኚህ ምሁራን ጨምረው እንዳስረዱት የቃላት ትምህርት አቀራረብ የተነጣጠለ ሳይሆን አንዱ ክንውን ቀጥሎ ካለው የተቆራኘና ደረጃ በደረጃ የተዋቀረ ሊሆን ይገባል። ይኸውም በመጀመሪያ አዳዲስ ቃላት ለተማሪዎች የሚቀርቡበት ሁኔታ ላይ ያተኩራል። በመቀጠል ተማሪዎች አዳዲሶቹን ቃላት መረዳታቸውን የሚረጋገጥበት ሂደት ይሆናል።

ከላይ መረዳት እንደሚቻለው በሁሉም ደረጃዎች የሚዘጋጁ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች የተማሪዎቹን የመማር ፍላጎት የሚያነሳሱ፣ ተሳትፎአቸውን የሚያጎለብቱ፣ በራሳቸው ጥረት ቃላቱን እንዲያውቁ የሚገፉባቸው ሆነው መሰናዳት እንዳለባቸው ነው። የቃላት ትምህርቱ ትርጉም የሚኖረውም ተማሪዎች በሳይንሳዊ መርህ በተደራጁ መልመጃዎች መሳሪያነት በሚፈጠሩላቸው የመሳተፍ ዕድል የሚማሯቸውን ቃላት መገንዘብና ከራሳቸው ጋር ማዋሀድ እንዲሁም በአስፈላጊው ጊዜና ቦታ ቃላቱን ከትውስታ ማህደር መዝዘው መጠቀም ሲችሉ ነው።

በቃላት የመማር ስልቶች ላይ እስከ ዛሬ የተካሄዱ ጥናቶች በተለያዩ ጊዜያት የተለያዩ የቃላት ማቅረቢያ ዘዴዎችን አስተዋውቀዋል። ከነዚህ የቃላት ማቅረቢያ ስልቶች መካከልም ዋና ዋና የሚባሉት ቃላትን በአውድ ማቅረብ፣ ቃላትን በፍች ዝምድናቸው ማቅረብ፣ ቃላትን የእርባታና የምስረታ ሂደታቸውን ተመርኩዞ ማቅረብ፣ ቃላት ሀረጎችን ለመረዳትና ለማፍለቅ በሚያስችል ስልት ማቅረብ፣ ቃላትን ከቋንቋ ክሂሎች ጋር በማጣመር ማቅረብ፣ የቃላት ትምህርትን በመዝገብ ቃላት አስደግፎ ማቅረብ እና የቃላት ትምህርቱን ግልፅ በሆኑ መመሪያዎች ማቅረብ የሚሉት ናቸው። እነዚህንም እያንዳንዳቸውን በዝርዝር እንመለከታለን።

2.1.4.1 ቃላትን በአውድ ማቅረብ

አውድን በተመለከተ የተለያዩ ምሁራን የየራሳቸውን ብያሜ ይሰጣሉ። ከነዚህም መካከል Nation እና Coady (1988:102) እንዳሰፈሩት አውድ በአጠቃላይ ገጽታዎች ሊከፋፈልና ሊገልጽ የሚችል ሆኖ በአንድ በተሰጠ ውህድ አሀድ ውስጥ እንደ ስነ-ምዕላዳዊ፣ ስነ-አገባባዊና ዲስኩራዊ መረጃ ሊታይ ይችላል በማለት ያስረዳሉ። አያይዘውም የውህድ አሀዱ አንባቢ ወይም አድማጭ ውህድ አሀዱ ስለሚናገረው ጉዳይ የራሱ የሆነ ዳራዊ ዕውቀት ይኖረዋል። ያም በአጠቃላይ አውድ ውስጥ እንደሚጠቃለል ይገልጻሉ። በተጨማሪም አውድ ቋንቋ በጥቅም ላይ የሚውልበትን መንገድ የሚያመቻች ሁኔታ እንደሆነ ያስረዳሉ።

በሌላ በኩል Lewis (1993:8) ቃሉ በቁሙ ከሚሰጠው ትርጉም በተለየ መልኩ በሌሎች ከጎኑ በሚቆሙ ቃላት አማካኝነት ትርጉሙ ተወስኖ የሚቀርብበትን ሁኔታ ይመለከታል። እንዲሁም አውዱ ንግግሩ የተነገረበትን ሁኔታ እና ንግግሩ የፈለቀበትን ስነልሳናዊ አካባቢ

ያካትታል። ስለዚህ አውድ ስንል ሁኔታዊ አውድና ስነልሳናዊ አውድ በማለት በሁለት መንገድ ከፍሎ ማየት ይቻላል በማለት ያስረዳሉ።

ከምሁራኑ ገለጻ መረዳት እንደሚቻለው የአንድን ቃል ፍች መወሰን የሚቻለው ቃሉ በቀረበበት አውድ ነው። ይህም አንድ ሰው ለፍርድ ቤትና ለሚወዳት ባለቤቱ አንድን ጉዳይ በተመሳሳይ ቋንቋ አያብራራም። በሌላ በኩል ሀሳብን በመግለጽ ሂደት ቃላት ብቻቸውን አይከሰቱም፤ በስነልሳናዊ አውድ ታጅበው (ከሌሎች ቃላትና ሀረጎች ጋር አብረው) እንጂ። ማስተላለፍ ለተፈለገው መልዕክት የተስማሚ ቃል ምርጫም ፍቺን በመፍጠር ውስጥ የሚመጣ ይሆናል። እዚህ ላይ ስነልሳናዊ አውድ ምርጫን በመደገፍ ወይም በመገደብ ትልቅ ሚና ይጫወታል።

በአጠቃላይ እነዚህ ሁኔታዎች የሚያሳዩት አውድ (ሁኔታዊም ሆነ ስነልሳናዊ) በቋንቋ አጠቃቀም ላይ ያለውን ብርቱ ተፅዕኖ ነው። ይህም ፍቺን ግልጽ ለማድረግ በስነልሳናዊ አውድ ውስጥ ከየትኛው ቃል ጋር አብሮ ይሰለፋል? ምን አይነት የዲስኩር አያያዥ ስራ ላይ ይውላል? የዲስኩር አያያዥን ተከትሎ ምን አይነት ፍች በምን አይነት ቃል ይተላለፋል? የሚሉት ነጥቦች ሁሉ የሚመለከት ነው።

Lowson እና Hogben (1996:106) እንደሚገልጹት አውድ ለቃላት ትምህርት ትልቅ ድርሻ አለው። ይኸውም ቃላት ከስነልሳናዊም ሆነ ከስነልቦናዊ እይታ አንጻር ፍቺያቸው ግልፅ የሚሆነው በተገቢው አውድ ውስጥ ሲገቡ በመሆኑ ነው። በተያያዘም አብይ (1991) River (1994:13) ጠቅሰው እንደጠቆሙት፤ አንድን ቃል በተናጠል ከማቅረብ ይልቅ ተማሪዎች በድርጊት እየተሳተፉ በሚማሩበት አውድ ውስጥ ማቅረብ ትምህርቱን አይረሴ እንዲሆን ከማድረግ አንጻር ጉልህ ድርሻ አለው። በመሆኑም የቃላት ትምህርት አቀራረብ ቃላት በገቡበት አውድ ውስጥ መገመት በሚያስችል መንገድ መሆን አለበት በማለት ያስረዳሉ።

በሌላ በኩል Aweke (2016) Curtis እና Longo (2001:10)ን መሠረት በማድረግ እንደገለጹት በጉርምስና ዕድሜ ላይ ላሉ ተማሪዎች መረዳትን ማሻሻል በሚያስችል የቃላት ትምህርት አቀራረብ ላይ ባካሄዱት ጥናት የሚከተለውን አስፍረዋል። "ለትምህርት የሚመረጡ ቃላት በተማሪዎች የንባብ ማስተማሪያ ምንባቦች ውስጥ ብቻ መወሰን የለባቸውም።" ከዚህ የምንረዳው ትምህርቱ አውዳዊ አቀራረብ ይኑረው ሲባል፤ ቃላቱ በመማሪያ መጽሀፎቹ በሚካተቱ ምንባቦች ውስጥ ብቻ ይቅረቡ ለማለት እንዳልሆነና ከምንባቦቹ ውጪም ቃላቱ

ሊቀርቡ መቻላቸውን ነው። ዋናው ነገር ተገቢ ስነ ልሳናዊና ሁነታዊ አውድ ሊፈጠርላቸው ይገባል የሚለው ነው። ማለትም ሌጣቸውን "ይህ ቃል ምን ማለት ነው?" በሚል ስልት መቅረብ የለባቸውም ለማለት ነው።

ከላይ መረዳት እንደሚቻለው ለቃላት ትምህርት አቀራረብ አውድ ትልቅ ድርሻ እንዳለው እና ለቋንቋ ተማሪዎች ተገቢ የሚሆነው የማስተማሪያ ዘዴም ተማሪዎች ለትምህርት ለቀረበው ቋንቋ የሚጋለጡበትን አውድ ማመቻቸትና የአዳዲስ ቃላትን ፍቺ ከአውዳቸው መገመት እንዲችሉ መገፋፋት መሆኑን ነው። እንዲሁም በመጽሀፎቹ ውስጥ ከቀረቡ ምንባቦች ውጭም ቃላትን በአውድ ማቅረብ ተገቢ መሆኑን ነው።

ሌላው ከቃላት አውዳዊ አቀራረብ ጋር ተያይዞ የሚነሳው ጉዳይ ቃላቱ የሚገኙባቸው ዓረፍተነገራዊ አውዶች መጠን (ርዝማኔ) ነው። ቃላት የሚቀርቡባቸው ዓረፍተነገራዊ አውዶች ከመጠን በላይ አጥረው ወይም ረዝመው የቃላቱን ፍቺ ለመገመት እንደሚያመቹ፤ በአንጻሩ ከአምስት በታች ወይም ከአስር በላይ ቃላት የሚይዙ ከሆነ የቃላቱ መጠን እያነሰ ወይም እየጨመረ በሄደ ቁጥር ለትንበያ የሚያደርጉት አስተዋፅኦ እየቀነሰ ይሄዳል። Nation እና Cody (1988:105)

2.1.4.2 ቃላትን በፍቺ ዝምድናቸው አማካኝነት ማቅረብ

McCarthy (1990:39) ተማሪዎች የቃላትን ንብት መመሳሰል መሰረት አድርገው ቃላት ቢያከማቹም፤ በኋላ በትምህርት እየገፉ ሲሄዱ ቃላትን በአዕምሮ ሰሌዳቸው ቀርፀው የሚያስቀምጡት በፍቺያቸው አማካኝነት ነው። በመሆኑም ተማሪዎች በመካከለኛና በከፍተኛ ደረጃ ላይ እያሉ ቃላትን በዝምድናቸው መነሻነት ማቅረብ በቀላሉ የቃሉን ፍቺ እንዲገነዘቡ ያደርጋል በማለት ያስረዳሉ።

Wilkins (1972: 124) እና Bahuer (1998: 31-34) እንደገለጹት ደግሞ፤ ለተማሪዎች አስፈላጊ የሆነውን የቃላት እውቀት ለማስጨበጥ የአዳዲስ ቃላት ፅንሰ ሀሳባዊና አገልግሎታዊ ልዩነቶችን በሚያሳይ መንገድ ማቅረብ ይገባል። በመሆኑም Bahuer (1998:31-34) እንደገለጹት ቃላትን በተመሳሰሏቸውና በተቃርኗቸው፤ በቃላት የከታች ተከታች ግንኙነት እንዲሁም በአብሮ ተሰላፊነታቸው ለይቶ ማቅረብ ተገቢ ነው። እነዚህ የቃላት የፍቺ ዝምድናዎችም ቀጥሎ ባጭር ባጭሩ ቀርበዋል።

2.1.4.2.1 ቃላትን በተመሳሰሎና በተቃርኖ ፍቺያቸው ማቅረብ

በቃላት መካከል በጣም የታወቀው ትስስሮሽ የቃላት በፍቺ መመሳሰልና መቃረን ነው። ሁለት ቃላት በአንድ በተወሰነ አውድ ገብተው ተመሳሳይ የሆነ ፍቺን ሲያስገኙ ሁለቱ ቃላት ተመሳሳይ ሲባሉ፤ በአንጻሩ ሁለቱ ቃላት በፍቺ ተገራሪ ሆነው ሲገኙ ተቃራኒ ቃላት ይባላሉ። Allen (1983) በቃላት መካከል ፍፁም የሆነ ተመሳሰሎ የለም። ምክንያቱም ቃላት በፍቺ ተመሳሰሎ ካልሆነ በስተቀር በማንኛውም አውድ አንዱ ቃል ሌላውን ሊተካ አይችልም።

እንዲሁም ቃላት በተወሰነ መልኩ የሚመሳሰሉበትና የሚለያዩበት መጠናኛ ባህሪ አላቸው። ይህም ማለት የአንዱ ቃል የሰፊ ፅንሰ ሀሳብ መያዝ፤ አንዱ በገባበት ሌላው አለመግባት፤ ሰዋስዋዊ ባህሪያቸው መለያየት ወዘተ የሚሉት በምክንያትነት ይጠቀሳሉ፤ በማለት ያስረዳሉ። በተያያዘም Gairns እና Redman (1986:23) እንደሚገልጹት ሁለት ቃላት ፍፁም በሆነ ተመሳሳይነት ማገልገል የሚችሉ ቢሆን ኖሮ በቋንቋው ውስጥ የሚኖራቸው ተፈላጊነት አጠያያቂ ይሆን ነበር፤ በማለት ከላይ ያለውን ሀሳብ ያጠናክሩታል።

በሌላ በኩል የቃላትን ተቃርኖ በተመለከተ ደግሞ በአንድ ቋንቋ ውስጥ በቃላት መካከል የተለያዩ የተቃርኖ አይነቶች እንዳሉ ይታወቃል። ከነዚህ መካከል Carter እና McCarthy (1988:23-24) የገለጹቸውን የተቃርኖ አይነቶች ቀጥለን እናያለን።

1. የደረጃ ተቃርኖ፡- የደረጃ ተቃርኖ የሚባለው እንደ ትልቅ የመሳሰሉ ተቃራኒ ግንኙነት ያላቸውን ቃላት ይመለከታል። ይህ የተቃርኖ አይነት ደረጃ ሊወጣለት ይችላል። ለምሳሌ ያህልም በጣም ትልቅ፤ መካከለኛ፤ ትንሽ ወዘተ የሚሉ እንደግለሰቡ ግላዊ እሳቤ ደረጃ የሚሰጣቸው መጠኖችን ያካትታል።
2. የተገላብጦሽ ተቃርኖ፡- የተገላብጦሽ ተቃርኖ የሚባለው ሁለት ቃላት በተገላብጦሽ የሚታይ ተቃራኒ ግንኙነት ያላቸው ከሆነ ነው። ለምሳሌ፡- እህት/ወንድም፤ ባል/ሚስት፤ ወዘተ በሚሉት ቃላት መካከል ያለውን ተቃርኖ ለመግለጽ እህቱ ነች ለሚለው ወንድሟ ነው ወይም ሚስቱ ናት ለማለት ባሏ ነው ማለት ይቻላል።
3. ተገራሪ ተቃርኖ፡- ይህ ጠንክር ያለ የቃላት ተቃርኖ የሚታይበት ነው። በመሆኑም ሁለቱ ቃላት በአንድ ጊዜ በአንድ ነገር መግለጫነት ሊገቡ

አይችሉም። እርስ በርሳቸው ትይዩ ናቸው። ለምሳሌ አንድ እንስሳ ወንድ ከሆነ በምንም ተግምር ሴት ሊሆን አይችልም። በመሆኑም ወንድና ሴት፣ ጧትና ማታ ጥንድ ተቃርኖ ያላቸው ናቸው።

4. አቅጣጫ ጠቀስ ተቃርኖ፡- አቅጣጫ ጠቀስ ተቃርኖ የሚባለው እንደ መምጣት/ መሄድ፣ መቀመጥ/መቆም የመሳሰሉ በተወሰነ ደረጃም ቢሆን አቅጣጫውን የመጠቆም ባህሪ የሚታይባቸውን ተቃራኒ ቃላት የሚያጠቃልል ነው።

ከዚህ በላይ የተዘረዘሩትንና ሌሎችንም የቃላት ፍቺ ተቃርኖዎች በጥንቃቄ በሚነደፉ መልመጃዎች አማካይነት ማቅረብና ተማሪዎቹ እንዲመረምሯቸው ማድረግ ቃላቱ ያሏቸው የፍቺ ግንኙነት ገደብ እስከምን ድረስ እንደሆነ ለመረዳት እንዲችሉ ያግዟቸዋል።

2.1.4.2.2 የቃላት የክታች ተከታች ግንኙነት

ከፍች አንጻር የቃላት ዝምድና የሚገለጽበት ሌላው መንገድ የቃላት ተዋረዳዊ ቁርኝት ነው። አንድ ቃል ሰፊ ያለ ፅንሰ ሀሳብ በመወከሉ የተነሳ በስሩ በርካታ ቃላት የሚኖራቸውን ፍቺ ሊያቅፍ ይችላል። ይህንን የአንድ ቃል ፍቺ በሌላ ቃል ፍቺ የሚጠቃለል ሆኖ ሲገኝ የሁለቱ ቃላት ዝምድና የክታችነትና የተከታችነት የፍቺ ግንኙነትን ያመለክታል። በማለት ያስረዳሉ። ይህን ሁኔታ በምሳሌ ስናየው፣ ተክል የሚለው ቃል በስሩ ፍራፍሬ፣ የምግብ ሰብሎችን፣ አበባ፣ ዛፍ የሚሉ ቃላትን ፍቺ መጠቅለል ይችላል። እነዚህ ቃላት በተራቸው በስራቸው ሌሎች ቃላትን ሊያቅፉ ይችላሉ። ተክል የሚለው ቃል ከታች ቃል ሲሆን የቀሩት (ፍራፍሬ፣ የምግብ ሰብል፣ አበባና ዛፍ) እያንዳንዳቸው ተክል በሚለው ቃል ውስጥ ተከታች ናቸው። እርስ በርሳቸው ያላቸው ግንኙነት ደግሞ የአብሮ ተከታችነት ግንኙነት ነው። ሁለቱ ቃላት አብሮ ተከታች ሊባሉ የሚችሉት አንድ ለሁለቱም የበላይ የሆነ የጋራ ክታች ቃል የሚኖራቸው ከሆነ ነው።

ስለክታች ተከታች ቃላት የፍች ዝምድና ሲነሳ፣ አብዛኛውን ጊዜ እንዲህ ያለው የፍቺ ዝምድና የሚታየው በስሞች መካከል ነው። ይሁን እንጂ ልክ እንደ ቃላት ተመሳሳይና ተቃራኒ ፍቺ ትምህርት ሁሉ ፍቺን መሠረት ያደረገ የቃላት ትምህርት ተደራጅቶ ከሚቀርብባቸው ስልቶች አንዱ ነው (Carter እና MacCarthy 1988:26-27)።

እላይ ከተጠቀሱት ሀሳቦች መረዳት እንደሚቻለው ክታችና ተከታች ቃላትን ባንድ ላይ እያቀረቡ ተማሪዎች የቃላቱን የፍቺ ዝምድና እስከምን ድረስ እንደሆነ እንዲፈትሹ

ማድረግ ያስፈልጋል። ይህም ከታች ቃልን ሰጥቶ ተማሪዎች በስሩ ተከታች ቃላትን ተጠቅመው ንግግር ወይም ጽሁፍ እንዲያዘጋጁ የሚጠይቁ መልመጃዎችን በመቅረጽና በሌሎችም ስልቶች ሊከናወን ይችላል።

2.1.4.2.3 የቃላት አብሮ ተሰላፊነት

MaCarthy (1990:12) እንደሚያስረዱት ውስን ከሆነው የፈሊጦች እና ከሌሎች ቃላዊ ሀረጎች አገላለጾች በተለየ በአንድ ቋንቋ ቃላት መካከል መተሳሰርን የሚፈጥር ሌላው ዝምድና የቃላት አብሮ ተሰላፊነት ነው። ይህ የቃላት ዝምድና አይነት በማንኛውም ቋንቋ የቃላት ጥናት ውስጥ ቃላትን አደራጅቶ ማቅረቢያ ዋና መርህ በመሆን ያገለግላል። ምንም እንኳን ፍቺ በተለያዩ ደረጃ ሊታሰብ የሚችል ቢሆንም የቃላት አብሮ ተሰላፊነት በቃላት አውዳዊ ዝምድና ላይ የሚመሰረትና ፍቺ የሚተላለፍበት መንገድ ነው።

የቃላት አብሮ ተሰላፊነት ቃላትን ለመረዳት በጣም ጠቃሚ የሆኑ ሁለት ባህሪያትን እንዳወረሰ ይጠቁማሉ። አንደኛው ባህሪ የአንድ ቃል ፍቺ አዘውትሮ አብሮት ከሚሰለፍ ቃል ፍቺ ጋር በመሆን ሰፊ ያለ ፍቺ እንደሚያስገኝ ከማሳየቱም በላይ የአንድ ቃል የፍቺ አካባቢን ለመለየት ያግዛል። ሁለተኛው ባህሪ ደግሞ ተማሪዎች ምን አይነት ቃላት በአንድ ላይ ተሰልፈው መገኘት እንደሚችሉ የሚለዩና አንድ ቃል ሲመጣ ከሱ ጋር አብሮ ሊሰለፍ የሚችል ቃልን እንዲጠብቁ ማስቻሉ ነው።

እንዲሁም ምንውያለት (2006) የሺጥላ (1997:28)ን ጠቅሰው ሲያስረዱ፣ በስነልሳናዊ አውድ የአንድ ቃል መከሰት ሌሎች ቃላት አብረውት ሊመጡ እንደሚችሉ እንደንገምትና እንደንጠብቅ ያደርጋል። እዚህ ላይ ግን የቃላት አብሮ ተሰላፊነት ደረጃቸው ሊለያይ እንደሚችል ማስታወስ ተገቢ ነው። ለምሳሌ "ክበድ ላም" እና "የተንጣለለ ቤት" የሚሉትን ብንወስድ ሁለቱም አሀዶች አብሮ ተሰላፊ ቃላት ቢሆኑም አብሮ የመሰለፍ የጥንቃቄ መጠናቸው ይለያያሉ። "ክበድ ላም" ላይ ያለው ጠንካራ ቁርኝት ሲሆን፣ "የተንጣለለ ቤት" ላይ ግን ቁርኝቱ እንደ ክበድ ላም አይሆንም። ምክንያቱም ለላም እርጉዝ የሚለውን ቃል መጠቀም ያልተለመደ ሲሆን፣ ቤትን ግን ቀድመውት ሊገቡ የሚችሉ እንደ ሰፊ፣ ትልቅ ወዘተ የሚሉ ቅጽሎችን በመጠቀም ተመሳሳይ ሀሳብን ማስተላለፍ ይቻላልና ነው። ስለዚህ በቃላት የአብሮ ተሰላፊነት ያሉትን የጥንካሬ ደረጃዎች ከግምት በማስገባት ማቅረብ ተገቢ ነው።

በሌላ በኩል ቃላት እርስ በርሳቸው አውዳዊ ግንኙነት ለመፍጠር የግድ ጎን ለጎን መሰለፍ ላያስፈልጋቸው ይችላሉ። ሁለቱ ቃላት በመካከላቸው ጥቂት ቃላት ካስገቡ በኋላ ጥምረት ፈጥረው ሊከሰቱ ይችላሉ። ለምሳሌ "አንበሳው በልቶ አገሳ" በሚለው አውድ አንበሳ እና አገሳ የሚሉት ቃላት አብረው የተሰለፉ ናቸው። ምክንያቱም አንበሳ ጮኽ ማለት ያልተለመደ በመሆኑ ነው።

በተመሳሳይ ሁኔታ በአማርኛ ቋንቋ ከሞት ጋር መርዶ፣ ከደስታ ጋር የምስራች አብረው የሚሰለፉ ቃላት ናቸው። እንዲህ ያለውን የቃላት የአብሮ ተሰላፊነት ግንኙነት ለተማሪዎች ማቅረብ የትኛው ቃል ከየትኛው ቃል ቀድሞ ወይም ተከትሎ ይገባል? የሚለውን እንዲለዩ ከማስቻሉም በላይ በተገቢው አውድ ተገቢውን አውድ መርጠው መጠቀም እንዲችሉ ያግዛቸዋል። ስለዚህ የቃላት አብሮ ተሰላፊነትን ሊያሳዩ የሚችሉ መልመጃዎች በተለያዩ ዘዴዎች ተጠቅሞ መቅረጽ አስፈላጊ ይሆናል።

2.1.4.3 ቃላትን የእርባታና የምስረታ ስርዓት መሰረት አድርጎ ማቅረብ

Ur (1996:62) እንደሚገልጹት የቃላት ትምህርት ማቅረቢያው ሌላው ስልት የጎላ ጠቀሜታ እንዳላቸው የሚታመንባቸው ቃላት የእርባታና የምስረታ ሂደታቸውን በመከተል ማቅረብ ነው። በቋንቋ ውስጥ በአንጻራዊ አነጋገር ጥቂት ቁጥር ያላቸውን የቃላት አፈጣጠር ሂደቶች በመከተል ከፍተኛ ቁጥር ያላቸውን አዳዲስ ቃላትን መፍጠር ይቻላል። ቃላት የተለያዩ አርቢ ምዕላዶችን በመጨመር ልዩ ልዩ ቅርፆች ሊይዙ ይችላሉ።

ጌታሁን (1990:50) እንደሚገልጹት በአማርኛ ቋንቋ ቅጥያዎች ቃላትን የማርባትና የመመስረት ተግባር አላቸው። የእርባታ ሂደት የቃሉ መሠረታዊ ባህርይ ሳይለወጥ በቅጥያዎች አማካኝነት የሚደረግ የቃላት የእርባታ ሂደት ሲሆን በቅጥያ አማካኝነት ከነበሩበት የቃል ክፍል ወደ ሌላ የቃል ክፍል የሚለዋወጡበት ሂደት ደግሞ ምስረታ ይባላል። በተያያዘም ባየ (2000:108-109) እንደሚገልጹት በአማርኛ ቋንቋ ውስጥ ቃላትን ለማርባትና ለመመስረት የሚያስችሉ የተወሰኑ ቁጥር ያላቸው ቅጥያዎች አሉ። እነዚህ ቅጥያዎች በሰዎች ተግባራቸው መነሻነት የእርባታና የምስረታ ቅጥያዎች በመባል በሁለት ይከፈላሉ።

የእርባታ ቅጥያዎች በቃል አምድ ላይ እየተቀጠሉ ቃሉን ለመደብ፣ ለቁጠር፣ ለሙያ፣ ለእምርነት ወዘተ በመርባት የተለያዩ ቅርጽና ተጨማሪ ፍቺ እንዲኖራቸው ያደርጋሉ።

ይህንንም "ልጅ" ሚሊውን ቃል እንደምሳሌ ወስደን ብንመለከት፣ "ልጅ" ላይ /-ኡ-/ የሚል ድህረ አምድ ቅጥያ ብናክልበት "ልጁ" ይሆናል። ይህም "ልጅ" የምለው ቃል ለእምርነት ያደረገውን ለውጥ ያሳያል። በፍቺ ረገድም ማንኛውም ልጅ ሳይሆን ተናጋሪውና አድማጩ የሚያውቁት ልጅ መሆኑን ግልጽ ያደርጋል።

የምስረታ ቅጥያዎችም እንዲሁ በቃል አምድ ላይ በመቀጥጠል በቃሉ ላይ የቅርጽ ለውጥ ብቻ ሳይሆን የነበረበትን የቃል ክፍል ወይም ንኡስ የቃል ክፍል ሊለውጡ ይችላሉ። ለምሳሌ /-ነት/ የሚለው ድህረ አምድ ቅጥያ "ሰው" በሚለው ነባር ስም ላይ ሲቀጠል "ሰውነት" የሚል ይሆናል። ሰውነት የሚለው ቃል ደግሞ ምስርት ቃል "ሰው" እንደሚለው ነባር ስም ሳይሆን ረቂቅ ስም ነው። ስለዚህ ሂደቱ ከአንድ ቃል ሌሊት አዲስ ቃል መፍጠሩን ያሳያል ባየ (2000፣ 154-155)።

Gaims እና Redman (1986፣48) በቃላት የእርባታና ምስረታ ሂደት ላይ ያተኮረ ትምህርት ተማሪዎች ቃላትን ለመረዳትም ሆነ ለማፍለቅ እንዲችሉ መሠረት እንደሚጥልላቸው ይጠቁማሉ። እንዲሁም የቃላት ትምህርት ከመረዳት አንፃር ሲታይ፣ ተማሪዎች የማያውቁት ቃል ሲገጥማቸው የቃሉን ስነምዕላዳዊ አወቃቀር በመመርመር የቃሉን ፍቺ መመርመር እንዲችሉ ፍንጭ ይሰጣል። ለምሳሌ፣ ኢ-ፍትሃዊ የሚለውን ቃል ፍቺ በመነሻ ላይ የምትገኘው /ኢ-/ የተሰኘችው ምዕላድ ቃሉ አፍራሽ ወይም አሉታዊ ፍች እንዳለው ስትጠቁም፣ በመድረሻ ላይ የሚገኘው /-አዊ/ የተሰኘው መስራች ምዕላድ ደግሞ ቃሉ ቅጽል መሆኑን ይጠቁማል። ተማሪዎች የዚህን ቃል ስነምዕላዳዊ አወቃቀር ከፋፍሎ በማየት ፍትህ የሚለውን ቃል ባያውቁ እንኳ፣ ቢያንስ ኢ-ፍትሃዊ የሚለው ቃል ቅፅል መሆኑንና በአሉታ የተነገረ መሆኑን ሊረዱ ይችላሉ። በሌሎች አውዳዊ ፍንጮች በመታገዝም የቃሉን ሙሉ ፍቺ ሊደርሱበት ይችላሉ።

2.1.4.4 ቃላዊ ሀረጎችን ለመረዳትና ለማፍለቅ በሚያስችል ስልት ማቅረብ

Lewis (1993፣98) እንደሚገልፁት የቃላት ትምህርት ትኩረት ነጠላ የሆኑ ቃላትን ብቻ ሳይሆን ረጅምና ባለብዙ ሀረጎችንም ማካተት አለበት። በመሆኑም የቃላት ትምህርት

ቃላዊ ሀረጎችን በቃላት ትምህርት ውስጥ ማካተት ከቻለ ተማሪዎች በቋንቋው በሚገባ ለመግባባት እንዲችሉ ከማገዝ አንፃር ትልቅ ድርሻ አለው። ቃላዊ ሀረጎችን በቃላት ትምህርቱ ማካተትና ማቅረብ ተማሪዎች በሚያጋጥማቸው የተግባራት አውድ አንደበተ ርቱዕ ሆነው አላማቸውን ከግብ ለማድረስ የሚያስችላቸውን መሳሪያ ያስታጥቃቸዋል፤ በማለት ያስረዳሉ። እንዲሁም ብዙ የቋንቋ ብቃት ትምህርቶች የሚጠቁሙት ቃላት በትውስታ ማህደር የሚቀመጡት ነጠላ ሆነው ብቻ ሳይሆን የሀረግ አካል ሆነው ጭምር እንደሆነ ያብራራሉ።

በአጠቃላይ ምሁራን በዝርዝር የገለጹቸው ቃላዊ ሀረጎች፡- በተለያዩ እርባታና የምስረታ ቅጥያ ምዕላዶች የተመሰረቱና የረቡ ቃላት፣ በጥመራ የተመሰረቱ ቃላት፣ ፈሊጣዊ ቃላት (አነጋገሮች) እንዲሁም የተለመዱ አገላለጾች ናቸው። እነዚህንም ከዚህ ቀጥለን በዝርዝር እንመለከታለን።

1. በእርባታና በምስረታ ቅጥያ ምዕላዶች የተመሰረቱና የረቡ ቃላት

የቃላቱ ይዘት ግንዛቤ ውስጥ ገብቶ የአማርኛ ቃላት ይዘት ያላቸውና ይዘት የሌላቸው ተብለው በሁለት ይከፈላሉ። ይዘት የአንድ ቃል ትርጉም ወይም ፍች ነው። አንድን ቃል በተናጠል ወይም ከሌሎች ቃላት ጋር በህብረት፣ በመዋቅር ውስጥ ባገኘነው ጊዜ፣ በአዕምሮአችን ውስጥ የሚፈጥረው ስሜት ወይም ምስል የቃሉ ይዘት ወይም ፍች ነው፤ ለማለት እንችላለን። ለምሳሌ፡- አንበሳ የሚለውን ቃል ስንሰማ፣ በአዕምሮአችን ውስጥ አንድ የአራዊት ወገን የሆነ አስፈሪ ፍጡር ይታየናል። ያ አዕምሮአዊ ምስል የቃሉ ፍቺ ወይም ይዘት ይባላል። ይዘት ያላቸው ቃላት ለአዳዲስ ቃላት ምስረታ መሰረት ሊሆኑ ይችላሉ። ለምሳሌ፡- አንበሳ ከሚለው ቃል ላይ አንበሳነት የሚል ሌላ ቃል መመስረት ሲቻል፣ እንደ ከሚለው ላይ ግን በተመሳሳይ ሁኔታ ሌላ ቃል መመስረት አይቻልም። በዚህም መሰረት እንደ አንበሳ ያሉትን ረቢ እንደ እንደ ያሉትን መሆን ቃላት ብሎአንዱን ወገን ከሌላው መለየት ይቻላል። ባዩ (2000፣ 108-19)

2. ጥምር ስሞችና ጥምር ግሶች

ጥመራ ከነባር ቃላት ላይ ዕስር ምዕላዶችን የሚቀጥል ብቻ ሳይሆን ነባር ወይም ውልድ ቃላትን ከነባር ወይም ከውልድ ቃላት ጋር በማጣመር፣ ማለትም በማቀናጀት፣ ጥምር ቃላትን የሚፈጥር ነው። ባዩ (2000፣ 208) ከዚህ በመቀጠል ደግሞ ጥምር ስሞችን

እንመለከታለን። በጥመራ ስርዓት የሚፈጠሩ ስሞች ጥምር ስሞች ይባላሉ። አፈጣጠራቸውም ከስሞችና ከግሶች ነው። ከስሞች የሚፈጠሩ እንደሚከተለው ያለው ነው። ሰብል+ ወንጌል→ሰብል-ኧ-ወንጌል= ሰብል ወንጌል ከዚህ እንደምንረዳው ሁለት ነባር ስሞች እየተጣመሩ አንድ ጥምር ስም ለመሆን ችለዋል።

እንደ ሌሎቹ ብዙ ባይሆኑም በጥምረት የሚፈጠሩ ግሶች አሉ። አፈጣጠራቸው ራሳቸውን ችለው ከማይነገሩና የቃል ክፍሎቻቸውም በግልፅ ተለይው ከማይታወቁ አሀዶች ጋር 'አለ' ወይም 'አደረገ'ን በማጣመር ነው። ዝም አለ፣ ዝም አደረገ በምሳሌው ውስጥ የመጀመሪያውን ቦታ የያዘው ዝም ያለው ተጣማሪ የቃል ክፍሉ ግልፅ ካለመሆኑም በተጨማሪ የርባታ ባህሪም አናይባቸውም። ጌታሁን (1990፡107)

3. ፈሊጣዊ አነጋገሮች

Lewis (1993፡36) የፈሊጣዊ አነጋገሮችን ምንነት በተመለከተ ሁለት ቃላት ለብቻቸው ሆነው ሲነገሩ ከሚሰጡት ሀሳብ ውጭ ባንድ ላይ ሲጣመሩ የሚሰጡት የተለየ ሀሳብ በማለት ይገልጹታል። እኚው ምሁር በሌላ መልኩም የቃሉ ጠቅላላ ፍቺ ቃሉን ከመሰረቱት ተጣማሪ ቃላት የማይገኝ የተለየ የቃላዊ ሀረግ አይነት ነው። በማለት ይገልጹታል። እንዲሁም ዳኛቸው ወርቁ እና አምሳሉ አክሊሉ (1983፡3) ፈሊጣዊ አነጋገር በቃላት በልዩ ልዩ ዘዴ የመጠቀም አንዱ መንገድ ሲሆን ባጠቃላይ ይዘቱ እያንዳንዱ ቃል ከሌሎች ቃላት ጋር በሚቀናጅበት ጊዜ ቀድሞ ከነበረው ፍች የተለየ ፍች የሚሰጥበት ሁኔታ እንደሆነ ያስረዳሉ።

ፈሊጣዊ ቃላትን ለትምህርት ማቅረብን በተመለከተ አንዳንድ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ ከአንድ ቃል በተመሳሳይ ሁኔታ በጥምረት የሚፈጠሩ ፈሊጣዎችን ባንድ ላይ ማቅረብ የተለመደ መሆኑ Wallace (1988፡118) ይገልጻሉ። አያይዘውም እንዲህ ያለው ዘዴ ፍሬ ቢስ እንደሆነና ለዚህም ምክንያቱ ፈሊጣዎች የሚመሳሰሉት በቅርጽ እንጂ በፍቺ ባለመሆኑ እንደሆነ ያስረዳሉ።

ፈሊጣዎች በአፈጣጠራቸው ላይ በማተኮር የተገነቡባቸውን ቃላት በመነጣጠል ውስጣዊ አወቃቀራቸውን ለመመርመር በሚያስችል አኳኋን ማቅረብም እንዲሁ ተገቢ እንደማይሆን McCarthy (1990፡7-8) ይጠቁማሉ። ምክንያቱንም ሲገልጹ የፈሊጣዊ ቃላት አገባባዊ ባህሪ

ከጥምር ቃላት አገባባዊ ባህሪ የተለየ እንደሆነ፣ ፍቺያቸውም ከተጣማሪ ቃላቱ የተናጠል ፍቺ ሊገኝ እንደማይችል ያስረዳሉ።

ስለዚህም ፈሊጦችን ለማስተማር የተሻለው ዘዴ የተለየ የፍቺ ገጽታዎችን ያገናዘበ፣ ትርጉም ያለው አውድ በመፍጠር ቅርጾቸውን፣ ፍቺያቸውንና አጠቃቀማቸውን ግልጽ በማድረግ መከናወን እንደሚገባው ከላይ የተጠቀሱት ምሁራን ይስማሙበታል።

4. የተለመዱ አገላለጾች (አያያዥ ቃላት)

Lewis (1993:94) እንደሚያስረዱት የተለመዱ አገላለጾች የሚባሉት በመስተጋብራዊ የተግባቦት ሂደት የቋንቋ ተጠቃሚው የመስተጋብሩ ትኩረት የሚመራቸው አያያዥ ቃላት ናቸው። ዋና አገልግሎታቸው አድማጭ ወይም አንባቢ ተናጋሪው ወይም ፀሐፊው ሊገልጽ የፈለገውን በፍጥነት መለየት ማስቻል ነው። የተናጋሪው ወይም የፀሐፊው ሀሳብ የተያያዘና ፍሰቱን የጠበቀ እንዲሆን እገዛ ያደርጋሉ። መስተጋብሩ ሲካሄድ ምን እየተደረገ እንደሆነ አንዴ ከታወቀ ደግሞ አድማጩ ወይም አንባቢው ትኩረቱን በሚባለው ነገር ላይ እንዲያሳርፍ ያደርገዋል።

በዚህ ክፍል የሚካተቱ ቃላዊ ሀረጎች በርካታ ናቸው። ጥቂቶቹን ለመጥቀስ ያህል፣ ነገር ግን፣ በሌላ አነጋገር፣ ከዚህም ሌላ፣ ከዚህ በመነሳት፣ በዚህ ረገድ፣ እንደእውነቱ ከሆነ፣ ከሁሉ በፊት፣ ለማጠቃለል ያህል፣ ይህንን በተመለከተ፣ አስቀድሞ እንደታሰበው፣ እኔ የምለው፣ በከፍተኛ ደረጃ፣ ከዚህ ውጪ፣ ወዘተ ይገኙበታል። በማለት ምንውያለት (2006:30) የሺጥላ (1997:33)ን በመጥቀስ ያስረዳሉ።

McCarthy (1990:9) እነዚህ ሀረጎች ጽሁፍንም ሆነ ንግግርን ለመክፈት፣ ሀሳብን ለማጉላት፣ ምሳሌ ለመስጠት፣ ሀሳብን ለማያያዝ፣ ርዕስ ጉዳይን ለመቀየር አገልግሎት ይሰጣሉ። ተማሪዎች እነዚህን ቃላዊ ሀረጎች መማራቸው አንደበተ ርቱዕ እንዲሆኑ ከማገዙም በላይ፣ ሀረጎቹ ስንዱ በመሆናቸው በቀላሉ ለማስታወስና ለመገልገል የተመቹ ናቸው። ሰፊ የሆነ የቃላት ትምህርት እይታ እነዚህን ጠቃሚ ቃላዊ ሀረጎች ማጠቃለል እንዳለበት ይታመናል። በተጨማሪም የተለመዱ አገላለጾችን ለማፍለቅም ሆነ ለመረዳት በሚያስችሉ የተለያዩ መንገዶች ማቅረብ እንደሚቻል ያስረዳሉ። ከማቅረቢያ መንገዶች አንዱ በጥቂት መሠረታዊ ሀረጎች መጀመርና ትምህርቱን ቀስ በቀስ በማሳደግ ማቅረብ ሲሆን የክፍት ቦታ መሙላትን በመንደፍ አገባባቸውን ግልጽ ማድረግ ይቻላል። ከዚህም ሌላ ተማሪዎች

ሲናገሩና ሲጽፉ ቃላቱን እንዲጠቀሙ የሚያደርጉ የንግግርና የፅሁፊት መልመጃዎች መቅረብ ይቻላል።

እላይ ከሰፈሩት ሀሳቦች የምንረዳው የተለመዱ አገላለጾች ወይም አያያዥ ቃላት በብዙ ዓረፍተ ነገሮች የሚገለጹ ሐሳቦች እርስ በርስ ተቀናጅተውና ተዋህደው እንዲቀርቡ የሚያግዙ ቃላት መሆናቸውን፣ እንዲሁም የተናጋሪው ወይም የፀሐፊው ሀሳብ የተያያዘና ፍሰቱን የጠበቀ እንዲሆን የሚያግዙ ስለሆነ መልመጃዎች ሲቀረጹ የተለመዱ አገላለጾችን ወይም አያያዥ ቃላትን ከግምት ውስጥ ማስገባት አስፈላጊ መሆኑን ነው።

2.1.4.5 ቃላትን ከቋንቋ ክሂሎች ጋር በማጣመር ማቅረብ

ተማሪዎች የተረዷቸውን አዳዲስ ቃላት አስታውሰው ትርጉም ባለው አውድ መጠቀም የሚጀምሩት የቅበላ ክሂሎቻቸውን ተጠቅመው ባገኙት እውቀት ነው። የተገነዘቧቸውን ቃላት አፍልቀው መጠቀም ማለት ደግሞ በተለያዩ አውዶች ስልታዊና ፈጠራ በተሞላበት መንገድ መገልገልን ይመለከታል Allen (1983)። እንዲሁም Lewis (1993፣ 114) እንደሚገልጹት መግባባት እንዲችሉ በተገቢ ሁኔታ በቃላት ትምህርት መታገዝ ይኖርባቸዋል። በመሆኑም ቃላትን ከሌሎች ክሂሎች ጋር አጣምሮ ማቅረብ የመማር ሂደቱን የተቃዎና ያደርገዋል። ይህም የተማሪዎች የተግባባት አቅም መጠኑን በጠበቀ የቃላት ትምህርት ክንውን እንዲታገዝ ያደርጋል።

እነዚህ ምሁራን ጨምረው እንደሚያስረዱት ተማሪዎች ቃላት የመረዳት ችሎታቸውን የሚያዳብሩት አቀባይ ክሂሎችን ተጠቅመው ነው። ቃላት ከአውድ ውጭ በተናጠል ሲታዩ፣ ከመረዳት ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት የላቸውም። ተማሪዎች ቃላትን እንዲረዱ ከተፈለገ ቃላት ፍቺን ግልፅ ለማድረግ ከሌሎች ቃላት ጋር አብረው የሚገኙባቸውን ውህድ አሀዶች እንዲያነቡ ወይም እንዲያዳምጡ መደረግ አለበት።

Aweke (2016) Eyraud K. (2000፣2)ን ጠቅሰው እንደሚገልጹት አብዛኛው የቃላት እውቀት የሚጨበጠው በክሂሎች (በማንበብ፣ በማዳመጥ፣ በመናገርና በመጻፍ) ነው። በተለይ ከንባብ ጋር አጣምሮ ማቅረብ ከሁሉም የበለጠ ተስማሚ እንደሆነ የቀደሙ ጥናቶች ይጠቁማሉ። በመሆኑም የቃላት ትምህርት ከክሂሎች ጋር ተጣምሮ መቅረብ አለበት።

አብይ (1991) Simcock (1993፣1) እና Joe (1995፣1-4)ን በመጥቀስ እንደሚገልጹት ቃላትን እያፈለቁ የመጠቀም እውቀትን ለመገንባት የጥያቄና መልስ ስልትን እንዲሁም ያነበቡትንና የሰሙትን እንደገና መናገር ስልትን መጠቀም አስፈላጊ ነው። በዚህ ስልት በቅድሚያ ተማሪዎች አዳዲስ ቃላት ያለበትን አንድ ታሪክ በየግላቸው ያነባሉ ወይም ያዳምጣሉ። በመቀጠል ያነበቡትን ወይም ያዳመጡትን መልሰው በጥያቄና መልስ መልክ እንዲናገሩ ይደረጋል። ለተማሪዎቹ የሚሰጡ መልሶችም አዳዲሶቹን ቃላት እንዲጠቀሙ የሚያደርጉና በየትረካው የተካተቱ ነጥቦች ጭምቅ ሀሳብ እንዲሆኑ አድርጎ ጥያቄዎቹን መቅረብ ያስፈልጋል።

በተመሳሳይ ሁኔታ ተማሪዎች አዳዲስ ቃላትን የያዙ ውህድ አሀዶችን ካነበቡ ወይም ካዳመጡ በኋላ እንደገና እንዲናገሩ ወይም እንዲፅፉ ለማድረግ የሚያስችሉ መልመጃዎችን በጥንቃቄ በመቅረጽና በማቅረብ የቃላት ትምህርትን ከክሂሎች ጋር አጣምሮ ማቅረብ ይቻላል።

2.1.4.6 የቃላት ትምህርትን በመዝገብ ቃላት አስደግፎ ማቅረብ

በመዝገብ ቃላት የተደገፈ የቃላት ትምህርትን በተመለከተ Gairns እና Redman (1986፣70-71) እንደሚያስረዱት በመማር ሁኔታ ውስጥ የመዝገብ ቃላት አጠቃቀም ትምህርት የማንኛውም መርህ ትምህርት ዋና አካል መሆን አለበት ይላሉ። አያይዘውም ተማሪው መምህሩን ወይም ጓደኛውን ጠይቆ መረዳት በማይችልበት ወቅት መዝገብ ቃላትን በመጠቀም ችግሩን ሊፈታ ይችላል። በመዝገብ ቃላት የቃላት ትምህርት ይዘቶች ከሆኑት መካከል ንበትን፣ ሰዋስውንና ፍቺን ማስተማር እንደሚቻል ይገልጻሉ። ከዚህ ጋር በተያያዘም አንበሴ (1993) Hunt እና Belgar (2002፣6)ን ዋቢ በማድረግ እንደገለጹት የቃላትን ትምህርት በመዝገብ ቃላት አስደግፎ ማቅረብ ተማሪዎች የአንድን ቃል የተለያዩ ፍቺ እንዲረዱ ያግዛቸዋል፤ የአንድን ቃል ትክክለኛ ፍቺም ከአውድ እንዲገነዘቡ ጉልህ ድርሻ አለው በማለት ይገልጻሉ።

በተጨማሪም ቋንቋ የሚማሩ ተማሪዎች ሊጠቀሙባቸው የሚችሉ ሶስት ዓይነት መዝገብ ቃላት እንዳሉ ይገልጻሉ። የመጀመሪያው ልሳነ ክልኤ መዝገብ ቃላት ሲሆን የታላሚውን ቋንቋ ቃላት በተማሪው የአፍ መፍቻ ቋንቋ ይተረጉማል። ሁለተኛው ልሳነ ዋህድ መዝገብ ቃላት ሲሆን የታላሚውን ቋንቋ ቃላት በዚያው በታላሚው ቋንቋ የሚገልፅ ነው። ሶስተኛው

ደረጃውን የጠበቀ መዝገብ ቃላት ሲሆን እንደ ሌላው ዋና መዝገብ ቃላት ሁሉ በአንድ ቋንቋ የሚዘጋጅ ነው። ሌላው ደረጃውን በመጠበቅ ረገድ ነው። እንዲሁም ደረጃውን የጠበቀ መዝገብ ቃላት ሲዘጋጅ አፍ-ፊቶችን ታሳቢ አድርጎ የሚዘጋጅ በመሆኑ ከሌላው ዋና መዝገብ ቃላት ይለያል።

ከላይ የተዘረዘሩት መዝገብ ቃላት ለማስተማር ተስማሚ የሚሆነው የትኛው ነው ለሚለው ጥያቄ የተለያዩ ምሁራን የተለያዩ አስተያየቶችን ሰንዝሯል። ምንውያለት (2006) Morley (1990፣21) ን ጠቅሰው እንደሚገልፁት አንድም ለተማሪዎች በተሰጡት ተግባራትና ባላቸው የቋንቋ እውቀት ይወሰናል። በሌላ መልኩ ደግሞ ፍጹም የሚባል መዝገብ ቃላት ባለመኖሩ ተማሪዎች እንደፍላጎታቸው የሚመርጡትን መዝገብ ቃላት ሊጠቀሙ ይገባል።

በመዝገብ ቃላት አስደግፎ የሚቀርብ ቃላት ትምህርት አቀራረብ በአጠቃቀም ብልሃት ላይ ትኩረት አድርጎ ከቀረበ ተማሪዎች ከክፍል ውጭ ባስፈለጋቸው ጊዜ ስለቃላት የሚፈልጉትን መረጃ ለማግኘት መዝገብ ቃላትን የመጠቀም ልምድ እንዲያዳብሩ ከማድረግ አንፃር ድርሻው የጎላ ነው። ከምሁራኑ ገለፃ መረዳት እንደሚቻለው በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ የሚካተተው የቃላት ትምህርት መዝገብ ቃላትን እንዴት መጠቀም እንደሚቻል ማሳየትና የአጠቃቀም ጥበቡን በማለማመድ ላይ ትኩረት ማድረግ ያለበት መሆኑን ነው።

2.1.4.7 የቃላት ትምህርቱን ግልፅ በሆኑ መመሪያዎች ማቅረብ

የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ተቀርፀውለት ለተማሪዎች ሲቀርብ ለመለማመድ እንዲያስቻላቸው ግልፅ ሆኖ በተብራራ ሁኔታ የሰፈረ መመሪያ ሊኖረው ይገባል። እነ Wilkins (1972፣ 128) እንደሚገልፁት የቋንቋ መመሪያዎች በተማሪዎች ዘንድ የሚጠበቀውን የአመለካከትና የአሰራር (የባህሪ) ለውጥ ለማምጣት የሚያስችሉ ቋንቋ ነክ ተግባራትና መረጃዎች ለልምምድ የሚቀርቡባቸው በመሆናቸው ተማሪዎችን የማያሻሙ ሆነው መነደፍ ይኖርባቸዋል።

እንዲሁም Wallace (1988፣ 73) እንደሚገልፁት ግልፅ ማብራሪያ የታከለባቸው የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ለማዘጋጀት በቃላት ትምህርት ላይ ያተኮሩ ምርምሮችን መቃኘት አስፈላጊ ነው። ለምሳሌ ተመሳሳይ ቃላትን ለማለማመድ የተዘጋጁ መልመጃዎች ቢኖሩ

የተመሳሳይ ቃላቱ ፍካሬያዊና እማሬያዊ ፍቺያቸው፣ ከሚገቡበት አውድ ወይም አብረው ሊሰለፉ ከሚችሉ ሌሎች ቃላት አንፃር ሊመዘኑ ይገባል። ምክንያቱም ተመሳሳይ ቃላት አጠቃላይ በሆነ እይታ ተመሳሳይ ቢመስሉም በተግባር ሲመረመሩ ግን ልዩነት ሊኖራቸው እንደሚችል ይታመናል። ስለዚህ የተመሳሳይ ቃላት ትምህርት የሚቀርብባቸው መመሪያዎች ይህንን መመሳሰል አንፃራዊ መሆኑን የሚጠቁም ማብራሪያ ቢታከልባቸው ተማሪዎቹ የቀረቡላቸውን መልመጃዎች በተፈለገው መንገድ ሊሰሩ ይችላሉ። ስለዚህ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ግልፅና የተብራሩ፣ አስፈላጊውን ምሳሌ የያዙ ሊሆኑ ይገባል።

2.1.4.7.1 የመልመጃ አቀራረብ

በቋንቋ መማር ሂደት ውስጥ ለታላሚ ቋንቋ እውቀት መዳበር ቃላት ያላቸው ሚና ከፍተኛ መሆኑን የቃላት ትምህርት አስፈላጊነት በሚለው ክፍል ለመግለፅ ተሞክሯል። ካላቸው ሚና ከፍተኛነትም አንፃር ከሚሚረው ሰው አእምሮ ተዋህደው በሚያስፈልጉበት ጊዜ ያለችግር ስራ ላይ ለማዋል የሚመቹ መሆን አለባቸው። በመሆኑም የቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ዝግጅት ሲካሄድ ከቃላት አንፃር ለተጠቀሰው ብቃት የሚያደርሱ መሆን እንዳለባቸው ይታሰባል። ለዚህ ብቃት እንዲያደርሱም የተለያዩ ለቋንቋ መማር የሚረዱ የመማሪያ መፅሀፍ አካላት በጥንቃቄ ሊዘጋጁ ይገባል። ከነዚህ አካላት ውስጥ አንዱ መልመጃ ነው። መልመጃ ማለት ተማሪዎች ክፍል ውስጥ የቀሰሙትን ትምህርት በሚመለከት እቤታቸው ወይም ክፍል ውስጥ በመስራት የተማሩትን የሚያንፀባርቁበት ክዋኔ ነው በማለት Harmer (1994) ያብራራታል።

ከቃላት ለመለመድ በተደጋጋሚ ስራ ላይ መዋል መፈለግ አንፃር ሲታይ መልመጃ በቋንቋ መለመድ ውስጥ የሚኖረው ድርሻ ከፍተኛ እንደሚሆን ይታመናል። ተማሪዎች ለተወሰኑ አዳዲስ ቃላት በመጋለጣቸው ብቻ ስራችን አይጠናቀቅም። እንዲለምዷቸው፣ እንዲማሯቸው፣ በትውስታ ማህደራቸው እንዲያከማቹቸውና በሚያስፈልግበት ጊዜ ሊጠቀሙባቸው እንዲችሉ ልንረዳቸው ይገባል በማለት ይገልጻሉ። እንዲሁም Aweke (2016፣22) Cunningsworth (1995፣59)ን ጠቅሰው እንደሚያስረዱት ተማሪዎች አንድን የቃል አይነት እንዲያስታውሱት፣ ያለችግር እንዲጠቀሙበትና የፍቺው በቂ ግንዛቤ እንዲኖራቸው በተቻለ አቅም በተደጋጋሚ በተለያዩ አውድ ውስጥ ሊያገኙት ይገባል በማለት ያብራራሉ።

በአጠቃላይ መልመጃ ሲዘጋጅ በሚከተለው መልኩ ቢሆን የተሻለ እንደሚሆን ምሁራን ይመክራሉ። መልመጃዎች ከአቀራረብ አንጻር ከቀላል ወደ ከባድ እያደጉ የሚሄዱ ቢሆኑ ይመረጣል። ምክንያቱም ተማሪዎች ውስብስብ ያልሆነውን በመስራት የሚጠጥርባቸውን ለመስራት እንዲበረታቱ ያስፈልጋል። ይህ የማይሆን ከሆነ ግን ሳይጀምሩት ልሰራው አልችልም በሚል ስሜት ሳይሞክሩት ሊቀሩ ይችላሉ። የዚህ ሁኔታ መከሰት ተማሪዎች በተለያዩ መልመጃዎች በመሳተፍ የቋንቋ ችሎታቸውን እንዳያዳብሩ ሊያደርጋቸው ይችላል። ስለዚህ ተማሪዎች ይበልጥ ውስብስብ ወዳለው ክንዋኔ ከመሄዳቸው በፊት በክብደቱ ቀለል ባለ ክንዋኔ ላይ በሚያገኙት ስኬት መበረታታት አለባቸው በማለት ምንውያለት (2006፣35) Anderson Lynch (1991)ን በመጥቀስ ያብራራሉ።

እንዲሁም Hutchinson እና Torres (1994) መልመጃዎች ሲቀረጹ የቃላትን ፍቺያዊ ተዛምዶ፣ የቃላት አብሮነትን ለመገንዘብ እንዲረዱ አውዳዊ መሆን እንዳለባቸው ይናገራሉ። በተጨማሪም በመልመጃነት የቀረበለትን ትምህርት ክፍል ለማዳበር የታለመ መሆን እንዳለበት ይታመናል። ከቀረበው ትምህርት ጋር ተዛማጅነት ኖሮት እሱን ለማዳበር የቀረበ ከሆነ የተማሪዎቹን የመስራት ፍላጎት ሊያነቃቃ ይችላል።

በሌላ በኩል አንበሴ (1993፣48) መልመጃ ተማሪዎች ሰርተው እውቀት እንዲቀስሙበት አቀራረቡ ግልፅ መሆን አለበት በማለት ያብራራሉ። አቀራረቡ ግልፅ መሆን አለበት ሲባል የሚቀርብበት ቋንቋ፣ የመልመጃው ትዕዛዝ ተማሪው ተረድቶ ሊሰራው የሚችለው መሆን ያለበት መሆኑን አመላካች ነው። የሚሰጠው ትዕዛዝ ለተማሪው ሊገባ በሚችል ግልጽ ቋንቋ መቀመጥ እንዳለበት ይታመናል። የሚሰጡ ምሳሌዎችም ካሉ ተማሪው እንዲሞክር መንገድ የሚከፍቱለት መሆን አለባቸው።

በቃላት የመማር ስልቶች ላይ እስከ ዛሬ የተካሄዱ ጥናቶች በተለያዩ ጊዜያት የተለያዩ የቃላት ማቅረቢያ ዘዴዎችን አስተዋውቋል። ከነዚህ የቃላት ማቅረቢያ ስልቶች ዋና ዋና ተብለው በዚህ ጥናታዊ ጽሁፍ ገጽ 15 ላይ በነ Morgan እና Rinvoluceri (1986፣3) የሰፈረው ተጠቃሽ ነው። እነዚህ ምሁራን እንዳሰፈሩት የቃላት ትምህርት አቀራረብ የተነጣጠለ ሳይሆን አንዱ ክንውን ቀጥሎ ካለው የተቆራኘና ደረጃ በደረጃ የተዋቀረ ሊሆን ይገባል

በማለት አስፍረዋል። አጥኚውም በነዚህ የዘርፉ ምሁራን የቀረቡትን የቃላት ማቅረቢያ መስፈርቶችን በመምረጥ በሁለተኛ ደረጃ የመጀመሪያ እርከን የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የትኛው የቃላት የአቀራረብ ስልት እንደተካተተና እንዳላተካተተ በመለየት በጥናት ውጤቱ የደረሰበትን መቀጠልና መስተካከል ያለበትን ነገር ጠቁሟል።

2.1.5 የቃላት ትምህርት ይዘት አመራረጥ

በቋንቋ እውቀት ውስጥ የቃላት ሚና የላቀ ይሁን እንጂ የአንድን ቋንቋ ቃላት ባንድ ጊዜና ቦታ ሁሉንም አቅርቦ ማስጠናት ስለማይቻል መምረጥ አስፈላጊ ነው። በተለይም በመማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ለማቅረብ መምረጥ አስፈላጊ እንደሆነ አጠያያቂ አይደለም፤ አመራረጡ ላይ እንጂ። አመራረጡን በተመለከተ Hutchinson and Torres (1994) በመማሪያ መሳሪያዎች ዝግጅት ሂደት ውስጥ የትኞቹ ቃላት ለተማሪዎች በመሰረታዊነት እንደሚያስፈልጉ መወሰን ዋና ጉዳይ ነው በማለት ይገልጻሉ። ከላይ መረዳት እንደሚቻለው መማሪያ መፅሀፎች በሚዘጋጁበት ጊዜ ለትምህርትነት የሚቀርቡ ቃላትን መወሰንና መለየት አስፈላጊ መሆኑን ነው።

ነገር ግን አንድ የሚነሳ ጥያቄ አለ ይህም ለተማሪዎች አስፈላጊ የሆኑ ቃላትን እንዴት እንምረጣቸው የሚለው ነው። ይህንንም Dubin and Olshtain (1986) በቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ስለሚካተቱ የቃላት ትምህርት ይዘቶች ሲነሳ ለተማሪዎች ባላቸው ጠቀሜታ ቅድሚያ የሚሰጣቸው ቃላት እንዴት ይመረጡ? የሚለው አብይ ጥያቄ ነው። የስነ-ልሳን ምሁራንም ለጥያቄው ምላሽ የሚሆን የቃላት መምረጫ መስፈርት ለማዘጋጀት ለበርካታ አመታት የተለያዩ ሙከራዎችን አድርገዋል በማለት ያጠናክሩታል። ለጥያቄው ምላሽ ለመስጠት ከሞከሩት መካከልም www.ccsenet.org. vol.3, No.3 (2010) ላይ እንደሰፈረው የቃላትን ትምህርት ለእለት ተእለት መግባቢያነት በሚያገለግሉ ቃላት መጀመር ያስፈልጋል። ይህም ቀስ በቀስ የቃላትን የአገልግሎት ደረጃና ተገቢነት ተከትሎ ለማስተማር ያግዛል በማለት ያብራራል።

ለትምህርትነት የሚቀርቡ ቃላትን ከአስፈላጊነታቸው በመነሳት መምረጥ እንዳለብንና ልንከተላቸው ስለሚገቡ መስፈርቶች የተለያዩ ምሁራን የሚዘረዝሯቸው ነጥቦች አሉ። ከነዚህም መካከል Gairns እና Redman (1986:57-64) የተማሪውን ፍላጎትና የትምህርት

ደረጃ፣ የቃላት የድግግሞሽ መጠንን፣ የቃላት የፍቺ ሽፋን፣ የቃላት ተስተማሪነት፣ እና ባህላዊ ተላውጦን መሰረት ያደርጋል። እነሱም እንደሚከተለው ተዘርዝሯል።

2.1.5.1 የተማሪዎች ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ

ተማሪ እንዲማር የሚቀርቡለት ቃላት ሲመረጡ ሊስተዋሉ ከሚገባቸው ጉዳዮች ውስጥ የተማሪዎች ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ አንዱ ነው። McCarthy (1990፣69) የቃላት ትምህርት ይዘት አመራረጥ የተማሪውን ዕድሜ፣ የትምህርት ደረጃና የቀድሞውን እውቀት ያገናዘበ መሆን እንዳለበት ይገልጻል። እንዲሁም Atkins and etal (1996፣33) ሲያስረዱ የመማሪያ መጽሀፍ አዘጋጆች ቃላትን ለመምረጥ ሲነሱ በመምህራን የተካሄዱ የተማሪዎች ፍላጎት አሰሳዎችን፣ በግል ደረጃ እያንዳንዱ ተማሪ ይኖረዋል ተብሎ የሚታሰበውን ፍላጎትን በመተንበይ ማካተት እንደሚኖርባቸው ያስረዳሉ።

Allen (1983፣108) የተማሪውን ፍላጎት የመተንበይ ተግባር ለሚከተሉት ጥያቄዎች ምላሽ በመፈለግ ሊከናወን እንደሚችል ይታመናል። ጥያቄዎቹም ተማሪዎች በአካባቢያቸው ስላሉ ሰዎች፣ ስለነገሮችና ስለክስተቶች መናገር እንዲችሉ የትኞቹ ቃላት ያስፈልጓቸዋል? ሲማሩ በተደጋጋሚ ለሚያጋጥሟቸው መመሪያዎች ምላሽ መስጠት እንዲችሉ የትኞቹን ቃላት ማወቅ ይኖርባቸዋል? የተወሰነ አካዳሚያዊ ብቃታቸውን ለማሟላት የትኞቹን ቃላት ማወቅ ያስፈልጋቸዋል? የሚሉትንና የመሳሰሉትን ጥያቄዎች በመመለስ በተወሰነ ደረጃም ቢሆን የተማሪዎችን ፍላጎት በመተንበይ በቃላት መረጣው ለማካተት እንደሚቻል ይታመናል በማለት ያብራራሉ።

2.1.5.2 የቃላት የድግግሞሽ መጠን

Nunan (1991፣118) ድግግሞሽ በውህድ አሀድ ስብስቦች ላይ ያተኮረ የቃላት አጠቃቀም ጥናትን መሠረት በማድረግ በጣም ተደጋግመው የተከሰቱ ቃላትን መለየት የሚቻልበት ስልት ነው። የማስተማሪያ መፃህፍት ሲዘጋጁም የቃላት ትምህርት ይዘታቸውን ለመወሰን አንዱ ጠቃሚ መስፈርት በመሆን ያገለግላል፤ በማለት ይገልጻሉ። በተጨማሪም በዕለት ከዕለት ተግባቦት ሂደት የሚያገለግሉ ተዘውታሪ ቃላትን ለይቶ ማስተማር ተማሪዎችን በቋንቋ ለመጠቀም የሚያስችል ውጤታማ የማስተማር ስልት እንደሆነ ያስረዳሉ። ከዚህ ጋር በተያያዘ McCarthy (1990፣66) በማንኛውም ቋንቋ በአጠቃቀም እጅግ በጣም ተደጋግመው የሚከሰቱ ቃላት ለዚያ ቋንቋ ጠቃሚዎች ናቸው። ስለሆነም የተማሪዎችን

የተግባቦት አቅም ለማሳደግ ተዘውታሪ ቃላትን አስቀድሞ ማስተማር ወሳኝ እንደሆነ ይገልጻሉ።

እንደ McCarten (2007፣4) ገለፃ፣ ለቋንቋ ማስተማሪያነት የሚቀርቡ ቃላት ተዘውታሪ ቃላት ሊሆኑ ይገባል። ተዘውታሪ ቃላትን መርጦ ቅደም ተከተላቸውን ለመወሰን በዕለት ከዕለት በሚደረግ ተግባቦት ያላቸውን የድግግሞሽ መጠን ዝርዝር (word list) አዘጋጅቶ መወሰን ይቻላል፤ በማለት ያስረዳሉ። አያይዘውም የአሀድ ስብስብ ለትምህርት የሚቀርቡ ቃላትን በመምረጥ ረገድ የትኞቹ ቃላት ወይም የተለመዱ አገላለጾች ተዘውታሪ እንደሆኑ የንግግርና የጽሁፍ ቃላትን ለመለየት፣ የቃላትን አውዳዊ አጠቃቀምና የጠበቀ ቁርኝት ያላቸውን ቃላት ለመለየት ያስችላል በማለት ያስረዳሉ።

Nunan (1991፣119) ቋንቋን ለአጠቃላይ ዓላማ ማስተማር ሲፈለግ ተዘውታሪ ቃላትን በድግግሞሽ ቆጠራ ላይ ተመርኩዞ መምረጥ ተገቢ ሲሆን፣ ተፅዕኖ የሚያደርሱ ተላውጦችን በመቆጣጠር ከተከናወነም የቆጠራው ውጤት ከጠቃሚነት ጋር አዎንታዊ የሆነ ግንኙነት ይኖረዋል፤ በማለት ያስረዳሉ። በድግግሞሽ ቆጠራ ውጤት ላይ ተፅዕኖ የሚሳድሩና በርከት ያሉ ተላውጦች እንዳሉ ምሁራን ያስገነዝባሉ። ከነዚህም መካከል McCarthy (1990፣ 66-68)

እና Gairns እና Redman (1986፣ 55-59) የሚከተሉትን ይዘረዝራሉ።

1. የድግግሞሽ ቆጠራው የተካሄደበት የውህድ አሀድ ስብስብ መጠን፡- የስብስቡ መጠን መብዛት ውጤቱን በማስተማሪያው ረገድ አስተዋፅኦ ይኖረዋል።
2. የውህድ አሀድ ስብስብ ከፅሁፍ፣ ከንግግር ወይም ከሁለቱም መገኘቱ፡- ስብስቡ ከፅሁፍ ብቻ ሳይሆን ከንግግርም የተወሰደ ቢሆን ይመረጣል።
3. ቆጠራው የአንድ ቃል የተለያዩ እርባታዎች እንደ አንድ ቃል አለመመልከቱ፡- የአንድን ቃል የተለያዩ እርባታዎች ነጣጥሎ መመልከት ሰፊ ያለ መረጃን እንደሚሰጥ ይታመናል።
4. የውህድ አሀድ ስብስብ የተቀናበረበት የጊዜ ርዝማኔ፡- የውህድ አሀዱ የተጻፈበት ወይም የተነገረበት የጊዜ ርዝማኔ የራሱ ተፅዕኖ ይኖረዋል።
5. ተቆጣሪው የውህድ አሀድ ስብስብ ያካተታቸው የውህድ አሀድ አይነቶችን፣ የተለያዩ ርዕሰ ጉዳዮች፣ ወዘተ መጠን፡- ይህ ስብስብ ሁሉንም የውህድ አሀድ

አይነቶችን፣ የተለያዩ ርዕሰ ጉዳዮችን፣ የተለያዩ ስርዓተ አባባሎችን ወዘተ አካቶ መያዝን ይመለከታል።

6. ቆጠራው ተደጋጋሚ የሆኑ ቃላዊ ሀረጎችን መጠቅለል አለመጠቅለል፡- በንግግርም ሆነ በጽሁፍ ውስጥ ቃላዊ ሀረጎች (ድርብ ቃላት፣ በቃላት ጥምረት የሚፈጠሩ ፈሊጦች የተለመዱ ውስን አገላለጾች) በተደጋጋሚ ያጋጥማሉ። ስለዚህም ቆጠራው እነዚህንና ከአንድ ቃል ጋር አብሮ የሚሰለፉ ቃላትን ድግግሞሽ ይመለከታል።

2.1.5.3 የቃላት የፍቺ ሽፋን

Lewis (1993) እንደሚገልጹት በአንድ ቋንቋ ውስጥ የሚገኙ ቃላት ፍቺን በማስተላለፍ በኩል እኩል የአገልግሎት ሽፋን የላቸውም። አንዳንድ ቃላት በርካታ ፍቺን መሸከም በመቻላቸው በተለያዩ አውዶች ሰፊ ያለ ፍቺን ያስተላልፋሉ። በርካታ ፍቺን መሸከም የሚችሉ ቃላት በተለያዩ አውዶች በስፋት ተገኝተው መልዕክት ማስተላለፍ ሲችሉ ጠባብ ፍቺ ያላቸው ደግሞ ሰፊ ፍቺ ባላቸው ቃላት ይተካሉ።

ከዚህ አንጻር Wallace (1988፣18-19) እንደሚገልጹት አንዳንድ ቃላት ሰፊ ፍቺ ስላላቸው ሀሳብን አምቀው መያዝ ችሎታ ሲኖራቸው አንዳንዶቹ ደግሞ ጠባብ ፍቺ ስላላቸው ሰፊ ፍቺ ባላቸው ቃላት ስር ይጠቃለላሉ። በመሆኑም ቃላት ከሚሰጡት ትርጉም አንጻር እማሬያዊና ፍካሬያዊ ፍቺ ይኖራቸዋል። ሰፊ ፍቺ ያላቸው ቃላት ምስጢርን አምቆ የመያዝ፣ ለአድማጭ ወይም ለአንባቢ የተለየ ትርጉም የመስጠት ባህሪያቸው ፍካሬያዊ ትርጉም ሲሆን ምንም ስውር ትርጉም ሳይኖራቸው ለአድማጭ ወይም ለአንባቢ ሁሉ የጋራ የሆነ ግልፅ ትርጉም የመስጠት ባህሪያቸው ደግሞ እማሬያዊ ትርጉም ይባላል። እንዲህ ያለ ሁለት ፍቺ ያላቸው ቃላት የሚኖራቸው የአገልግሎት ሽፋን ሰፊ ነው። ስለዚህ በንግግርም ሆነ በፅሁፍ ተግባቦታዊ አውድ ውስጥ ተደጋግመው የሚከሰቱና ሰፊ የፍቺ ሽፋን ያላቸው ቃላት በቃላት ትምህርት ይዘትነት ተመርጠው ሊካተቱ ይገባል። ከላይ ከተጠቀሱት ሀሳቦች የምንረዳው ቃላት ለትምህርትነት በሚመረጡበት ጊዜ በመስፈርትነት የምንከተላቸው ነጥቦችን ነው።

2.1.5.4 የቃሉ ተስተማሪነት

ለማስተማሪያነት የሚቀርበው የቃላት ትምህርት በመማር-ማስተማር ሂደት ውስጥ የተማሪዎችን ግላዊ ተሳትፎ የሚያጎለብት መሆን አለበት። የከባድ ቃላት መብዛት በተማሪው ላይ ስነ ልሳናዊና ባህላዊ ክፍተት እንዲፈጠር ያደርጋል። በእንዳንዱ አረፍተኛነት ውስጥ ቀደም ብሎ የማያውቃቸው አዳዲስ ቃላት የበረከቱ እንደሆነ፣ የተማሪዎች ትኩረት በሚያነቡት አጠቃላይ ስራ ላይ እንዳያርፍ እንቅፋት ይሆናል። የመማር ፍላጎትንም ይቀንሳል። የተማሪዎችን ፍላጎት መያዝ የሚቻለው ከተማሪዎች ችሎታ እጅግም ባልበለጠ ቃላት የተጻፈ ስራ የተመረጠ እንደሆነ ነው።

አብዛኞቹ የቋንቋ ማስተማሪያ መጻሕፍት ለየቀረቡበት የክፍል ደረጃ መጥናሉ ተብለው የተዘጋጁ ምንባቦችን የያዙ ናቸው። አዘጋጆች በዚያ የክፍል ደረጃ የሚገኙ ተማሪዎችን ዕድሜና የቋንቋ ችሎታ አጠነው ምንባቦችን ያሰናዳሉ። ሆኖም ተብሎ ለማስተማሪያነት የሚዘጋጁ ምንባቦች ግን ከሀሳቡ በበለጠ (ቢያንስ በእኩል ደረጃ) ቃል መረጣና አረፍተኛነት ግንባታ ላይ ያተኩራል። በድሉ ዋቅጅራ (1996፡12 እና 16)

እላይ ከተገለጹት ሀሳቦች መረዳት የሚቻለው ለቋንቋ ትምህርት የሚመረጡት ቃላት፣ ለየቀረቡበት የክፍል ደረጃ መመጠናቸው፣ የተማሪዎቹን ዳራና ፍላጎት መሠረት ያደረጉ፣ በአጠቃላይ የቃላት ትምህርትን ተግባራዊ ለማድረግ ምን ያህል ምቹ ናቸው የሚለውን ነው።

2.1.5.5 ባህላዊ ተላውጦ

አንድ ህዝብ የራሱ ባህል በተመለከተ የተለየ እውቀት እንዲኖረው ይሻል። እዚህ ላይ ባህል ሲባል የአንድን ህዝብ የተለያዩ የአኗኗር ባህሪ ማለት ነው። ይህም የህዝቡን ተዋረዳዊ አደረጃጀት (ዕድሩን፣ ደቦውን፣ አስተዳደራዊ ድልድሉን፣ ወዘተ)፣ ተቋማቱን፣ ህጉን፣ ልማዱን፣ ሥራውን፣ ስነ-ጥበቡን፣ ሀይማኖቱን፣ ጨዋታውንና የመሳሰሉትን-ባጠቃላይ እሴቱን የያዘ ነው። የአንድ ህዝብ የትምህርት ስርዓትም እያንዳንዱ ግለሰብ ይህን አጠቃላይ ባህሉን የሚያውቅበትንና የሚያደንቅበትን ሁኔታ ማመቻቸት አለበት። ይህ ለተማሪዎች በራስ የመተማመን ደረጃ በማሳደግ የባህላቸውን ምንነት ለመገምገምና ለመረዳት ያግዛቸዋል። በድሉ ዋቅጅራ (1996፡8)

በተጨማሪም መማሪያ መጽሀፍ ሲዘጋጅ በመማሪያ ክፍል ውስጥ የሚማሩ ተማሪዎች የተለያዩ ባህል ካላቸው የህብረተሰብ ክፍል እንደመምጣታቸው መጠን ከባህላዊ አድልኦ

(Cultural bias) ነጻ ሆኖ መዘጋጀት እንዳለበት Sheldon, L.E. (1988:242) ያስረዳሉ። እላይ ከተገለጸው ሀሳብ መረዳት የሚቻለው ቃላት ተመርጠው በመማሪያ መጽሀፍ ለትምህርትነት ሲቀርቡ የተማሪዎቹን ባህል መሠረት አድርገው መሆን እንዳለበት ነው። በአጠቃላይ የቃላት ትምህርት በጣም አስፈላጊ እንደመሆኑ መጠን በቋንቋ ትምህርት ውስጥ ሳይዘነጉ መካተት አለባቸው። የቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ አዘጋጅችም ቃላትን ለይዘትነት በመማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ማካተት እንዳለባቸው ምሁራን ይጠቁማሉ። በመማሪያ መጽሀፍት ውስጥ ቃላትን ለማካተት ስናስብ የትኞቹን ቃላት ከየትኞቹ በተሻለ የተማሪዎችን ክህል ያዳብራሉ ብለን መምረጥ ይጠበቅብናል።

2.1.6 የቃላት ትምህርት አደረጃጀት

ቃላትን በመምረጥ በመማሪያ መጽሐፍ ውስጥ ማካተቱ ብቻ በራሱ ለቃላት ትምህርት በቂ አይሆንም። የተመረጡ ቃላት በተለያዩ መልኩ ካልተደራጁ በቀላሉ ተስተማሪ ሊሆኑ አይችሉም። ይህ በአንዲህ እንዳለለቋንቋ ትምህርትነት የሚውሉ ቃላት በመምረጫ መስፈርት መመረጥ እንዳለባቸው በርካታ ምሁራን ይገልጻሉ። ነገር ግን እነዚህ ከላይ የተመረጡት ቃላት በምን መንገድ መደራጀት እንዳለባቸው በዝርዝር ለማየት እንሞክራለን። Dubin እና Olshtain (1986:46-47) እንደሚያስረዱት አደራጃጀትን የተመለከቱ የአዳዲስ ርዕሰ ጉዳዮች አቀራረብ፣ ክትትሎሽና መጠነ ርዕይ ውሳኔዎች የሚመሰረቱት በስነ-ትምህርታዊ ስነ-ልሳናዊ እሴቶች እንዲሁም በሚኖረው የመማር ማስተማር ሂደት ግንዛቤ ላይ ይሆናል። እነዚህንም በተመለከተ ምንውያለት (2006:12) የሺጥላ (1997:16)ን ጠቅሰው እንደሚገልጹት በስነ-ልሳናዊ እሴቶች መሰረት ብዙውን ጊዜ ቋንቋ ከተነጣጠሉ ቅንጣቶች (ቃላት፣ ሀረጎች፣ ዓረፍተ ነገሮች) የተገነባ ተደርጎ ይወሰዳል። በመሆኑም የተነጣጠሉት ቅንጣቶች በጥንቃቄ በሚታቀዱ ተከታታይ ደረጃዎች ተስማሚ በሚሆኑበት ስልት ይደራጃሉ።

በሌላ አንጻር የመማር ንድፈ ሀሳቦች የትምህርቱ ክትትሎሽና እድገት ከቀላል የቋንቋ ቅርጾች ወደ ከባድ ቅርጾች፣ በጣም በተደጋጋሚ በአገልግሎት ላይ ከሚውሉ ቅርጾች አነስተኛ ድግግሞሽ ወዳላቸው ቅርጾች፣ ተዘወታሪ ከሆኑት ቅርጾች ተዘወታሪ ወዳልሆኑት የሚሄድ አደረጃጀት ሊኖረው እንደሚገባ ያስረዳሉ። በተጨማሪም በቋንቋ ትምህርት ውስጥ የቋንቋ አሀዶች እድገታቸውን ጠብቀው በትምህርቱ ሊሸፈኑ ይገባል፤ ይህም በቋንቋ መማር

ማስተማር ሂደት ውስጥ የቋንቋ አሀዶች እድገት ባለው አካሄድ፣ ተማሪዎች ትምህርቱን በቀላሉ እንዲማሩ በሚያስችላቸው ሁኔታ፣ የቃላት ትምህርት ማስታወስን የሚፈልግ መሆኑን ባገናዘበ መንገድ፣ በተወሰነ በጊዜ ርቀት በመደጋገምና በተለያዩ አውዶች ለመማር ዕድል በሚሰጥ መንገድ መደራጀት ይኖርባቸዋል። ከዚህም ሌላ ቃላት በቋንቋ ክንውኖች ውስጥ የድግግሞሽ መጠናቸውና እድገታቸውን ጠብቀው መደራጀት አለባቸው በማለት ያስረዳሉ።

McCarthy (1990) እንደሚያስረዱት ቃላትን በተለያዩ አሀዶች ከፋፍሎ ለማቅረብ ከቀላል ወደ ከባድ፣ በሚያነሱት ርዕሰ ጉዳዮች (Topics)፣ በሚኖራቸው የፍቺ ዝምድና እንዲሁም በቅርፅ መመሳሰል ማደራጀት ይቻላል በማለት ያስረዳሉ። በተያያዘም Aweke (2016) ለትምህርትነት የሚቀርቡ ቃላት በመልመጃ ለማዋቀር የቃላቱን የተለያዩ ፍቺ ይዘቶች ስነ-ድምጻዊና ሰዎችዎ ያወቃቀሮች መሰረት አድርጎ ማቀናጀት ይቻላል፤ በማለት ያስረዳሉ። እላይ ከተጠቀሱት ማብራሪያዎች መረዳት እንደሚቻለው ቃላትን በመምረጥ በመማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ማካተቱ ብቻ በራሱ ለቃላት ትምህርት በቂ አይሆንም። የተመረጡ ቃላት በተለያዩ መልኩ ካልተደራጁ በመማር ማስተማር ሂደት ምቹ ሊሆኑ አይችሉም። ስለዚህ ቃላት ሲደራጁ ከዚህ በታች የተዘረዘሩትን መስፈርቶች መሠረት ቢያደርጉ ይመረጣል በማለት ምሁራን ያስረዳሉ።

2.1.6.1 ከቀላል ወደ ከባድ ማደራጀት

MacCarthy (1990:90) የተመረጡ ቃላት ክብደትና ቅለታቸው ታይቶ ከቀላል ወደ ከባድ በተከታታይ መደራጀት እንዳለባቸው ይገልጻሉ። የተመረጠው ሁሉ አንድ ጊዜ አይቀርብም፣ ቀላሉ ሲቀድም ከባዱ ይከተላል በማለት ያስረዳሉ። ከላይ ከቀረበው ሀሳብ መገንዘብ የሚቻለው በቋንቋ ትምህርት ውስጥ የሚካተቱ ቃላት ሲቀርቡ ደረጃ በደረጃ መሆን እንዳለበት እና ተማሪዎች በጥሩ ሁኔታ ሊገነዘቡት የሚችሉት መሆን እንዳለበት ያመለክተናል። ይህ ደግሞ ወደ ታለመው ግብ ለመድረስ ቀና መንገድን ይፈጥራል። ስለዚህ ቃላትን ለማደራጀት ስንሳ ከቀላል ወደ ከባድ፣ ከግልጽ ወደ ውስብስብ፣ ከአጠቃላይ ወደ ዝርዝር፣ ከቀዳማዊ ወደ ተከታይ እና ከተጨማሪ ወደ ረቂቅ በሆነ መንገድ መደራጀት እንዳለባቸው ይመክራል።

እላይ ከተገለጸው ማብራሪያ መረዳት እንደሚቻለው ቃላት ከቀላል ወደ ከባድ እያደጉ የሚሄዱ ቢሆኑ ይመረጣል። ምክንያቱም ተማሪዎች ውስብስብ ያልሆነውን በመስራት የሚጠጥርባቸውን ለመስራት እንዲበረታቱ ያስፈልጋል። ይህ የማይሆን ከሆነ ግን ሳይጀምሩት ልሰራው አልችልም በሚል ስሜት ሳይሞክሩት ሊቀሩ ይችላሉ። የዚህ ሁኔታ መከሰት ተማሪዎች በተለያዩ መልመጃዎች በመሳተፍ የቋንቋ ችሎታቸውን እንዳያዳብሩ ሊያደርጋቸው ይችላል። ስለዚህ ተማሪዎች ይበልጥ ጠጠር ወዳለው ቃላት ከመሄዳቸው በፊት በክብደቱ ቀለል ባለ ቃል ላይ በሚያገኙት ስኬት መበረታታት እንዳለባቸው ነው።

Carter እና MacCarthy (1988) በማንኛው ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ ቃላትን በማደራጀት የማቅረብን ጠቀሜታ ከገለጹ በኋላ ቃላት ሲደራጁ በሁለት ነገር ተከፍለው መሆን አለባቸው ይላሉ። በተጨማሪም የተማሪው ቃላትን የማወቅ ዕድገት ደረጃ በቃላቱ አደረጃጀት ባህርይ እንደሚወሰን ይገልጻሉ።

በተጨማሪም የቃላትን ተከታታይነት በተመለከተ በአንድ የቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ የትኞቹ ቃላት ከየትኞቹ ቀድመው መምጣት እንዳለባቸው የሚወሰንበት እና አጠቃላይ የሆነ የቃላት አደረጃጀት ሥራ የሚሠራበት ክፍል ነው። ይህ ተከታታይነት የቃላቱን የክብደት ደረጃ ከቃላቱ ተደጋግሞ መከሰት ጋር ተያይዞ የሚታይ መሆኑ ነው።

2.1.6.2 ቃላት በሚያወሱት ርዕስ ጉዳይ ማደራጀት

ቃላትን በሚያነሱት ርዕስ ጉዳይ ማደራጀት የራሱ የሆነ ድክመትም ጥንካሬም አለው። ይህንንም Gairns እና Redman (1986:69) እንደሚገልጹት በአንድ ርዕስ ጉዳይ ስር ሊጠቃለሉ የሚችሉ ለአንድ ደረጃ የተመረጡ ቃላት የሚያገናኛቸውን ርዕስ ጉዳይ በመግለጽ እንዲያገለግሉ ከተደረገ በኋላ ቃላቱ በመልመጃ መልክ ተደራጅተው ይቀርባሉ። በሌላ በኩል McCarthy (1990:91) እንደሚገልጹት፣ ቃላት በሚያነሱት ርዕስ ጉዳይ አደራጅቶ ማቅረብ የራሱ የሆነ ችግር አለው። ይኸውም ርዕስ ጉዳይን በተጨማሪም ለመለየት ማስቸገሩ፣ የርዕስ ጉዳዩን ማወቅ የሚሉትና የመሳሰሉት ከሚያጋጥሙ ችግሮች መካከል የሚጠቀሱ ናቸው። ይሁን እንጂ አደራጅቶ የማቅረብ ችግር ቢኖርም ቃላትን አቧድኖ ማቅረብ እንደሚቻል ያስረዳሉ።

2.1.6.3 ቃላትን በፍች ማደራጀት

Carter እና McCarthy (1988:18) እንደሚገልጹት፣ አንዳንድ ቃላት በርካታ የፍቺ አካባቢዎችን ታሳቢ በማድረግ ፍቻቸውን ይዘው ይገኛሉ። ለምሳሌ ፍልስፍና፣ ስሜቶችን ወዘተ መጥቀስ ይቻላል። በሌላ በኩል አንዳንዶቹ ደግሞ የሚወክሉትን በቀጥታ ሊጠቁሙ የሚችሉ ጠባብ ፍቺ ያላቸው ናቸው። ለምሳሌ ቀለማት፣ የአናጊ መገልገያ ዕቃዎች ወዘተ መጥቀስ ይቻላል። ከዚህም መረዳት የሚቻለው አንዳንድ ቃላት ሰፊ ፍቺ ሽፋን ያላቸው መሆኑንና አንዳንዶቹ ቃላት ደግሞ ጠባብ ፍቺ ሽፋን እንዳላቸው ነው።

ምንውያለት (2006) የሺጥላ (1997:18) ን ጠቅሰው እንደሚሉት ቃላት በፍቺ የሚደራጁበት ዋነኛው ምክንያት በፍቺያቸው ተቀራራቢ በመሆናቸው ሳቢያ አንድ የሚመስሉ ግን መጠነኛ የፍቺ ልዩነት ያላቸው ቃላትን (ለምሳሌ፡- መፅናት፣ መፅናናት) ተማሪዎች እንዲለዩ ማድረግ ነው። እንዲሁም Gairns እና Redman (1986:69) እንዳሰፈሩት ቃልን በሚገባ ለመረዳት ተማሪዎች ማወቅ ያለባቸው ቃሉ የሚወክለውን ፍቺ ብቻ ሳይሆን ተዛማጅ ፍቺ ካላቸው ቃላት የሚለየውንም ጭምር ነው። መጀመሪያ ቃላቱ የሚቀርቡበትን ተገቢ አውድ መፍጠር ይኖርብናል። ሁለተኛው ከአውዳቸው ፍቺያቸውን ለመገመት የሚያስችሉ የትንበያ ስልቶችን ከግምት አስገብተው የተማሪዎቹን የመገመት ብቃት ሊያሳድግ በሚችል አኳኋን ትምህርቱን ማደራጀት አለብን። ስለዚህ ይህንን ታሳቢ በማድረግ ቃላትን ማደራጀት ከቻልን ተማሪዎች በተፈጠረላቸው ምቹ ሁኔታ ተጠቅመው የቃላትን ፍቺ ከአውድ የመረዳት አቅም ያዳብራሉ በማለት ያስረዳሉ።

2.1.6.4 ቃላትን በቅርፅ ማደራጀት

McCarthy (1990:99) ቃላትን ለማስተማር ቃላቱ ያላቸውን ውስጣዊ አደረጃጀት ለማየት በሚያስችል አኳኋን ማደራጀት ሌላው የቃላት ማደራጃ ስልት ነው። የቃላት አመሰራረት ጥናት ግልፅ እንደሚያደርገው ከፍተኛ ቁጥር ያላቸውን አዳዲስ ቃላት ለመመስረት በመደበኛነት ጥቂት ቁጥር ያላቸው የአመሰራረት ሂደቶች በጥቅም ላይ ይውላሉ። በመሆኑም የተማሪዎችን የቃላት እውቀት ለማሳደግ የቃላቱን አወቃቀር ስልት ለማሳየት የሚያስችል አደረጃጀት መከተል አስፈላጊ ነው። ሌላው ትውስታን የተመለከቱ ጥናቶች እንደሚያስረዱት አፍፈቶች ቃላትን በአእምሮአቸው በማከማቸት በፈለጉ ጊዜ አስታውሰው የሚመዘቡት ሂደት ነው። ይኸውም ከአእምሮ መድብለ-ቃላት አንዱ ቃል ሲነሳ የሚታወሰው ብቻውን ሳይሆን ከሚመሰርታቸው ሌሎች ምስርትና ድርብ ቃላት ጋር መሆኑ ነው በማለት ያስረዳሉ። ስለዚህ ምስርትና ድርብ ቃላትን እንደ አንድ አሀድ ለመማርና

የቃላቱን ምዕላዳዊ አወቃቀር እየበታተኑ ለመመርመር እንዲሁም ፍቺን ከተዋቃሪ ቅርፆች ጋር ለማዛመድ የሚያስችል ቅርፃዊ አደረጃጀት መከተል፤ ለትምህርት የሚቀርቡትን ቃላት ለመረዳትና ለማፍለቅ አስተዋፅኦው የጎላ ነው።

2.2 የቀደምት ጥናቶች ቅኝት

አጥኚው ባደረገው አሰሳ በቃላት ላይ ያተኮሩና ከዚህ ጥናት ጋር በአንድም በሌላም መንገድ ግንኙነት ያላቸው ጥናቶች ተገኝተዋል። እነዚህም ጥናቶች አማርኛን ማስተማር (Teaching Amharic) ለድህረ-ምረቃ ፕሮግራም ለሁለተኛ ዲግሪና ለመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ የቀረቡ ናቸው። እነርሱም ሲሳይ (1990 ዓ.ም) አብይ (1991 ዓ.ም)፣ አንበሴ (1993 ዓ.ም) እና ምንውየለት (2006 ዓ.ም) ናቸው።

የመጀመሪያው ጥናት የሲሳይ (1990 ዓ.ም) ነው። ሲሳይ ጥናቱን ያካሄዱትም "በአዲስ አበባ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች በስራ ላይ ያለው የ9ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፅሀፍ ውስጥ ቃላትን በማስተማር ረገድ ያለው ብቃት" በሚል ርዕስ ለሁለተኛ ዲግሪ ማሟያ ነው። የጥናቱ ዓላማም የ9ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፅሀፍ የቃላት ትምህርት አቀራረቡን መገምገም ነው። በጥናቱ የተገኘው ውጤትም በ9ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፅሀፍ ውስጥ ከቃላት ትምህርት አጠቃቀም ይልቅ በፍቻቸው ላይ የተመሰረተ መሆኑን፣ አውዳዊ አቀራረብ የሚከተልና የቃላት ትምህርቱ አቀራረብ በአብዛኛው ከአንብቦ መረዳት ጋር የተያያዘ መሆኑን ተመልክቷል። ከላይ የተጠቀሰውን ጥናታዊ ጽሁፍ ከዚህ ጥናት ጋር የሚያመሳስለው ሁለቱም የቃላት አቀራረብን የሚመለከቱ መሆናቸው እና በክፍል ደረጃም ቢሆን ይህ የሲሳይ ጥናት የ9ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መፅሀፍ የቃላት ትምህርት አቀራረብ ላይ የተመሰረተ መሆኑ ሲሆን የሚያለያዩባቸው ነጥብ ደግሞ ይህ ጥናት "የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መፅሀፍ ውስጥ የቀረቡት የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ግምገማ" የሚል ሲሆን ሁለቱንም ክፍሎች የሚያጠቃልል መሆኑ፣ በተለያዩ ጊዜያት በታተሙት መማሪያ መፃሕፍት ላይ የተደረጉ ጥናቶች በመሆናቸው ይለያያሉ።

ሁለተኛው የአብይ (1991 ዓ.ም) ጥናት ሲሆን "በአማራ ክልል የመጀመሪያ ደረጃ ሁለተኛ እርከን የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘታ ግምገማ" በሚል ርዕስ

ለመጀመሪያ ድግሪ ማሟያ ጥናት አቅርቦዋል። የጥናቱ ዓላማም የመማሪያ መፃሕፍትን የቃላት ትምህርት አቀራረብ ይዘታ መመርመርና ትምህርቱን በተሻለ መልክ ለማቅረብ ይረዳሉ ተብለው የሚገመቱ የመፍትሔ ሀሳቦችን መጠቀም ነው። በጥናቱ የተገኘው ውጤትም በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የቃላት አቀራረብ ጉድለት ያለበትና ከይዘት አመራረጥና አደረጃጀት አንጻርም ድክመት የሚታይበት እንደሆነ ተደርሶበታል። ይህ ጥናታዊ ጽሁፍ ከአብይ (1991 ዓ.ም) ጥናት ጋር የሚያመሳስለው በቃላት ይዘት ላይ ማተኮራቸው ነው። የሚያለያዩባቸው ደግሞ እላይ የተጠቀሰው ጥናት በአንደኛ ደረጃ ሁለተኛ እርከን መማሪያ መጽሀፍ ላይ የተመሰረተና ለክልል የሚዘጋጅ መማሪያ መጽሀፍ ነው። ይህ ጥናት ግን በአገር አቀፍ ደረጃ ለ9ኛ እና 10ኛ ክፍል ተማሪዎች የተዘጋጀ ነው። ስለዚህ በነዚህ ሁለቱ ጥናት መካከል የጊዜና የይዘት ልዩነት አለ።

ሶስተኛው ጥናት የአንበሴ (1993 ዓ.ም) ሲሆን ጥናቱን ያካሄዱትም "በአሮሚያ ክልል ለ8ኛ ክፍል በተዘጋጀ የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቃላት ትምህርት አቀራረብ ትንተና" በሚል ርዕስ ለሁለተኛ ዲግሪ ማሟያነት ያቀረቡት ጥናት ነው። የጥናቱ አላማም በአሮሚያ ክልል አማርኛን እንደሁለተኛ ቋንቋ ለሚማሩ የ8ኛ ክፍል ተማሪዎች በ1990 ዓ.ም በተዘጋጀው የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ የቃላት ትምህርት አመራረጥና አደራጃጀት ምን እንደሚመስል መመርመር ነው። በጥናቱ የተገኘው ውጤትም በተተኳሪው መጽሀፍ ቃላት በተገቢው መንገድ አለመመረጣቸው እና አለመደራጀታቸው እንዲሁም አዳዲስ ቃላት በተደጋጋሚ አለመቅረባቸው ተረጋግጧል።

የመጨረሻው የምንውየለት (2006 ዓ.ም) ጥናት ነው። የምንውየለት ጥናት ርዕሱ "በአማራ ክልል በሥራ ላይ ያሉት የ7ኛ እና የ8ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት የቃላት ትምህርት የይዘት አመራረጥ፣ አደረጃጀትና አቀራረብ ግምገማ" በሚል ርዕስ ለሁለተኛ ዲግሪ ማሟያነት ያቀረቡት ጥናት ነው። የጥናቱ አላማም በአማራ ክልል አማርኛን እንደ አፍ መፍቻ ቋንቋ ለሚማሩ የ7ኛ እና የ8ኛ ክፍል ተማሪዎች በ2006 ዓ.ም በተዘጋጀው የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ የቃላት ትምህርት ይዘት አመራረጥ፣ አደራጃጀትና አቀራረብ ምን እንደሚመስል መመርመር ነው። በጥናቱ የተገኘው ውጤትም በተተኳሪዎቹ መጻሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘቶች አብዛኞቹ በአውድ ተደግፈው

መቅረባቸው፤ ቃላቱ ከቀረበላቸው አረፍተ ነገራዊ አውዶች በአብዛኛው የቃላትን ፍቺ በገቡበት ቦታ ለመገመት የሚያስችሉ አውዳዊ ፍንጮች ይዘው መቅረባቸው ተረጋግጧል።

ሶስቱም ጥናቶች በአንደኛ ደረጃ ሁለተኛ እርከን የቃላት ትምህርት ይዘት ላይ ሲያተኩሩ፤ የአብይ (1991 ዓ.ም) እና የምንውየለት (2006 ዓ.ም) ጥናቶች በአማራ ክልል ለአፍ-ፊት ተማሪዎች በሚዘጋጁት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘት ላይ የሚያተኩሩ ሲሆን፤ በተለይ የአንበሴ ጥናት ደግሞ በኦሮሚያ ክልል ለአፍ-ፊት ተማሪዎች በሚዘጋጁት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘት ላይ የሚያተኩር ነው። እነዚህ ከላይ የተጠቀሱት ጥናቶች ከዚህ ጥናት ጋር የሚያመሳስላቸውም ሆነ የሚያለያዩባቸው ነጥብ አለ። የሚያመሳስላቸው ሁሉም በቃላት ትምህርት ይዘት ላይ ትኩረት አድርገው የተሰሩ መሆናቸው ነው።

ነገር ግን የሚያመሳስላቸው ነጥብ እንዳለ ሁሉ የሚያለያዩዋቸውም ነጥቦች አሉ። ይህም ከላይ የተጠቀሱት ጥናቶች በአብዛኛው ትኩረት አድርገው የተሰሩት በአንደኛ ደረጃ ሁለተኛ እርከን መማሪያ መጻሕፍት ላይ ሲሆን እላይ በሶስቱም ጥናቶች ውስጥ የተጠቀሱት የአማርኛ ቋንቋ የመማሪያ መጻሕፍት የሚዘጋጁት ክልልን መሠረት አድርገው ሲሆን ይህ ጥናት ግን ትኩረት የሚያደርገው በሀገር አቀፍ ደረጃ ለ9ኛ እና ለ10ኛ ክፍል ተማሪዎች በተዘጋጁት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ላይ ነው። በመሆኑም የይዘት ልዩነትም አለ፤ እንዲሁም ጥናቶቹ በተለያዩ ጊዜያት መደረጋቸውም የጊዜ ልዩነት እንዳለ ያሳያል።

ምዕራፍ ሦስት

የጥናቱ ዘዴ እና መረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያዎች

3.1 የአጠናን ዘዴ

ይህ ጥናት መሰረት ያደረገው ዓይነታዊ (Qualitative Research) የምርምር ዘዴን ነው። በመሆኑም በመግሪያ መፅሀፎቹ በቀረቡ የቃላት ትምህርቶች ላይ የቃላት አቀራረብ የይዘት ትንተና (Content Analysis) ተካሄዷል። ያለው (2004፣20) እንደሚያስረዱት ዓይነታዊ ምርምር መረጃዎቹን ተንትኖ የጥናቱን ውጤት ለአንባቢ የሚያቀርበው ትረካዊ ወይም ገለጻዊ መንገድን ተከትሎ ነው። ስለዚህ ከሠነድ ፍተሻና ከቃለ መጠይቅ የተገኙ መረጃዎችም በገላጭ (Discriptive) አፃፃፍ ስልት ተተንትነው ቀርበዋል።

3.2 የመረጃ ምንጮች

የጥናቱ የመረጃ ምንጮች የሚከተሉት ናቸው። እነርሱም፡- የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ መግሪያ መጽሀፎች እና የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መምህራን ናቸው።

3.3 የናሙናዎች አመራረጥ

3.3.1 የመግሪያ መጽሀፎቹ አመራረጥ

በፌደራል ትምህርት ሚኒስቴር ከሚዘጋጁት መግሪያ መጻሕፍት መካከል በ2004 ዓ.ም የታተሙት የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መግሪያ መጻሕፍት ተጠቃሾች ናቸው። አጥኚው እነዚህን ሁለቱን መግሪያ መጻሕፍት በጥናቱ ለማካተት የፈለገበት ምክንያት በሁለቱም መግሪያ መጻሕፍት እያስተማረባቸው ስለሆነ የቃላት አቀራረብ ስልቱን ሰፊ አድርጎ ለማየት ካለው ፍላጎት የተነሳ ነው። በተጨማሪም ስራ ላይ ባለው የትምህርትና ስልጠና ፖሊሲ መሠረት የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት የመጀመሪያው እርከን ሁለቱን ክፍሎች ስለሚያቅፍ (ትምህርት ሚኒስቴር፣ 1994፣112)፣እያስተማረባቸውም ስለሆነ የመግሪያ መጻሕፍቱ የቃላት ትምህርት አቀራረብን ሰፊ አድርጎ ለመፈተሽ ካለው ፍላጎት የተነሳ ነው። እንዲሁም ከዚህ ቀደም የቃላት ትምህርት አቀራረብን በተመለከተ የተወሰኑ ጥናቶች የተካሄዱ ቢሆኑም የ2004 ዓ.ም እትም በሆኑት በእነዚህ የአማርኛ መግሪያ

መጻሕፍት ላይ የተሰሩ ስራዎች አጥኝው ባለማግኘቱ ተተካሪ መጻሕፍት ተደርገው ተመርጠዋል።

3.3.2 የመምህራን አመራረጥ

አጥኝው በሚሰራበት በጎራ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት የዘጠነኛ እና የአስረኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መምህራን ብዛት አምስት ሲሆን ሁሉም በጠቅላይ ንሞና ዘዴ በጥናቱ ተካተዋል። ስለዚህ መጠይቆቹ በተተካሪዎቹ የክፍል ደረጃ አማርኛን በሚያስተምሩ መምህራን ብቻ ተመልሷል።

3.4 የመረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያዎች

በማንኛውም ጥናታዊ ክንውን አጥኝው እንደ ጥናቱ ዓይነትና ባህሪ ለመረጃ መሰብሰቢያነት የሚጠቀምባቸው የተለያዩ መሳሪያዎች ይኖሩታል። የዚህ ጥናት ዋናው ዓላማ በሀገር አቀፍ ለሁለተኛ ደረጃ የመጀመሪያ እርከን በ9ኛ እና በ10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቀረቡት የቃላት ይዘት አቀራረብ መገምገም በመሆኑ የሠነድ ፍተሻ ቀዳሚው የመረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያ ነው። በዚህም መሰረት በ2004 ዓ.ም. የታተሙት መማሪያ መጽሀፎች በዐቢይ ሠነድነት፣ ለሁለተኛ ደረጃ የአማርኛ ቋንቋ መምህራን የተዘጋጁ ቃለ መጠይቆች ደግሞ በአጋኝነት ተፈትሸዋል።

3.4.1 የመማሪያ መጽሀፍቱ የቃላት ይዘት ፍተሻ

በዚህ ጥናታዊ ጽሁፍ ውስጥ ዋናው የመረጃ ምንጭ ተደርገው የተወሰዱት መማሪያ መጽሀፍቱ ናቸው። መዛግብት (Document) ተመራማሪው ስላለፈም ይሁን ወቅታዊ ጉዳይ መረጃ ለመሰብሰብ ሲነሳ ሊጠቀምባቸው የሚችሉ ጠቃሚ ነገሮች ናቸው። መዛግብት በጽሁፍ መልክ ከቤተ-መጻሕፍቱ ወይም ከሌሎች መሰብሰቢያ ቦታዎች ሊገኙ የሚችሉ የመረጃ ምንጮች ናቸው ያለው (2004:191)።

ስለዚህ መማሪያ መጽሀፎቹ ውስጥ የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብን በተመለከተ የተገኘውን መረጃ ከንድፈ ሀሳብ ክለሳ ጋር በማቀናጀት ለጥናታዊ ጽሁፉ ግብዓት ለመስጠት ጠቀሜታው የጎሳ ስለሆነ ሠነድ ፍተሻ በመጀመሪያ ደረጃ ተመርጧል።

3.4.2 የመምህራን ቃለ-መጠይቅ

ቃለ መጠይቅ ከጽሁፍ መጠይቅ በተሻለ መልኩ ለመላሹ ጥያቄዎችን ለማብራራት፣ ግልጽ ያልሆኑ ምላሾችን ይበልጥ ግልጽ እንዲሆኑ ለማድረግ፣ መላሹ ወዳልተፈለገ አቅጣጫ እንዳይሄድና የተፈለገውን መረጃ እንዲሰጥ ለማድረግ ስለሚያስችል ጠንካራ የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ ይሰኛል። ከመላሾቹ የቃል መልሶች በተጨማሪ ቃል አልባ (non-verbal) ምላሾችን ስለሚያስገኝ ጥሩ አጋዥ መረጃ ይሰበሰባል ያለው (2004:176)። በተጨማሪም ቃለ መጠይቅ ከጥቂት ባለሙያዎች ብዙ መረጃዎችን በስፋትና በጥልቀት ያስገኛል በማለት ያስረዳሉ። እላይ ከተገለጹት ምሁራን አገላለጽ የምንረዳው ቃለ መጠይቅ አስተማማኝ የመረጃ ምንጭ መሆኑን ነው ዳንኤል ዘውዴና ሌሎች (1994:90)።

ለመምህራኑ ቃለ መጠይቅ ማድረግ ያስፈለገበት ምክንያት ከአባሪ "ሀ" ማየት እንደሚቻለው መምህራኑ አማርኛን በማስተማር ያላቸው የአገልግሎት ዘመን ከ15-34 ዓመት ክልል ውስጥ በመሆኑ የካበተ የማስተማር ልምድ አላቸው፤ በተጨማሪም የትምህርት ደረጃቸውም የመጀመሪያ ዲግሪና ከዚያም በላይ በመሆኑ እንዲሁም አብዛኞቹ በመጻፍት ግምገማ ላይም የተሳተፉ በመሆናቸው በዋናነት ከሠነድ ፍተሻ ከተገኘው መረጃ በተጨማሪ እነሱ የሰጡት መልስ የጥናታዊ ጽሁፉን መረጃዎች ይበልጥ ተአማኒ ያደርጋል ተብሎ በአጥኝው ስለታመነበት ነው። ስለዚህም ለተተኳሪዎቹ መምህራን በሙሉ ተመሳሳይ ቃለ መጠይቅ ቀርቦላቸው የተገኘው ምላሽ በመማሪያ መጻፍቱ ውስጥ የቃላት ትምህርት አቀራረብ ለመገምገም ገንቢና አስተማማኝ መረጃዎችን አስገኝቷል።

3.5 የመረጃ አተናተን ዘዴ

ከመማሪያ መጻፍቱ የቃላት ይዘት ትንተና (ፍተሻ) እና ከመምህራን ቃለ መጠይቅ መረጃዎች ከተሰበሰቡ በኋላ ቀሪው ስለመረጃዎቹ አተናተን ይሆናል።

3.5.1 የቃለ-መጠይቅ አተናተን

በተዛማጅ ጽሁፍ ውስጥ ከተቃኙ የውጪም ሆነ የሀገር ውስጥ ሥራዎች በመነሳት ከአማርኛ መምህራኑ ምላሾች የተገኙት መረጃዎች ከተተኳሪዎቹ መማሪያ መጻፍት ከተገኙ መረጃዎች ጋር በዓይነት እንደተመሳሰሏቸው ተደራጅተው በሠንጠረዥና በገለጻ ተተንትነዋል።

3.5.2 የመማሪያ መጽሀፍቱ የቃላት ይዘት አተናተን

እንደ Krippendorf (2004:18) አገላለጽ የይዘት ትንተና ተገቢና ትክክለኛ መረጃን ከሠነድ የሚያፈልቅ ስልት ሲሆን የታተሙና ያልታተሙ ስራዎችን ስርዓታዊ ቅደም ተከተሉን ጠብቆ ለመገምገም የሚረዳ ነው። በተጨማሪም Aweke (2016:22) እንደሚያስረዱት የይዘት ትንተና በዓይነታዊ ምርምር ውስጥ መረጃዎች መልእክት በሚያስገኙ መልኩ እየተፈተሹና እየተተረጎሙ በተግባር የተደገፈ ዕውቀት እንዲሰጡ ያደርጋል።

ስለዚህ ከሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት የተገኙ መረጃዎች ወይም የቃላት ይዘቶች አቀራረብ በየምዕራፉ አንድ በአንድ ከተዘረዘሩ በኋላ በክለሳ ድርሳናት የተጠቀሱት የቃላት ማቅረቢያ ዘዴዎች በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ ምን ያህል ተግባራዊ እንደተደረጉ በዝርዝር በመፈተሽ፣ በአጋኝነት ከመምህራን ቃለ-መጠይቅ የተገኘውን መረጃ በመጨመር እንደ ተመሳስሏቸው ተደራጅተው በሠንጠረዥና በገለፃ በመተንተን ውጤታቸው ቀርቦዋል።

ምዕራፍ አራት

የመረጃ ትንተናና ትርጉማ

4.1 የተተኳሪዎቹ መማሪያ መጻሕፍት ዳራ

የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት አጠቃላይ ዓላማዎች የተማሪዎችን የማዳመጥ፣ የመናገር፣ የማንበብና የመጻፍ ክህሎቶችን ማሳልበት እንዲሁም የስነ-ጽሁፍና የስነ-ልቦና እውቀትን ማዳበር ናቸው። ዓላማዎቹም በመርሀ ትምህርቱ ላይ በግልጽ ሰፍረው ይገኛሉ። (ትምህርት ሚኒስቴር 2004፤) እነዚህ አጠቃላይ ዓላማዎችን ከግብ ለማድረስ ከሚያስፈልጉ የትምህርት መሳሪያዎች መካከል ግንባር ቀደም ተጠቃሽ የመማሪያ መጽሀፍ ነው። መማሪያ መጽሀፍ ማለት የቋንቋ ተማሪዎች የስነ ልቦናና የተግባራት ችሎታቸውን እንዲያሻሽሉ ታስቦ ተቀርጾ የሚታተም መሆኑን Sheldon, L. (1987፣3) ይገልጻሉ።

የጥናቱ ተተኳሪ የሆኑት የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት በ2004 ዓ.ም በኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፖብሊክ ትምህርት ሚኒስቴር የታተሙ ናቸው። መማሪያ መጻሕፍቱን አንድ ባንድ ለማየት ያህል የ9ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ አስር ምዕራፎች፣ አርባ ስምንት ክፍሎች እና አንድ መቶ ሰማኒያ አምስት ገጾች ያሉት ሲሆን የ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ደግሞ አስር ምዕራፎች፣ አርባ ስድስት ክፍሎች እና አንድ መቶ አርባ ሰባት ገጾች አሉት። በተጨማሪም መማሪያ መጻሕፍቱ ከበስተጀርባቸው የየራሳቸው መርሀ ትምህርት አላቸው። ከመርሀ ትምህርቱ ጎን ለጎን በሁለተኛ ደረጃ የመጀመሪያው እርከን የዘጠነኛ እና የአስረኛ ክፍል በአማርኛ ቋንቋ ትምህርት የሚጠበቅ አጥጋቢ የችሎታ ብቃት ደረጃ (Minimum Learning Competency /MLC/)ን የያዘ ነው። በሁለቱም ተተኳሪ መማሪያ መጻሕፍት የትምህርት ይዘቶች በእኩል ክፍለ ጊዜ በየወሰን ትምህርቱ ተከፋፍለው ቀርበዋል።

4.2 ከሠነድ ፍተሻ እና ከቃለ መጠይቅ የተገኙ መረጃዎች ትንተና

በ9ኛ እና 10ኛ ክፍል መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ከቀረቡት የቃላት ትምህርት ይዘቶች ፍተሻና ከመምህራን ቃለ መጠይቅ የተገኘው መረጃ ከንድፈ ሀሳብ ክለሳው አንጻር እየታየ በሠንጠረዥና በገለጻ ተተንትኖ እንደሚከተለው ቀርቦዋል፡፡

4.2.1 የቃላት ትምህርቱን አቀራረብ የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና

ለትምህርት የሚቀርቡ ቃላት በተማሪዎች አዕምሮ የግንዛቤ አሻራ ሊተው በሚችሉበት አኳኋን መቅረብ አለባቸው፡፡ እንዲሁም ተማሪዎች ዕድሜያቸውን፣ የትምህርት ዳራቸውን፣ የትምህርት ዓላማ፣ ለትምህርት የቀረቡትን የአዳዲስ ቃላት ባህርይ ባገናዘቡና ቃላቱን ለመጠቀም በሚያስችሉ ስልቶች በዳበሩ የቋንቋ መልመጃዎች ውስጥ ማለፍ ይኖርባቸዋል፡፡ በተጨማሪም ከንድፈ ሀሳብ ክለሳ መረዳት እንደሚቻለው በሁሉም ደረጃዎች የሚዘጋጁት የቃላት ትምህርት መልመጃዎች የተማሪዎቹን የመማር ፍላጎት የሚያነሳሱ፣ ተሳትፎአቸውን የሚያጎለብቱ፣ በራሳቸው ጥረት ቃላቱን እንዲያውቁ የሚገፉባቸው ሆነው መሰናዳት እንዳለባቸው ነው፡፡

በተጨማሪም Morgan እና Rinvoluceri (1986፣3) እንዳስቀመጡት የቃላት ትምህርት አቀራረብ የተነጣጠለ ሳይሆን አንዱ ክንውን ቀጥሎ ካለው ጋር የተቆራኘና ደረጃ በደረጃ የተዋቀረ ሊሆን ይገባል፡፡ ከዚህ በመነሳት አጥኚው ከሠነድ ፍተሻ እና ከቃለ መጠይቅ ባገኘው መረጃ መሠረት በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ምሁራን በጠቀሟቸው የቃላት ትምህርት አቀራረብ ስልቶች አኳያ መቅረብ አለመቅረባቸው እንደሚከተለው ተንትኗል፡፡

4.2.1.1 የቃላት ትምህርቱን አውዳዊ አቀራረብ የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና

ለቃላት ትምህርት አቀራረብ አውድ ትልቅ ድርሻ እንዳለው እና ለቋንቋ ተማሪዎች ተገቢ የሚሆነው የማስተማሪያ ዘዴም ተማሪዎች ለትምህርት ለቀረበው ቋንቋ የሚጋለጡበትን አውድ ማመቻቸትና የአዳዲስ ቃላትን ፍቺ ከአውዳቸው መገመት እንዲችሉ መገፋፋት መሆኑን ነው፡፡ እንዲሁም በመጽሀፎቹ ውስጥ ከቀረቡ ምንባቦች ውጭም ቃላትን በአውድ ማቅረብ ተገቢ መሆኑን Lowson እና Hogben (1996፣106) ያስረዳሉ፡፡ የቃላት መልመጃዎች በመማሪያ መጽሐፍ ውስጥ ሲካተቱ ቃላቱ ከአውድ ጋር ተጣምረው የሚቀርቡና እና

ተማሪዎችን ለአውድ በሚያጋልጡ መንገድ ቢቀርቡ ተገቢና የተሻለ መንገድ እንደ ሆነ ይታወቃል። አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ እና ቃለ መጠይቅ በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ ያሉት የቃላት ይዘቶች አብዛኞቹ አውድን መሠረት አድርገው የቀረቡ መሆናቸውን የመጻሕፍቱ ምዕራፎች ማሳያዎች ናቸው። የአቀራረብ ስልታቸውም ቃላቱ በምንባብ ውስጥ ከተሰለፉበት ቦታ አንጻር ፍቺ እንዲሰጡ ማድረግን የሚጠይቁ ናቸው። አስረጅ 1. 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አንድ፣ ገጽ 7፣ ክፍል 1፣ ትህዛዝ 3 ቃላቱ በምንባቡ ባላቸው አገባብ መሠረት ፍቻቸውን ሰጡ። 1. ግጦሽ 2. አመሻሽ 3. ተለዋዋጭ 4. አዛውንት

እላይ የተጠቀሱት የቃላት መልመጃዎች ለአብነት ያህል ነው እንጂ በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ አውድን መሠረት አድርገው የቀረቡ እነዚህ ብቻ አይደሉም። ከዚህ በታች በሰፈረው ሠንጠረዥ ላይ በዝርዝር ማየት ይቻላል።

ሠንጠረዥ "1" አውድ ተኮር የቃላት ትምህርት መልመጃዎች

ክፍል	ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
9ኛ	አንድ	ቃላት በምንባብ ውስጥ ባላቸው አገባብ ፍች መስጠት	7
	ሶስት	ለተሰመረባቸው ቃላት አውዳዊ ፍች መስጠት	39
	ስድስት	ቃላት በምንባብ ውስጥ የገቡበትን ፍች መስጠት	103
	ሰባት	ቃላት በዐረፍተነገር ውስጥ የገቡበትን ፍች መስጠት (ከምንባብ ውጭ የቀረቡ)	124
	ሰባት	ቃላት በምንባብ ውስጥ ያላቸውን አገባባዊ ፍች መስጠት	124
	ስምንት	ቃላት በምንባብ ውስጥ ያላቸውን ፍች የሚያሳይ ፍች መስጠት	137
	ዘጠኝ	ቃላት በምንባብ ውስጥ የያዙትን ፍች በተብራራ መንገድ መስጠት	151
	አስር	የቃላትን ትክክለኛ አውድ መፈለግ (ከምንባብ ውጭ የቀረቡ)	171
10ኛ	ሁለት	ለተሰመረባቸው ቃላት አውዳዊ ፍች መፈለግ	21
	ስድስት	ከምንባብ ለወጡ ቃላት አውዳዊ ፍቺ ማቅረብ	85
	ስምንት	ከምንባብ ለወጡት ቃላት ባላቸው አውዳዊ ፍች መግለጽ	110

እላይ ከተጠቀሰው ከሠንጠረዥ "1" መረዳት እንደሚቻለው በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ አውድን መሠረት ያደረገ የቃላት አቀራረብ ተግባራዊ መሆኑን ነው፤ ይህም በሁለቱም በመማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ከተካተቱት የቃላት ይዘት መልመጃዎች አንጻር ሲታይ 17.2% ይይዛል። መልመጃዎቹ በአብዛኛው ተማሪዎቹ ቃላቱን ከገቡበት ቦታ

አንጻር ፍቺዎቻቸውን እንዲገምቱ የሚያደርጉ ናቸው። ከዚህ በመነሳት ተማሪዎች ብዙም ሳይቸገሩ የቃላቱን ፍች ከአገባብ ማወቅ እንዲችሉ ትልቅ እገዛ ያደርግላቸዋል።

በተጨማሪም በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የቀረቡት ቃላት አውድን መሠረት አድርገው መቅረባቸው ተማሪዎች የቃላት ትምህርት በሚማሩበት ጊዜ ትምህርቱ ቶሎ ስለሚገባቸው በአዕምሯቸው ውስጥ ሰርዖ እንዲቀር ከማድረግ አንፃር ጉልህ ድርሻ አለው። ስለዚህ ከዚህ አንጻር መጻሕፍቱ ጠንካራ ነን አላቸው።

በሌላ በኩል ምሁራን እንደሚገልጹት ለትምህርት የሚመረጡ ቃላት በተማሪዎች የንባብ ማስተማሪያ ምንባቦች ውስጥ ብቻ መወሰን የለባቸውም። ከዚህ የምንረዳው ትምህርቱ አውዳዊ አቀራረብ ይኑረው ሲባል፤ ቃላቱ በመማሪያ መጽሀፎቹ በሚካተቱ ምንባቦች ውስጥ ብቻ ይቅረቡ ለማለት እንዳልሆነና ከምንባቦቹ ውጪም ቃላቱ ሊቀርቡ መቻላቸውን ነው።

ይህንን በተመለከተ አጥኚው ከሠነድ ፍተሻ እና ከቃለ መጠይቅ ባገኘው መረጃ መሠረት በመማሪያ መጻሕፍቱ ከንባብ ማስተማሪያ ምንባብ ውጪ በአውድ መልክ የቀረቡ ቃላት ከአጠቃላይ የቃላት ይዘት መልመጃዎች ብዛት 3.13% ብቻ ይይዛል፤ ይህም ውስን መሆኑን ያመለክታል። በሁለቱም መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ከተጠቀሱት ምንባቦች ውጭ የቀረቡ አውድ ተኮር የቃላት መልመጃዎች የሚካተቱት ናቸው። አስረጅ 2. 9ኛ ክፍል፤ ምዕራፍ ሰባት፤ ገጽ 124፤ ክፍል 2፤ ትህዛዝ 1. ምሳሌውን መሠረት በማድረግ ቃላቱ በአረፍተነገሩ ውስጥ ያላቸውን አገባባዊ ፍች ጻፉ።

ምሳሌ:- የተዘራው ጤፍ በቅሎ ይታያል። አገባባዊ ፍች-ቡቃያ ሆኖ

1. ጩበዋ ከነአሮጌ አፎቷ ተሰቀለች።
2. በጁ ገፋ ሲያደርገው፣ በሩ ሲከፈት ተንሳጠጠ።
3. በረሃብ የተጠቃ ወገኑን ለመታደግ ቆርጦ ተነሳ።

አስረጅ 4. 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አስር፣ ገጽ 171፣ ክፍል ሁለት፣ ትህዛዝ 1. የሚከተሉትን ቃላት ትክክለኛ አውዳቸውን በመፈለግ አሟሉ፡፡

መሠሪ	አግቦ
ማጥ	ደባ
ሲርድ	ፋይዳ
ባዝራ	አልባሌ

እላይ ከተጠቀሱት ምሳሌዎች መረዳት እንደሚቻለው በተለይ በ9ኛ ክፍል መማሪያ መጽሀፍ አውድን መሠረት አድርገው ከቀረቡት የቃላት ይዘት መልመጃዎች ውስጥ ሁለት መልመጃዎች ብቻ ንባብ ለማስተማር ከቀረቡት ምንባቦች ውጭ መቅረባቸውን ነው፡፡ ይህ ደግሞ ተማሪዎች በንባቡ ላይ ብቻ ትኩረት አድርገው ሌሎች አዳዲስ ቃላትን እንዳያውቁ ስለሚያደርግ ትኩረት ማግኘት ያለበት ነገር ነው፡፡

4.2.1.2 የቃላትን የፍቺ ዝምድና አቀራረብ የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና

ተማሪዎች የቃላትን ንብት መመሳሰል መሰረት አድርገው ቃላት ቢያከማቹም፣ በኋላ በትምህርት እየገፉ ሲሄዱ ቃላትን በአዕምሮ ሰሌዳቸው ቀርፀው የሚያስቀምጡት በፍቺያቸው አማካኝነት ነው፡፡ በመሆኑም ተማሪዎች በመካከለኛና በከፍተኛ ደረጃ ላይ እያሉ ቃላትን በዝምድናቸው መነሻነት ማቅረብ በቀላሉ የቃሉን ፍቺ እንዲገነዘቡ ያደርጋል በማለት McCarthy (1990፣39) ያስረዳሉ፡፡ በተጨማሪም ለተማሪዎች አስፈላጊ የሆነውን የቃላት እውቀት ለማስጨበጥ የአዳዲስ ቃላት ፅንሰ ሀሳባዊና አገልግሎታዊ ልዩነቶችን በሚያሳይ መንገድ ማቅረብ ይገባል፡፡ በመሆኑም ቃላትን በተመሳሰሏቸውና በተቃርኗቸው፣ በቃላት የከታች ተከታች ግንኙነት እንዲሁም በአብሮ ተሰላፊነታቸው ለይቶ ማቅረብ ተገቢ መሆኑን የዘርፉ ምሁራን ያስረዳሉ፡፡ ከዚህ በመነሳት በተተኳሪ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የቀረቡት የቃላት ይዘት መልመጃዎች ከቃላት የፍቺ ዝምድናዎች አኳያ እንዴት እንደቀረቡ ቀጥለን እንመለከታለን፡፡

4.2.1.2.1 የቃላት ተመሳሳሪ እና ተቃርኖ ፍች ከማቅረብ አንጻር

በቃላት መካከል በጣም የታወቀው ትስስሮሽ የቃላት በፍች መመሳሰልና መቃረን ነው። ሁለት ቃላት በአንድ በተወሰነ አውድ ገብተው ተመሳሳይ የሆነ ፍቺን ሲያስገኙ ሁለቱ ቃላት ተመሳሳይ ሲባሉ፤ በአንጻሩ ሁለቱ ቃላት በፍቺ ተፃራሪ ሆነው ሲገኙ ተቃራኒ ቃላት ይባላሉ። የቃላት ተመሳሳሪና ተቃርኖ በጥንቃቄ በሚነደፉ መልመጃዎች አማካይነት ማቅረብና ተማሪዎቹ እንዲመረምሯቸው ማድረግ ቃላቱ ያሏቸው የፍች ግንኙነት ገደብ እስከ ምን ድረስ እንደሆነ ለመረዳት እንዲችሉ ያግዛቸዋል፤ በማለት Allen (1983) ያስረዳሉ። ሌላው የዘርፉ ምሁራን እንደጠቆሙት አንድን ቃል በተናጠል ከማቅረብ ይልቅ ተማሪዎች በድርጊት እየተሳተፉ በሚማሩበት አውድ ውስጥ ማቅረብ ትምህርቱን አይረሴ እንዲሆን ከማድረግ አንጻር ጉልህ ድርሻ አለው። ከዚህ በመነሳት አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ በሁለቱም መማሪያ መጽሀፎች ውስጥ የተካተቱትን የቃላት ተመሳሳሪና ተቃርኖ መልመጃዎች ከዚህ በታች በዝርዝር አስፍሯቸዋል።

ሠንጠረዥ "2" የቃላትን ተመሳሳሪና ተቃርኖ ፍች የተመለከቱ መልመጃዎች

ክፍል	ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
9ኛ	አምስት	ከምንባብ ለወጡት ቃላት ተመሳሳይ እና ተቃራኒ ፍች መፈለግ	88-89
	አስር	ለተሠጡት ቃላት ተመሳሳይ ፍች ሊሆኑ የሚችሉ ከአንድ በላይ ቃላት መጻፍ (ከአውድ ውጪ)	173
	ሶስት	ከምንባብ ለወጡት ቃላት ተመሳሳይ ፍች መምረጥ	36
10ኛ	አራት	ከምንባብ ለወጡት ቃላት ተቃራኒ ፍች መምረጥ	53
	አራት	ለተሠጡት ቃላት ተመሳሳይ እና ተቃራኒ ፍች መስጠት (ከአውድ ውጭ)	64
	ሰባት	ለተሠጡት ቃላት ተመሳሳይ እና ተቃራኒ ፍች መስጠት	96
	ዘጠኝ	ከምንባብ ለወጡ ቃላት ተመሳሳይና ተቃራኒ ፍች መስጠት	123

ከሠንጠረዥ "2" መረዳት እንደሚቻለውም በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የቃላት ተመሳሳሪና ተቃርኖ መልመጃዎች ከአጠቃላይ የቃላት ይዘት መልመጃዎች 10.9% መካተታቸውና ይህም ለተማሪዎች አስፈላጊ የሆነውን የቃላት እውቀት ለማስጨበጥ የአዳዲስ ቃላት ፅንሰ ሀሳባዊና አገልግሎታዊ ልዩነቶችን በሚያሳይ መንገድ መቅረቡን መገንዘብ ተችሏል። አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ እና ቃለ መጠይቅ የቃላት ተመሳሳሪና ተቃርኖ በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ ከቀረቡ ምንባቦች ውስጥ እንዲሁም ከውጪም ቀርበዋል። ነገር ግን ከምንባቦች ውጪ የቀረቡ የቃላት ተመሳሳሪና ተቃርኖ መልመጃዎች እላይ እንደተገለጸው በቂ እንዳልሆኑ ማወቅ ተችሏል። አስረጅ 3. 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አስር፣ ገጽ 173፣ ክፍል 2፣ ትህዛዝ 4፣ እንዲሁም 10ኛ ክፍል ምዕራፍ አራት፣ ገጽ 64 ክለሳ ጥያቄዎችን እንደ ምሳሌ መጥቀስ ይቻላል።

በዚህም መሠረት በመማሪያ መጻሕፍቱ የተወሰኑ የቃላት መልመጃዎች በተለይ በተመሳሳሪና ተቃርኖ ግንኙነት አቀራረብ ከንባብ ማስተማሪያ ምንባብ ውጭ መቅረባቸውም ተስተውሏል። ይህም የተማሪዎች ቃላትን የማወቅ ችሎታቸው በመማሪያ መጽሀፎቹ ብቻ እንዳይወሰንና ከምንባብ ውጭም ያሉትን ቃላት እንዲጠቀሙ ያግዛቸዋል። ነገር ግን ከመማሪያ መጻሕፍቱ ውጭ የቀረቡ እነዚህ የቃላት ይዘት መልመጃዎች ውስን መሆናቸው ደግሞ ተማሪዎች እላይ የተጠቀሰውን ቃላትን የማወቅ ችሎታ እንዳያጎለብቱ ያደርጋል።

ሌላው የቃላት ተመሳሳሪና ተቃርኖ ፍቺን ለማስተማር ሲታሰብ ትምህርቱ የሚቀርብበት መንገድ በአውድ ቢሆን ይመረጣል። ይህ በመሆኑም ተማሪዎች የቃላትን ተመሳሳሪና ተቃርኖ ፍቺ በአውድ እንዲረዱ ያግዛቸዋል። በመማሪያ መጻሕፍቱ በተለይ ከምንባብ ውጪ የወጡ ጥያቄዎች እንዴት እንደሚሰሩ ከተሰጣቸው መመሪያ ውጭ በአዛማጅ ወይም በ "ሀ" ረድፍ የተሰጡት ቃላት አውድን መሠረት ያላደረጉ ሌጣቸውን የቀረቡ ናቸው። ይህ ደግሞ ተማሪዎች የቃላቱን ፍቺ አውድ እንዳይረዱ ያደርጋል።

4.2.1.2.2 ከቃላት ከታች ተከታች ግንኙነት አንጻር

ከታችና ተከታች ቃላትን ባንድ ላይ እያቀረቡ ተማሪዎች የቃላቱን የፍቺ ዝምድና እስከምን ድረስ እንደሆነ እንዲፈትሹ ማድረግ ያስፈልጋል። ይህም ከታች ቃልን ሰጥቶ ተማሪዎች በስሩ ተከታች ቃላትን ተጠቅመው ንግግር ወይም ጽሁፍ እንዲያዘጋጁ

የሚጠይቁ መልመጃዎችን በመቅረጽና በሌሎችም ስልቶች ሊከናወን እንደሚችል በክለሳ ድርሳናት ክፍል ውስጥ ተመልክተናል። እላይ ከተጠቀሰው መረዳት እንደሚቻለው ተማሪዎች ከታች ቃልን ካገኙ ሌሎች ከስር የሚካተቱትን ቃላት ተጠቅመው ንግግርን ወይም ጽሁፍ እንዲያዘጋጁ ስለሚጠቅም መልመጃዎቹ በዚህ መንገድ መቀረጽ ይኖርባቸዋል። ይህንን የአቀራረብ ዘዴን በተመለከተ አጥኚው ባደረገው የሰነድ ፍተሻ እና ቃለ መጠይቅ በሁለቱም መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቃላት ክታች ተከታች ግንኙነት አልተካተተም።

4.2.1.2.3 ከቃላት አብሮ ተሰላፊነት አንጻር

በምዕራፍ ሁለት ስር ምሁራን እንደገለጹት የቃላት የአብሮ ተሰላፊነት ግንኙነት ለተማሪዎች ማቅረብ የትኛው ቃል ከየትኛው ቃል ቀድሞ ወይም ተከትሎ ይገባል? የሚለውን እንዲለዩ ከማስቻሉም በላይ በተገቢው አውድ ተገቢውን አውድ መርጠው መጠቀም እንዲችሉ ያግዛቸዋል። ከሰነድ ፍተሻ እና ቃለ መጠይቅ መረዳት እንደተቻለው በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የተካተቱት የአብሮ ተሰላፊ ቃላት መልመጃዎች የሚከተሉት ብቻ መሆናቸውን ነው።

ሠንጠረዥ "3" የቃላት አብሮ ተሰላፊነት የተመለከቱ መልመጃዎች

ክፍል	ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
9ኛ	ዘጠኝ	አብሮ ተሰላፊ ቃላት	151

መልመጃዎቹ በዝርዝር ሲቀርቡ የሚከተሉት ናቸው። አስረጅ 4. 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ ገጽ 151፣ ትህዛዝ 3. ለሚከተሉት ቃላት በምንባቡ ውስጥ የያዙትን ፍች በተብራራ መንገድ ስጡ።

- 4 የንግግር ጥበብ
- 2. የተገራ አንደበት
- 3. የታረመ አንደበት
- 5 አንደበተ-ርቱፅ
- 5. መንፈስ ማበልጸግ
- 6. ምላስ ማሰላት

ከላይ ለመረዳት እንደሚቻለው ቃላቱ አብሮ የተሰለፉ ናቸው፤ የአብሮ ተሰላፊ ቃላት መልመጃዎች መመሪያቸው ቃላቱ የሚያስተላልፉትን መልዕክት ተማሪዎች በተብራራ መልኩ እንዲሰጡ የሚያዙ ሲሆኑ ተማሪዎች የትኛው ቃል ከየትኛው ቃል ቀድሞ ወይም

ተከትሎ ይገባል? የሚለውን እንዲለዩ ከማስቻሉም በላይ ተገቢውን አውድ መርጠው እንዲጠቀሙ ያግዛቸዋል።

ስለዚህ ተማሪዎች ትክክለኛውን የቃላት አሰላለፍ ቦታ ካወቁ ከምንባብ የወጡትን ቃላት መልዕክት በቀላሉ ይረዱታል። ይህ በእንዲህ እንዳለ የተገኙት መረጃዎች እንደሚያስረዱት የቃላት አብሮ ተሰላፊነት በፀኛ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ በአንድ ቦታ ብቻ አውድን መሠረት አድርጎ እንደተካተተና ከዚህ አቀራረብ አንጻር ተማሪዎችን ለማስተማር በቂ እንዳልሆነ ለማወቅ ተችሏል። ስለዚህ መማሪያ መጽሐፍ ሲዘጋጅ የቃላትን አብሮ ተሰላፊነት መሠረት አድርጎ ማቅረብ ተማሪዎች ቃላትን በሚያዋቅሩበት ወቅት ስህተት እንዳይፈጥሩ ስለሚያግዛቸው የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ሲቀርቡ ትኩረት መስጠት አስፈላጊ እንደሆነ ከክለሳ ድርሳናት ማወቅ ተችሏል። በአጠቃላይ በመማሪያ መጽሐፍ ውስጥ አብሮ ሊዋቀሩ የሚችሉ ቃላት የተማሪዎቹን የመማር ደረጃ ባገናዘበ መልኩ ተለይተው ቢቀርቡላቸው ተጠቃሚ ይሆናሉ።

4.2.1.3 የቃላትን እርባታና ምስረታ ስርዓት የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና

የቃላት ትምህርት ማቅረቢያው ሌላው ስልት የጎላ ጠቀሜታ እንዳላቸው የሚታመንባቸው ቃላት የእርባታና የምስረታ ሂደታቸውን በመከተል ማቅረብ ነው። በቋንቋ ውስጥ በአንጻራዊ አነጋገር ጥቂት ቁጥር ያላቸውን የቃላት አፈጣጠር ሂደቶች በመከተል ከፍተኛ ቁጥር ያላቸውን አዳዲስ ቃላትን መፍጠር ይቻላል። ቃላት የተለያዩ አርቢ ምዕላዶችን በመጨመር ልዩ ልዩ ቅርፆች ሊይዙ ይችላሉ በማለት Ur (1996:62) ይገልጻሉ።

ስለዚህ ቃላት የእርባታና የምስረታ ሂደታቸውን ተከትሎ ማቅረብ የቀረቡት ቃላት እንዴት እንደሚረቡ እና እንደሚመሰረቱ ተማሪዎች እንዲያውቁ ለማድረግ ነው። በቃላት እርባታ ጊዜ የቃል ክፍሎች እንዲረቡ ለማድረግ እርባታቸው ከሰዋሰው ባህሪያት አኳያ መሆን አለበት። የሰዋሰው ባህሪያት የሚባሉት እንደ መደብ፣ ጾታ፣ ቁጥር፣ ሙያ እና ጊዜ ያሉት ናቸው። ቃላት በዚህ ባህሪያት የተለያዩ ቅርፅ ያሳያሉ። ይህ ታዲያ ለተማሪዎች መቅረብ የበለጠ የቋንቋ ግንዛቤ እንዲኖራቸው ያደርጋቸዋል።

ሌላው የአቀራረብ ስልት ደግሞ የቃላትን የምስረታ ሂደት ተከትሎ ማቅረብ ነው። ቃላት ሊወለዱ ይችላሉ። የሚወለዱትም ከስም፣ ከቅፅል፣ ከግስ ሊሆን ይችላል። በዚህ ጊዜ የቃል ክፍላቸውን ሊቀይሩ ይችላሉ። በመማሪያ መጽሐፍ ውስጥ ቃላት በዚህ ስልት

ቢቀርቡላቸው የቃል ክፍላቸውን እየቀየሩ እንዲያውቁ ይረዳቸዋል፤ በማለት የዘርፉ ምሁራን ያስረዳሉ። ከዚህ በታች ያሉትን የቃላት እርባታና ምስረታ የተመለከቱ መልመጃዎች እንመልከት።

ሠንጠረዥ "4" የቃላትን እርባታና ምስረታ የተመለከቱ መልመጃዎች

ክፍል	ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
9ኛ	ሁለት	ቃልን በነጻና ጥገኛ ምዕላድ መለየት	24
	ስድስት	የእርባታ ቅጥያ ማመልከት	109
	ሰባት	ግሶችን መመስረት	128
	ስምንት	ቅጽላዊ ሀረግ መመስረት	141
	ዘጠኝ	የእርባታ መስራች ምዕላድ ሙያ መለየት	156
10ኛ	አራት	ከግስ ውልድ ስሞችን መመስረት	60
	ስድስት	ለነጻ ምእላድ የምስማማ ቅጥያ ምዕላዶችን በመጨመር ቃላት መመስረት	82
	ዘጠኝ	ለነጻ ምዕላዶች (ቃላት) የሚስማማ ቅጥያ ምዕላድ በመቀጠል ቃል መመስረት	125
	አስር	ከግስ ስም ወይም ቅጽል መመስረት	139

በመግሪያ መጻሕፍቱ ከቀረቡት የቃላት እርባታ እና ምስረታ መልመጃዎች ውስጥ የተወሰኑትን ለአብነት ያህል በዝርዝር መመልከት ይቻላል። አስረጅ 5. 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሁለት፣ ገጽ 26፣ ክፍል 4፣ ትህሣዝ 3 በሠንጠረዥ በተዘረዘሩት ቃላት ውስጥ ያሉ የመደብ፣ የጾታና የቁጥር አመልካች ቅጥያዎችን በመለየት በተሰጠው ምሳሌ መሠረት ተግባራቸውን ግለጹ።

ተራ ቁጥር	ቃል	ቃሉ በምዕላድ ሲተነተን	ቅጥያ ምዕላድ	የቅጥያ ምዕላዱ ተግባር
ምሳሌ 1	ስነ-ቃሎች	ስነ-ቃል-አች	-አች	ቁጥርን ማመልከት
ምሳሌ 2	ተግባራት	ተግባር-አት	-አት	ብዛት ማመልከት
1	ምሳሌዎች			
2	ክብርት			
3	ለበላችሁ			

አስረጅ 6. 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስድስት፣ ገጽ 109፣ ክፍል አራት፣ ትህዛዝ 1፣ 2፣ 3 እንዲሁም ምዕራፍ ዘጠኝ፣ ገጽ 155-156፣ ክፍል አራት፣ ትህዛዝ 1፣ 2፣ 3ን መመልከት ይቻላል። ሌላው በአስረኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ የቀረቡት የቃላት እርባታና የምስረታ ሂደት አጥኚው ባደረገው የሰነድ ፍተሻና ቃል መጠይቅ መሠረት የሚከተሉትን መልመጃዎች ለይቷል።

አስረጅ 7. 10ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ ገጽ 125፣ ክፍል ሶስት፣ ትህዛዝ 2. ከዚህ ቀጥሎ ከተዘረዘሩት ቅጥያ ምዕላዶች እየመረጣችሁ ለነጻ ምዕላዶች ተስማሚ የሚሆኑትን በመቀጠል ቃላትን መስርቱ።

ምሳሌ፡- 1. ልጅ (ነፃ ምዕላድ) + -አች (ብዛት አመልካች ጥገኛ ምዕላድ) = ልጆች (ከነጻና ጥገኛ ምዕላድ የተመሠረተ ቃል)

-አያ   -አት   -አኛ   -አዊ   -አሽ

ሀ. መጥረግ   ለ. ግብ   ሐ. ጦስ   መ. ሰማይ   ሠ. ድርቅ

አስረጅ 8. 10ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አራት፣ ገጽ 60፣ ክፍል አራት (ሰዋስው)፣ ትህዛዝ 1. በተሰጠው ምሳሌ መሠረት ከሚከተሉት ግሶች ውልድ ስሞችን መስርታችሁ አሳዩ።

	ግሰ	ጥራ ዘራዊ ስም	ሳቢ ዘራዊ ስም	አርዕስታዊ ስም	ግልጋሎታዊ ስም	ውጤታዊ ስም
ምሳሌ	መረጠ	ምርጫ	አመራረጥ	መምረጥ	መምረጫ	ምርጥ
ተራ ቁጥር						
1	ለመነ					
2	ቀረበ					
3	ገደለ					

ተጨማሪ አስረጅ፡- 10ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ ገጽ 125፣ ክፍል ሶስት (ሰዋስው)፣ ትህዛዝ 2፣ ለነጻ ምዕላዶች (ቃላት) ተስማሚ የሚሆኑትን በመቀጠል ቃላትን መስርቱ። እንዲሁም ምዕራፍ ዘጠኝ፣ ገጽ 139፣ ክፍል ሶስት (ሰዋስው)፣ ትህዛዝ 3፣ ከግስ የተለያዩ ስም መሰል ቃላትንና ቅፅሎችን መስርቱ፤ የሚሉትን መልመጃዎች መመልከት ይቻላል።

እላይ እንደተገለጸው አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ መሠረት በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የእርባታና የምስረታ ሂደታቸውን ተመርኩዘው ቃላትን መመስረት እና ማርባት በይዘትነት እንደተካተተ ከሠንጠረዥ 4 መመልከት ተችሏል፤ ቃላት በተለይ በምስረታ ስልት መቅረባቸው ደግሞ ተማሪዎች የቀረቡላቸውን ቃላት ክፍላቸውን እየቀየሩ እንዲያውቁ ይረዳቸዋል። በአጠቃላይ እላይ ጠቅለል ተደርጎ ከቀረበው የሠንጠረዥ መረጃ ወይም ከዝርዝር ምሳሌዎቹ ማየት እንደተቻለው የቃላትን እርባታና ምስረታ ተከትሎ የቀረቡት መልመጃዎች ብዛት 9 ወይም በመማሪያ መጻሕፍቱ ከቀረቡት የቃላት መልመጃ ብዛት 14% ሲሆኑ የቀረቡበት ስልትና ትዕዛዛቸው የእርባታና የምስረታ ሂደት ለማስተማር ታስቦ የቀረበ ነው። ይሁን እንጂ ይህንን የቃላት አቀራረብ በተመለከተ መልመጃዎቹ የእርባታ ይሁኑ የምስረታ ከመልመጃዎቹ ትህዛዞች በፊት የተባለው ነገር የለም፤ ለተማሪዎች የተሰጣቸው ትህዛዝ ምሳሌውን መሠረት አድርገው እንዲሰሩ ብቻ ነው። ነገር ግን ተማሪዎች መልመጃዎችን ከመስራታቸው በፊት ስለቃላት እርባታ እና ምስረታ የተወሰነ ፍንጭ ሊሰጣቸው ይገባል። ከዚያም የመልመጃውን ይዘት አውቀው በትክክል ሊተገብሩት ይችላሉ። ስለዚህ መልመጃዎቹ በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥም በዚህ ሁኔታ ቢካተቱ መልካም ነው።

4.2.1.4 ቃላዊ ሀረጎችን ለመረዳትና ለማፍለቅ በሚያስችል መልኩ ከማቅረብ አንጻር

የተለያዩ ምሁራን እንደሚገልፁት የቃላት ትምህርት ትኩረት ነጠላ የሆኑ ቃላትን ብቻ ሳይሆን ረጅምና ባለብዙ ሀረጎችንም ማካተት አለበት። የቃላት ትምህርት ቃላዊ ሀረጎችን በቃላት ትምህርት ውስጥ ማካተት ከቻለ ተማሪዎች በቋንቋው በሚገባ ለመግባባት እንዲችሉ ከማገዝ አንጻር ትልቅ ድርሻ አለው። ቃላዊ ሀረጎችን በቃላት ትምህርቱ ማካተትና ማቅረብ ተማሪዎች በሚያጋጥማቸው የተግባራት አውድ አንደበተ ርቱዕ ሆነው አላማቸውን ከግብ ለማድረስ የሚያስችላቸውን መሳሪያ ያስታጥቃቸዋል፤ በማለት ያስረዳሉ። እንዲሁም ብዙ የቋንቋ ብቃት ትምህርት የሚጠቁሙት ቃላት በትውስታ ማህደር የሚቀመጡት ነጠላ ሆነው ብቻ ሳይሆን የሀረግ አካል ሆነው ጭምር እንደሆነ

ያብራራሉ። የቃላዊ ሀረጎችን (ፈሊጦች፣ ጥምር ስሞችና ጥምር ግሶች እንዲሁም አያያዥ ቃላትን ወይም የተለመዱ አገላለጾችን) በተመለከተ በሁለቱም መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የተካተቱትን በዝርዝር እንመልከት።

4.2.1.4.1 የፈሊጦች፣ የጥምር ቃላትና የአያያዥ ቃላት ትምህርት አቀራረብ ትንተና

ሠንጠረዥ "5" የፈሊጦች፣ የጥምር ቃላትና የአያያዥ ቃላት ትምህርት መልመጃዎች

ክፍል	ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
9ኛ	አራት	በአያያዥ ቃላት ዐረፍተነገሮችን ማጣመር	65
	ስድስት	ባዶ ቦታዎችን በአያያዥ ቃላት ማሟላት	105
	ስምንት	ከምንባብ ውስጥ አያያዥ ቃላትን መለየት	137
	አራት	ከምሳሌያዊ ንግግሮች ጋር የተቀላቀሉትን ፈሊጣዊ ቃላት መለየት	76
	ዘጠኝ	ለፈሊጣዊ ቃላት ፍች መስጠት	157
10ኛ	ሶስት	የፈሊጣዊ ቃላትን ፍች መፈለግ	47
	ስምንት	ለቀረቡት ፈሊጣዊ ቃላት ፍች መፈለግ	114
	ሰባት	አያያዥ ቃላትን በመጠቀም ድርሰት መጻፍ	98
	አስር	አያያዥ ቃላትን በመጠቀም አንቀጽ መጻፍ	134

በመማሪያ መጽሀፈቱ ውስጥ የተጠቀሱ የቃላዊ ሀረጎች ብዛት ሠንጠረዥ 5 ውስጥ በዝርዝር ተጠቅሷል።

4.2.1.4.1.1 ፈሊጣዊ አነጋገሮችን በተመለከተ

ዳኛቸው ወርቁ እና አምሳሉ አክሊሉ (1983፣3) ፈሊጣዊ አነጋገር በቃላት በልዩ ልዩ ዘዴ የመጠቀም አንዱ መንገድ ሲሆን ባጠቃላይ ይዘቱ እያንዳንዱ ቃል ከሌሎች ቃላት ጋር በሚቀናጅበት ጊዜ ቀድሞ ከነበረው ፍች የተለየ ፍች የሚሰጥበት ሁኔታ እንደሆነ ያስረዳሉ።

ፈሊጣዊ ቃላትን ለትምህርት ማቅረብን በተመለከተ አንዳንድ መማሪያ መፃህፍት ውስጥ ከአንድ ቃል በተመሳሳይ ሁኔታ በጥምረት የሚፈጠሩ ፈሊጦችን ባንድ ላይ ማቅረብ

የተለመደ መሆኑን Wallace (1988:118) ይገልጻል። አያይዘውም እንዲህ ያለው ዘዴ ፍሬ ቢስ እንደሆነና ለዚህም ምክንያቱ ፈሊጦች የሚመሳሰሉት በቅርጽ እንጂ በፍቺ ባለመሆኑ እንደሆነ ያስረዳል። ፈሊጣዊ ቃላትን ለትምህርት ማቅረብን በተመለከተ አንዳንድ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ ከአንድ ቃል በተመሳሳይ ሁኔታ በጥምረት የሚፈጠሩ ፈሊጦችን ባንድ ላይ ማቅረብ የተለመደ መሆኑን የመስኩ ምሁራን ይገልጻሉ። ነገር ግን በነዚህ ተተካሪ መማሪያ መጻሕፍት የቀረቡት ፈሊጣዊ ቃላት ከአንድ ቃል በተመሳሳይ ሁኔታ ያልቀረቡ ከተለያዩ ቃላት የተመሰረቱ በመሆናቸው ፈሊጦችን ከአንድ ቃል በተመሳሳይ ሁኔታ የማቅረብ ዘዴ ተመራጭ አለመሆኑና ፈሊጦች የሚመሳሰሉት በቅርጽ እንጂ በፍቺ እንዳልሆነ ምሁራን ያስቀመጡትን ሀሳብ ያሟሉ ናቸው። ስለዚህ ከዚህ አንጻር ተተካሪ መጻሕፍቱ ጠንካራ ጎን አላቸው።

ሌላው ፈሊጦችን ለማስተማር የተሻለው ዘዴ የተለየ የፍቺ ገጽታዎችን ያገናዘበ፣ ትርጉም ያለው አውድ በመፍጠር ቅርጾቻቸውን፣ ፍቺያቸውንና አጠቃቀማቸውን ግልጽ በማድረግ መከናወን እንደሚገባው ምሁራን ይስማሙበታል። አጥኚው ከሠነድ ፍተሻና ከቃለ መጠይቅ ባገኘው መረጃ መሠረት በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱት የፈሊጣዊ ቃላት መልመጃዎች እንደሚከተለው ተመልክቷቸዋል። እነሱም፡- 10ኛ ክፍል ምዕራፍ 3፣ ገጽ 47፣ ክፍል አምስት፣ ትህዛዝ 2. ቀጥሎ የቀረቡትን ፈሊጣዊ አነጋገሮች ፍቺ ግለጹ። ሀ. አሳሩን በላ። ለ. ፀጉር ስንጠቃ ሐ. ፊቱን ነጨ።

መ. ሰው ሆነ። ሠ. እንባ ጠባቂ ረ. እጅ ሰባራ

እላይ ከተጠቀሰው ምሳሌ መረዳት እንደሚቻለው ሁሉም ፈሊጣዊ ቃላት ከአንድ ቃል በተመሳሳይ ሁኔታ ያልቀረቡና ከተለያዩ ቃላት የተመሰረቱ በመሆናቸው፣ ተተካሪ መጻሕፍቱ ፈሊጦችን ከአንድ ቃል በተመሳሳይ ሁኔታ የማቅረብ ዘዴ ተመራጭ እንዳልሆነ ምሁራን ያስፈሩትን ሀሳብ የሚያሟሉ መሆናቸውን ነው።

በተጨማሪም 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ 4፣ ገጽ 76፣ ክፍል ስድስት፣ ትህዛዝ 5 እና ምዕራፍ 9፣ ገጽ 157፣ ክፍል አምስት፣ ትህዛዝ 1 እንዲሁም 10ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ 8፣ ገጽ 114፣ ክፍል አምስት፣ ትህዛዝ 1 የቀረቡ ሲሆን አዘጋጆቹ በተጨማሪነትም ተማሪዎች የፈሊጣዊ ቃላት ዕውቀታቸው እንዲጨምር በሙዳዬ ቃላት ስር በርካታ ፈሊጣዊ ቃላትንና ፍቺዎቻቸውን አስፍረዋል። ይህ መልካም ሥራ ቢሆንም በሁለቱም መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቀረቡት

መልመጃዎች ግን በመቶኛ ሲቀመጥ 6.3% መሆኑ ትኩረት የሚያስፈልገው መሆኑን ያሳያል። ስለዚህ ፈሊጣዊ ቃላትን ከማቅረብ አኳያ በ9ኛ እና 10ኛ ክፍል በእያንዳንዱ የክፍል ደረጃ ሁለት፣ ሁለት መልመጃዎች መቅረባቸው በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ ከቀረቡት የቃላት መልመጃዎች አንጻር ሲታይ ውስን መሆኑ በጥናቱ ማወቅ ተችሏል።

4.2.1.4.1.2 ጥምር ስሞችና ጥምር ግሶችን በተመለከተ

ጥመራ ከነባር ቃላት ላይ ዕስር ምዕላዶችን የሚቀጥል ብቻ ሳይሆን ነባር ወይም ውልድ ቃላትን ከነባር ወይም ከውልድ ቃላት ጋር በማጣመር፣ ማለትም በማቀናጀት፣ ጥምር ቃላትን የሚፈጥር ነው። ጥምር ስሞችና ጥምር ግሶች ተማሪዎች የትኛው ቃል ከየትኛው ቃል ጋር እንደሚሰለፍ አውቀው እንዲጠቀሙ ይረዳቸዋል በማለት ባየ (2000፣208) ያስረዳሉ። ነገር ግን አጥኚው ባደረገው የሰነድ ፍተሻና ቃለ መጠይቅ መሠረት በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ ጥምር ስሞችና ጥምር ግሶችን የተመለከቱ መልመጃዎች እንዳልተካተቱ ማወቅ ተችሏል።

4.2.1.4.1.3 አያያዥ ቃላትን በተመለከተ

የዘርፉ ምሁራን ከሚገልጹት መረዳት እንደሚቻለው የተለመዱ አገላለጾች ወይም አያያዦች በብዙ ዓረፍተ ነገሮች የሚገለጹ ሐሳቦችን እርስ በርስ ተቀናጅተውና ተዋህደው እንዲቀርቡ የሚያግዙ ቃላት ናቸው። አያያዦች፣ ቃላት ብቻ ሳይሆኑ ቅጥዎች ወይም ሐረጎች ሊሆኑ ይችላሉ። አገልግሎታቸውም በዓረፍተ ነገር፣ በአንቀጽ ወይም በድርሰት ውስጥ እየተገኙ የሐሳቦችን ውህደትና ጥምረት መፍጠር ነው። ሌላው የተናጋሪው ወይም የፀሐፊው ሀሳብ የተያያዘና ፍሰቱን የጠበቀ እንዲሆን የሚያግዙ ስለሆነ መልመጃዎች ሲቀረጹ የተለመዱ አገላለጾችን ወይም አያያዥ ቃላትን ከግምት ውስጥ ማስገባት አስፈላጊ መሆኑን ነው። ከዚህ የምንረዳው ቃላትን፣ አንቀጾችን እና ድርሰቶችን ለማጣመርም ሆነ ከአንድ ሐሳብ ወደ ሌላ ሀሳብ ለመሸጋገር አያያዥ ቃላት ወሳኝ በመሆናቸው በመማሪያ መጻሕፍት ውስጥ መካከታተቸው አስፈላጊ ነው።

አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ እና ከመምህራን ባገኘው መረጃ በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የተካተቱት የአያያዥ ቃላት መልመጃዎች አምስት ሲሆኑ እነሱም በመቶኛ ሲቀመጡ ከአጠቃላይ የቃላት መልመጃዎች 7.9% ነው። እነሱም 9ኛ ክፍል፣ ገጽ 64፣

105 እና 137 እንዲሁም 10ኛ ክፍል፣ ገጽ 43፣ 134 የተጠቀሱት ናቸው። አቀራረባቸውም ተማሪዎች አያያዥ ቃላትን ተጠቅመው ፀረፍተነገሮችን እንዲያጣምሩ፣ ባዶ ቦታዎችን እንዲያሟሉ፣ ከምንባብ ውስጥ አያያዥ ቃላትን እንዲለዩ፣ ድርሰት እንዲጽፉ እና አንቀጽ እንዲጽፉ የሚያዙ ናቸው። ይህ ደግሞ ተማሪዎች በንግግር ወይም በጽሁፍ ሀሳባቸውን በሚገልጹበት ጊዜ ቃልን ከቃል፣ አረፍተነገርን ከአረፍተ ነገር እንዲሁም አንቀጽን ከአንቀጽ በማገናኘት ማስተላለፍ የፈለጉትን መልዕክት እያሰፉ እንዲሄዱ ትልቅ እገዛ ያደርግላቸዋል። ስለዚህ በተተኳሪ መጻሕፍት ውስጥ አያያዥ ቃላትን ከማቅረብ አኳያ መልካም ሥራ መሠራቱን ማየት ተችሏል።

4.2.1.5 ቃላት ከቋንቋ ክሂሎች ጋር ያላቸውን ጥምረት የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና

ምሁራን እንደሚገልጹት አብዛኛው የቃላት እውቀት የሚጨበጠው በክሂሎች (በማንበብ፣ በማዳመጥ፣ በመናገር፣ በመጻፍ፣ በሰዋስውና በስነ-ጽሁፍ) ነው። በተለይ ከንባብ ጋር አጣምሮ ማቅረብ ከሁሉም የበለጠ ተስማሚ እንደሆነ የቀደሙ ጥናቶች ይጠቁማሉ። በመሆኑም የቃላት ትምህርት ከክሂሎች ጋር ተጣምሮ መቅረብ አለበት። በተመሳሳይ ሁኔታ ተማሪዎች አዳዲስ ቃላትን የያዙ ውህድ አሀዶችን ካነበቡ ወይም ካዳመጡ በኋላ እንደገና እንዲናገሩ ወይም እንዲፅፉ ለማድረግ የሚያስችሉ መልመጃዎችን በጥንቃቄ በመቅረጽና በማቅረብ የቃላት ትምህርትን ከክሂሎች ጋር አጣምሮ ማቅረብ ይቻላል። በተተኳሪዎቹ በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የተካተቱት የቃላት ትምህርት ይዘቶች አብዛኞቹ ከቋንቋ ክሂሎች ጋር በመጣመር የቀረቡ ናቸው።

በሁለቱም መማሪያ መጽሀፎች ውስጥ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ሙሉ በሙሉ የተጣመሩት ምሁራን እንደጠቆሙት ከንባብ ክሂል ጋር ነው። ይህም ማለት ከሌሎቹ ክሂሎች ጋር አልተጣመሩም ማለት አይደለም። በ9ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ የቃላት ትምህርት ይዘትና የክሂሎች ጥምረት እንደሚከተለው ተዘርዘሯል።

ሠንጠረዥ "6" በፍል ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ በእያንዳንዱ ምዕራፍ የተካተቱት የቋንቋ ክሂሎች መልመጃዎችና የቃላት ትምህርት ይዘት ጥምረት

ምዕራፍ	ንባብ	ንግግር	ጽህፈት	ማዳመጥ	ሰዋሰው	ስነ-ጽሁፍ	አጠቃላይ የቃላት ይዘት መልመጃዎች ብዛት	አጠቃላይ የመልመጃዎች ብዛት
አንድ	4**	2	1	2	-	-	2	11
ሁለት	2	2	3	-	4*	1	1	13
ሶስት	5*	2	6	2	-	-	1	16
አራት	4*	2	5*	2	7**	6*	5	30
አምስት	3	1	1	-	2	5**	2	14
ስድስት	3*	1	2*	-	4**	3	4	17
ሰባት	2*	4	7**	-	3*	1	4	21
ስምንት	2*	4	4*	-	4**	1	4	19
ዘጠኝ	3*	5	1	-	3**	3*	4	19
አስር	5*	2****	9	-	1*	2	6	25
በእያንዳንዱ ክሂል ስር የቀረቡ የቃላት ይዘት መልመጃዎች ብዛት	(9)*	(4)*	(5)*	(-)*	(11)*	(4)*	(33)*	185

ጠቋሚዎች

- * በቋንቋ ክሂሎች ሥር የቀረቡ የቃላት ይዘቶች፤
- የቃላት ይዘት ያልተካተተበት የክሂሎች ዘርፍ፤
- (*) ከክሂሎች ጋር ግንኙነት ፈጥሮ የቀረበ የቃላት ይዘት መልመጃ ብዛት፤
- (-)* ከክሂሎች ጋር ምንም ግንኙነት ፈጥሮ ያልቀረበ የቃላት ይዘት መልመጃ ብዛት፤

ከሠንጠረዥ "6" መረዳት እንደሚቻለው በመማሪያ መጽሀፉ ውስጥ አራቱ የቋንቋ ክሂሎችና ሁለቱ ንዑሳን ክሂሎች (ሰዋሰውና ስነ-ጽሁፍ) ተካቷል። በመማሪያ መጽሀፉ ውስጥ የቀረቡት አጠቃላይ የቃላት ይዘት መልመጃዎች ከክሂሎች እና ንዑሳን ክሂሎች ጋር ያላቸውን ጥምረት በፍል ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ በመቶኛ ሲታይ ንባብ (27.27%)፣ ንግግር (12.12%)፣ ጽህፈት (15.15%)፣ ማዳመጥ (0%)፣ ሰዋሰው (33.33%) እንዲሁም ስነ-ጽሁፍ (12.12%) ናቸው።

በ9ኛ ክፍል መማሪያ መጽሀፍ ቃላት ከቋንቋ ክሂሎች ጋር ያሳዩትን ጥምረት በምንመለከትበት ጊዜ ትልቁን ጥምረት የፈጠሩት ከሰዎች ክሂል ጋር ሲሆን በዚህ ክሂል ስር የቀረቡት መልመጃዎች አስራ አንድ ወይም 33.3% ናቸው። ነገር ግን የቃላት ትምህርት የሰዎች ተቀጽላ ሆኖ መሰጠቱ ቀርቶ የራሱ የሆኑ ዓላማዎች ተነድፈውለት የተለያዩ የማስተማሪያ ዘዴዎችን ተጠቅመው ቢቀርቡ ተመራጭ ነው።

በዚህ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ደግሞ በማዳመጥ ክሂል ስር አንድም የቃላት ትምህርት መልመጃ አልቀረበም። በክለሳ ድርሳናት ውስጥ እንደተጠቀሱት በቃላት ትምህርት ማቅረቢያ ስልቶች ቃላትን ከቋንቋ ክሂሎች ጋር አጣምሮ ማቅረብ አስፈላጊ መሆኑንና ተማሪዎች በክህሎቹ መልመጃዎች ውስጥ ቃላትን አውቀው እንዲጠቀሙ ያግዛቸዋል በማለት ምሁራን ይገልጻሉ። በተጨማሪም በ10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍ ቃላት ከትኞቹ ክሂሎች ጋር ተጣምረው እንደቀረቡና እንዳልቀረቡ ቀጥለን እንመልከት።

ሠንጠረዥ "7" በ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ በእያንዳንዱ ምዕራፍ የተካተቱት የቋንቋ ክሂሎች መልመጃና የቃላት ትምህርት ይዘት ጥምረት

ምዕራፍ	ንባብ	ንግግር	ጽህፈት	ማዳመጥ	ሰዎች	ስነ-ጽሑፍ	አጠቃላይ የቃላት ይዘት መልመጃዎች ብዛት	አጠቃላይ የመልመጃዎች ብዛት
አንድ	4*	1	4*	2	1*	-	3	15
ሁለት	4*	3	-	1	3*	5*	3	19
ሶስት	3*	3	1	-	4**	3*	4	18
አራት	3*	-	6	1	4****	-	5	19
አምስት	3*	3	1	-	4	2	1	14
ስድስት	2	3	-	-	8****	-	4	17
ሰባት	2	4	-	-	4*	4	1	15
ስምንት	3*	2	3	-	2	3*	2	15
ዘጠኝ	4**	2	-	-	2*	5**	5	18
አስር	3	2	4*	-	3**	3	3	18
በእያንዳንዱ ክሂል ስር የቀረቡ የቃላት ይዘት መልመጃዎች ብዛት	(8)*	(-)*	(2)*	(-)*	(16)*	(5)*	(31)*	168

ከሠንጠረዥ "7" መመልከት እንደሚቻለው በመማሪያ መጽሀፉ ውስጥ ሁሉም የቋንቋ ክህሎች ተካቷል። ከነዚህ የቋንቋ ክህሎች ጋር የተጣመሩትን የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብን በምንመለከትበት ጊዜ ደግሞ በዚህኛውም መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቃላት ትምህርት የበለጠ ተጣምሮ የቀረበው ከሰዋሰው ክህል ጋር ነው፤ ነገር ግን ከንግግር ክህልና ከማዳመጥ ክህል ጋር ምንም ግንኙነት ፈጥሮ አልቀረበም። የቃላት ትምህርት መልመጃ የበለጠ ግንኙነት ፈጥሮ ከሁሉም የቋንቋ ክህሎች ጋር ቢቀርብ ለተማሪዎቹ ግልጽ እንደሚሆን ምሁራን ይገልጻሉ። በ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ የቀረቡት አጠቃላይ የቃላት ይዘት መልመጃዎች ከክህሎች እና ንዑሳን ክህሎች ጋር ያላቸውን ጥምረት በመቶኛ ሲታይ ንባብ (25.8%)፣ ንግግር (0%)፣ ጽህፈት (6.45%)፣ ማዳመጥ (0%)፣ ሰዋሰው (51.61%)፣ እንዲሁም ስነ-ጽሁፍ (16.13%) ናቸው። ስለዚህ ምሁራን እንደሚያስረዱት መማሪያ መጻሕፍት ሲዘጋጁ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ከቋንቋ ክህሎች ጋር ተጣምረው ቢቀርቡ የተሻለ ይሆናል፤ በማለት ነው።

በተጨማሪም በሁለቱም መማሪያ መጽሀፎች ውስጥ በአጠቃላይ ሶስት መቶ ሃምሳ ሶስት (353) የተለያዩ መልመጃዎች ሲኖሩ ከነዚህም ውስጥ ስልሳ አራቱ (64) የቃላት ይዘት መልመጃዎች ናቸው። ይህም የሚያሳየው በመማሪያ መጻሕፍቱ ምን ያህል ለቃላት ትምህርት ቦታ እንደተሰጠ ያሳያል። ስለዚህ መማሪያ መጻሕፍቱ ከዚህ አንጻር ጥንካሬ ቢኖራቸውም፤ ከክህሎች ጋር በተመሳሳይ ደረጃ ግንኙነት ፈጥረው ከመቅረብ አኳያ ግን ድክመት እንዳላቸው በጥናቱ መገንዘብ ተችሏል።

በአጠቃላይ ከሠንጠረዥ "6" መረዳት እንደሚቻለው በ9ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ከማዳመጥ ክህል ጋር ምንም ጥምረት ፈጥረው አልቀረቡም፤ በተጨማሪም በሠንጠረዥ "7" እንደ ተመለከተው በ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ደግሞ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ከንግግርና ከማዳመጥ ክህል ጋር ተጣምረው እንዳልቀረቡ ከሠነድ ፍተሻ እና ከቃለ መጠይቅ ማወቅ ተችሏል። ስለዚህ በተቻለ መጠን የቃላት ትምህርት ይዘቶች ከቋንቋ ክህሎች ጋር ተጣምረው ቢቀርቡ ተመራጭ የማቅረቢያ ስልት ይሆናል።

4.2.1.6 የቃላት ትምህርቱን ከመዝገብ ቃላት አስደግፎ ማቅረብን የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና

በመዝገብ ቃላት የተደገፈ የቃላት ትምህርትን በተመለከተ Gairns እና Redman (1986:70-71) እንደሚያስረዱት በመግር ሁኔታ ውስጥ የመዝገብ ቃላት አጠቃቀም ትምህርት የማንኛውም መርሀ ትምህርት ዋና አካል መሆን አለበት ይላሉ። አያይዘውም ተማሪው መምህሩን ወይም ጓደኛውን ጠይቆ መረዳት በማይችልበት ወቅት መዝገብ ቃላትን በመጠቀም ችግሩን ሊፈታ ይችላል። በመዝገብ ቃላት አስደግፎ የሚቀርብ ቃላት ትምህርት አቀራረብ በአጠቃቀም ብልሃት ላይ ትኩረት አድርጎ ከቀረበ ተማሪዎች ከክፍል ውጭ ባስፈለጋቸው ጊዜ ስለቃላት የሚፈልጉትን መረጃ ለማግኘት መዝገብ ቃላትን የመጠቀም ልምድ እንዲያዳብሩ ከማድረግ አንጻር ድርሻው የጎላ ነው።

ከምሁራኑ ገለፃ መረዳት እንደሚቻለው በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ የሚካተተው የቃላት ትምህርት መዝገብ ቃላትን እንዴት መጠቀም እንደሚቻል ማሳየትና የአጠቃቀም ጥበቡን በማለማመድ ላይ ትኩረት ማድረግ ያለበት መሆኑን ነው። በተጨማሪም የቃላትን ትምህርት በመዝገብ ቃላት አስደግፎ ማቅረብ ተማሪዎች የአንድን ቃል የተለያዩ ፍቺ እንዲረዱ ያግዛቸዋል። በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ መዝገብ ቃላትን መሠረት አድርገው የቀረቡትን መልመጃዎች ቀጥለን እንመልከት።

ሠንጠረዥ "8" መዝገብ ቃላትን የተመለከቱ የቃላት ትምህርት መልመጃዎች

ክፍል	ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
9ኛ	አንድ	መዝገብ ቃላትን በመጠቀም ለቃላት ቀጥተኛ ፍቺ መስጠት	7
	ሰባት	መዝገብ ቃላትን በመጠቀም ለቃላት ፍቺ መስጠት	124
	አስር	ለቃላት መዝገብ ቃላዊ ፍቺ መስጠት (ከአውድ ውጪ)	172
10ኛ	አንድ	መዝገብ ቃላትን በመጠቀም ለቃላት ቀጥተኛ ፍቺ መስጠት	7
	አምስት	ከምንባብ ለወጡት ቃላት ፍቻቸውን ከመዝገብ ቃላት መፈለግ	69
	ሰባት	ለቃላት መዝገብ ቃላዊ ፍቺ መስጠት (ከአውድ ውጪ)	96

ከመልመጃዎቹ የተወሰኑትን በዝርዝር ስንመለከት 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አንድ፣ ገጽ 7-8፣ (ከምንባብ) ትህዛዝ 4. ለሚከተሉት ከምንባቡ ለወጡ ቃላት መዝገብ ቃላትን ተጠቅማችሁ ትክክለኛ ፍቻቸውን ስጡ። ምሳሌ፡- ሰደረ፣ በረድፍ አስቀመጠ፣ በተራ አስቀመጠ

- 1. ህብረተሰብ 2. መስክ 3. በደሙ-ነፍስ 4. ማንነት 5. ማህበራዊ 6. ባህል

10ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አንድ፣ ገጽ 7፣ ክፍል 1፣ ትህዛዝ 3. ቀጥሎ ለቀረቡት ቃላት መዝገብ ቃላትን ተጠቅማችሁ ቀጥተኛ ፍቻቸውን ጻፉ። (ከምንባብ) 1. መላምት 2. ፀጋ 3. ፍንጭ 4. መጽናት 5. ጎራ 6. አማልክት 7. ገሀድ 8. ስነ-ሰብ 9. መጣጣም 10. ስልጣን

ተጨማሪ አስረጅ፡-10ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አንድ፣ ገጽ 7፣ ክፍል 1፣ ትህዛዝ 3. ቀጥሎ ለቀረቡት ቃላት መዝገብ ቃላትን ተጠቅማችሁ ቀጥተኛ ፍቻቸውን ጻፉ። (ከምንባብ የወጡ) በሚሉት ትህዛዞች ስር የቀረቡ መልመጃዎችን መመልከት ይቻላል።

እላይ እንደተጠቀሰው አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻና ቃለ መጠይቅ መሠረት በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት የቃላት ትምህርት በተወሰኑ ቦታዎች ማለትም ከአጠቃላይ የቃላት ይዘት መልመጃዎች 9.4% ብቻ በመዝገብ ቃላት ተደግፈው ቀርበዋል። በመዝገብ ቃላት ተደግፈው የቀረቡም ቢሆኑ ከአውድና ከአውድ ውጪ የቀረቡ ናቸው። በተለይ 6.3% ከምንባብ በሚወጡት ቃላት ላይ ትኩረት ያደርጋሉ። ይህ አካሄድ ደግሞ ተማሪዎች ከምንባብ በሚወጡት ቃላት ላይ ተጠምደው ከውጭ በርካታ ቃላትን ማወቁ ላይ ውስንነት እንድታይባቸው ያደርጋል። ሌላው የቃላት ፍቺን በተመለከተ ተማሪዎች ከአውድ እንዲመልሱ ነው እንጂ ቤተ-መጻሕፍት ሄደው መዝገብ ቃላትን ገልጠው ለቃላት ፍቺ እንዲሰጡ የሚያደርግ መልመጃ ውስን በመሆኑ ተማሪዎች ቤተ-መጻሕፍትን እንዲጠቀሙ አያበረታታቸውም።

4.2.1.7 የመልመጃ መመሪያዎችና ምሳሌዎችን ግልጽነት የተመለከተ መረጃዎች ትንተና

የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ተቀርጸውለት ለተማሪዎች ሲቀርብ ለመለማመድ እንዲያስችላቸው ግልጽ ሆኖ በተብራራ ሁኔታ የሰፈረ መመሪያ እና አስፈላጊውን ምሳሌ የያዘ መሆን አለበት። Wilkins (1982:28) እንደሚገልጹት የቋንቋ መመሪያዎች በተማሪዎች ዘንድ የሚጠበቀውን የአመለካከትና የአሰራር (የባህሪ) ለውጥ ለማምጣት የሚያስችሉ ቋንቋ ነክ ተግባራትና መረጃዎች ለልምምድ የሚቀርቡባቸው በመሆናቸው ተማሪዎችን

የማያሻሙ ሆነው መነደፍ ይኖርባቸዋል። ይህን የአቀራረብ ስልት መሠረት በማድረግ አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ እና ቃለ መጠይቅ ተማሪዎች የቃላት ይዘት መልመጃዎችን እንዲሰሩ የቀረቡ መመሪያዎች በአብዛኛው ግልጽና ተማሪዎች በቀላሉ የሚረዱቸው ሆነው ተቀርጸዋል። ስለዚህ መልመጃዎቹ በምሳሌ የተደገፉ ስለሆኑ ተማሪዎች መመሪያው ከሚመራቸው በተጨማሪ በምሳሌዎቹ አማካይነት የተሠጣቸውን መልመጃ ሳይቸገሩ ይሠራሉ።

ነገር ግን አንዳንድ ቦታዎች ላይ መልመጃዎቹ በምሳሌ ያልተደገፉ እንዲሁም ስለአንድ ይዘት ምንም ማብራሪያ ሳይሰጥ መልመጃዎችን መስጠትና ከዚያ በኋላ ማብራሪያውን ማስከተል ይስተዋላል።

አስረጅ 9 10ኛ ክፍል ገጽ 47 ከፈሊጣዊ ቃላት መልመጃዎች በኋላ ስለፈሊጣዊ ቃላት ማብራሪያ ተሰጥቷል። ይህ ደግሞ ተማሪዎች ስለይዘቱ ምንም ፍንጭ ሳያገኙ ወደ መልመጃው እንዲያመሩ ያደርጋል። ስለዚህ መማሪያ መጽሀፍ ሲዘጋጅ ይህ ቢስተካከል መልካም ነው። በተጨማሪም አስረጅ 10 ላይ እንደተጠቀሰው 10ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ ገጽ 125፣ ክፍል ሶስት፣ ትህዛዝ 2. መመሪያው ችግር አለበት፣ ምክንያቱም በመመሪያው ላይ የቅጥያዎች አገልግሎት ሳይጠየቅ ምሳሌው ላይ ስለቅጥያ አገልግሎት ተጠቅሷል። ሌላው ምሳሌዎቹ እንደ ምርጫ ከተሰጡት ጥገኛ ምዕላዶች በኋላ መቅረብ ሲኖርባቸው ከጥገኛ ምዕላዶቹ በፍት ቀርበዋል። ነገር ግን የተዘረዘሩት ምዕላዶች ምሳሌዎቹንም ስለሚያጠቃልሉ ከምሳሌዎቹ በፊት መቅረብ አለባቸው።

በሌላ በኩል በ9ኛ ክፍል ምዕራፍ አንድ ‘የቋንቋ ምንነትና አገልግሎት ገጽ 2-5 እንዲሁም ምዕራፍ አራት ‘ወንድማማቾች’ ገጽ (54-60) ከሚሉት ምንባቦች ውስጥ የወጡ ቃላት አውድን መሠረት አድርገው የተጠቀሱት በምንባብ ውስጥ ጎላ ተደርገው የተጻፉ በመሆናቸው ተማሪዎች በቀላሉ ያገኛቸዋል። ነገር ግን በዚህ ክፍል ሌሎች ምዕራፎች ውስጥ እንዲሁም በ10ኛ ክፍል መማሪያ መጽሀፍ በሁሉም ምዕራፎች ውስጥ ያሉት ምንባቦች የቃላት መልመጃዎችን ተግባራዊ ለማድረግ ሲባል ቃላቱ በተሰለፉበት ቶሎ እንዲታዩ ከሰራቸው አልተሠመረባቸውም፤ ጎላ ተደርገው አልተጻፉም (Bold)፤ በጋድም አልተጻፉም (Italic) ወይም ያሉበት መስመርና አንቀጽ አልተጠቆመም። ይህ ደግሞ ተማሪዎች ከምንባብ የወጡ የቃላት መልመጃዎችን ለመስራት ለተጠየቁት ጥያቄ መልስ ፍለጋ ሲሉ ጊዜያቸውን እንዲያባክኑ ያደርጋል። በአጠቃላይ የሚሰጠው ትዕዛዝ ለተማሪው

ሊገባ በሚችል ግልጽ ቋንቋ መቀመጥ እንዳለበት ይታመናል። የሚሰጡ ምሳሌዎችም ካሉ ተማሪው እንዲሞክር መንገድ የሚከፍቱለት መሆን አለባቸው። እላይ እንደተጠቀመው በመጻፍቱ አንዳንድ ቦታዎች ላይ መመሪዎቹና ምሳሌዎቹ ግልጽነት ይጎላቸዋል። ስለዚህ መማሪያ መጻሕፍቱ ከዚህ አንጻር የማይናቅ ክፍተት ይታይባቸዋል።

4.2.2 የቃላት ትምህርቱን ይዘት አመራረጥ የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና

በቋንቋ እውቀት ውስጥ የቃላት ሚና የላቀ እንደሆነና የአንድን ቋንቋ ቃላት ባንድ ጊዜና ቦታ ሁሉንም አቅርቦ ማስጠናት እንደማይቻልና ለትምህርትነት የሚቀርቡ ቃላትን መምረጥ አስፈላጊ እንደሆነ ግልጽ ነው። በተጨማሪም በመማሪያ መሳሪያዎች ዝግጅት ሂደት ውስጥ የትኞቹ ቃላት ለተማሪዎች በመሰረታዊነት እንደሚያስፈልጉ መወሰን ዋና ጉዳይ ነው በማለት Hutchinson and Torres (1994) ይገልጻሉ።

ለትምህርትነት የሚቀርቡ ቃላትን ከአስፈላጊነታቸው በመነሳት መምረጥ እንዳለብንና ልንከተላቸው የሚገቡ መስፈርቶች እንዳሉ በምእራፍ ሁለት ውስጥ ተመልክተናል። ስለዚህ እነዚህ ተተኳሪ መጻሕፍት ከነዚህ የቃላት መምረጫ መስፈርቶች አንጻር እንዴት እንደተዘጋጁ ከሰነድ ፍተሻ እና ቃለ መጠይቅ የተገኙትን መረጃዎች በማጠናቀር አጥኚው እንደሚከተለው ተንትኖ አቅርቧል።

4.2.2.1 ከተማሪዎች ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ አንጻር

ተማሪ እንዲማር የሚቀርቡለት ቃላት ሲመረጡ ሊስተዋሉ ከሚገባቸው ጉዳዮች ውስጥ የተማሪዎች ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ አንዱ ነው። McCarthy (1990:69) እንደሚያስረዱት የቃላት ትምህርት ይዘት አመራረጥ የተማሪውን ዕድሜ፣ የትምህርት ደረጃና የቀድሞውን እውቀት ያገናዘበ መሆን እንዳለበት ይገልጻሉ። በተጨማሪም Atkins and etal (1996:33) እንደሚገልጹት የመማሪያ መጽሀፍ አዘጋጆች ቃላትን ለመምረጥ ሲነሱ በመምህራን የተካሄዱ የተማሪዎች ፍላጎት አሰሳዎችን፣ በግል ደረጃ እያንዳንዱ ተማሪ ይኖረዋል ተብሎ የሚታሰበውን ፍላጎትን በመተንበይ ማካተት እንደሚኖርባቸው ያስረዳሉ። የተማሪውን ፍላጎት የመተንበይ ተግባር ለሚከተሉት ጥያቄዎች ምላሽ በመፈለግ ሊከናወን እንደሚችል ይታመናል። ጥያቄዎቹም ተማሪዎች በአካባቢያቸው ስላሉ ሰዎች፣ ስለነገሮችና ስለክስተቶች መናገር እንዲችሉ የትኞቹ ቃላት ያስፈልጓቸዋል?

የሚሉት ጥያቄዎች መልስ ማግኘት እንዳለባቸው ምሁራን ይገልጻሉ። በዚህ መሠረት አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ እና ቃለ መጠይቅ ተተኳሪ መጽሀፎቹ የተማሪዎችን ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ ጠብቀው ከመዘጋጀት አኳያ ምን እንደሚመስሉ እንደሚከተለው ተንትኖ አቅርቧል። መማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የተመረጡ ቃላት አብዛኞቹ የተማሪዎችን ዕድሜ፣ ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ ከግምት ውስጥ በማስገባት የተቀረጹ ናቸው።

አስረጅ 11. "ልጅቱ የዘመነችቱ" በሚለው ግጥም ውስጥ ያሉት ቃላት ዘመናዊው ወጣት ብቻ እየፈጠራቸው የሚጠቀሙባቸው፣ ከመደበኛው ቃላት የተለዩ ናቸው። በተጨማሪም በግጥሙ ውስጥ የተመረጡት ቃላት አዲስ እንደመሆናቸው መጠን የቃላቱን ፍቺ ለማወቅ ሁሉም ተማሪዎች ማለት ይቻላል ለሚነበበው ጽሁፍ ትኩረት ይሰጣል፤ ምክንያቱም ተማሪዎች በነዚህ ተዘወታሪ ባልሆኑ ቃላት የተጻፉትን ነገሮች ማዳመጥ ወይም ማንበብ ስለሚፈልጉ ነው። በዚህ የተነሳ አስተማሪው ተማሪዎቹ ለነገሩ ትኩረት መስጠታቸውን ካስተዋለ በኋላ የተለያዩ መልመጃዎችን ሰጥቶ ሊያሰራቸው ይችላል።

በሌላ በኩል አንዳንድ ተማሪዎች ከማህበረሰቡ ወግና ሥርዓት ወጣ ያለ ተግባር እንደሚፈጽሙ በመጠቀም የአብዛኛው ተማሪ ፍላጎት ደግሞ ይህ እንዳልሆነ በምጽት እነዚያን ጥቂት ተማሪዎች ለማስተማር የተመረጡ ቃላት በመሆናቸው፣ ተማሪዎችም በነዚህ ቃላት አማካይነት የተገለጸችውን የገጸባህሪዎን ባህርይ በቅርበት ካወቁ ከዚህ ምንባብ (ተውኔት) በኋላ የሚሰጣቸውን መልመጃ ሳይሰላቹ በፍላጎታቸው በንቃት ተሳትፈው ይሠራሉ። በተጨማሪም አብዛኞቹ ተማሪዎች በዚህ አፍላ ዕድሜያቸው ምስጢር የሚሉትን ነገሮች ለመግለጽ ቃላት ፈጥረው ይጠቀማሉ።

አስረጅ 12. 9ኛ ክፍል፣ ገጽ 112 ላይ በቀረበው ግጥም ውስጥ ሱርት፣ ጭምት፣ ቅብትት፣ ጅክት...ወዘተ የሚሉትን የተፈጠሩ ቃላት እናገኛለን። እነዚህ ተማሪዎች በነዚህ ቃላት ምስጢር የሚሉትን ነገር ከሌላው ሰው ለመደበቅ ወይም ዘመናዊ መስለው ለመታየት ከላይ የተጠቀሱትን ወይም ሌሎች ቃላትን መጠቀም ይችላሉ። ሌላው በዚያው ምንባብ ጅንን ጅንን፣ ቁንን ቁንን እና የመሳሰሉት ቃላት ደግሞ "ዘመናዊ ነን" የሚሉት ተማሪዎች በተለይ የሚያሳዩትን ባህርይ ነው።

በተተኳሪ የክፍል ደረጃዎች ያሉት ተማሪዎች የችኩልነት ባህርይ እንዳለባቸውም እላይ ከተጠቀሰችው ገጸ ባህር ማወቅ ይቻላል። በአጠቃላይ በተተኳሪ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ

የተመረጡት ቃላት አብዛኞቹ የተማሪዎችን ፍላጎት፣ ዕድሜና የትምህርት ደረጃን መሠረት አድርገው እንደተመረጡ ከሠነድ ፍተሻና ቃለ መጠይቅ ማወቅ ተችሏል።

4.2.2.2 ከቃላት የድግግሞሽ መጠን አኳያ

Nunan (1991፣118) እንደሚያስረዱት የማስተማሪያ መጻሕፍት ሲዘጋጁ የቃላት ትምህርት ይዘታቸውን ለመወሰን የቃላት የድግግሞሽ መጠን አንዱ ጠቃሚ መስፈርት ነው። በተጨማሪም በዕለት ከዕለት ተግባራት ሂደት የሚያገለግሉ ተዘውታሪ ቃላትን ለይቶ ማስተማር ተማሪዎችን በቋንቋ ለመጠቀም የሚያስችል ውጤታማ የማስተማር ስልት እንደሆነ ያስረዳሉ። ከዚህ ጋር በተያያዘ McCarthy (1990፣66) በማንኛውም ቋንቋ አጠቃቀም እጅግ በጣም ተደጋግመው የሚከሰቱ ቃላት ለዚያ ቋንቋ ጠቃሚዎች ናቸው። ስለሆነም የተማሪዎችን የተግባራት አቅም ለማሳደግ ተዘውታሪ ቃላትን አስቀድሞ ማስተማር ወሳኝ እንደሆነ ይገልጻሉ።

እላይ ከተጠቀሱት የዘርፉ ምሁራን ሀሳብ መረዳት እንደሚቻለው ለቋንቋ ማስተማሪያነት የሚቀርቡ ቃላት ተዘውታሪ ቃላት ሊሆኑ እንደሚገባና የተማሪዎችን የተግባራት አቅም ለማሳደግ ተዘውታሪ ቃላትን አስቀድሞ ማስተማር ወሳኝ እንደሆነ ነው። ስለዚህ አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ እና ቃለ-መጠይቅ በተተኳሪ መማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የቀረቡትን የቃላት ይዘት የድግግሞሽ መጠን እንደሚከተለው አስፍሯል።

ሠንጠረዥ "9" ለሁለተኛ ደረጃ የመጀመሪያ እርከን የተዘጋጁት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱት የቃላት ይዘት የድግግሞሽ መጠን

ተ.ቁ	ይዘቶች	9ኛ ክፍል	10ኛ ክፍል
		2004 ዓ.ም	2004 ዓ.ም
1	ፈ.ሊ.ጣዊ ቃላት	2	2
2	ባዶ ቦታ በቃላት መሙላት	1	2
3	ተመሳሳይ ተቃራኒ ቃላት	2	5
4	እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍቺ	3	2
5	መዝገበ ቃላዊ ፍቺ	3	3
6	የቃላት አውዳዊ ፍቺ	8	3
7	የቃላት ምስረታ/እርባታ	5	4
8	የቃልና የምዕላድ አንድነት	1	-
9	የቃል ክፍሎች	9	1
10	ጥምር ቃላት	-	-
11	ቃላትን በአገባብ ቅደም ተከተል በማደራጀት አረፍተ ነገር ማስተካከል	-	-
12	የቃላት ከታች ተከታች የፍች ግንኙነት	-	-
13	የቃላት የፍቺ ልዩነት	-	1
14	አብሮ ተሰላፊ ቃላት	1	1
15	አያያዥና የመሸጋገሪያ ቃላት	3	2

ለሁለተኛ ደረጃ የመጀመሪያ እርከን በተዘጋጁት መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የቀረቡት የቃላት ይዘት መልመጃዎች የድግግሞሽ መጠን በመፈተሽ የትኞቹ የቃላት ይዘቶች እንደተካተቱ፣ መካተት ከሚገባቸው ቃላዊ ይዘቶች ውስጥ የትኞቹ እንዳልተካተቱ እና ምን ያህል ጊዜ እንደተካተቱ በመፈተሽ እንደሚከተለው ለማቅረብ ጥረት ተደርጓል፡፡

በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ጥምር ቃልን፣ የቃላት ከታች ተከታች የፍች ግንኙነትን፣ የቃላትን የፍች ልዩነት በተለይ ዘጠነኛ ክፍል፣ ቃላትን በአረፍተነገር ውስጥ በአገባብ ቅደም ተከተል ማደራጀትን የሚወክሉ መልመጃዎች አልተካተቱም። የቃል ምስረታን በሚመለከት በዘጠነኛ ክፍል አምስት ጊዜ፣ በአስረኛ ክፍል አራት ጊዜ፣ በድምሩ ዘጠኝ (14%) ጊዜ ተደጋግሞ የቀረበ ይዘት ሲሆን የቃላት አውዳዊ ፍቺን በተመለከተ በዘጠነኛ ክፍል ስምንት ጊዜ፣ በአስረኛ ክፍል ሶስት ጊዜ በድምሩ አስራ አንድ ጊዜ ወይም 17.2% ተደጋግሞ የቀረበ ይዘት ነው። በሠንጠረዥ "9" በብዛት ተደጋግሞ የቀረበ ይዘት ቢኖር ይኼው አውዳዊ የቃላት አቀራረብ ስልት ነው። በአጠቃላይ እላይ ከተገለጸው መረዳት እንደሚቻለው በተተኳሪ መማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የቀረቡት የቃላት ይዘቶች የድግግሞሽ መጠን ያልተመጣጠነ፣ መካተት ሲገባቸው ያልተካተቱ ይዘቶች እንዳሉ ለማወቅ ተችሏል። እንደዚህ ዓይነት አቀራረብ ደግሞ ተማሪዎች በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የተካተቱትን የቃላት ይዘቶች መልመጃዎችን በተገቢ ሁኔታ ሰርተው እንዳይለማመዱ አሉታዊ ተጽእኖ ሊፈጥርባቸው ይችላል።

4.2.2.3 ከቃላት የፍቺ ሽፋን አንጻር

Lewis (1993) እንደሚገልጹት በአንድ ቋንቋ ውስጥ የሚገኙ ቃላት ፍቺን በማስተላለፍ በኩል እኩል የአገልግሎት ሽፋን የላቸውም። አንዳንድ ቃላት በርካታ ፍቺን መሸከም በመቻላቸው በተለያዩ አውዶች ሰፊ ያለ ፍቺን ያስተላልፋሉ። በርካታ ፍቺን መሸከም የሚችሉ ቃላት በተለያዩ አውዶች በስፋት ተገኝተው መልዕክት ማስተላለፍ ሲችሉ ጠባብ ፍቺ ያላቸው ደግሞ ሰፊ ፍቺ ባላቸው ቃላት ይተካሉ።

ከዚህ አንጻር Wallace (1988:18-19) እንደሚገልጹት አንዳንድ ቃላት ሰፊ ፍቺ ስላላቸው ሀሳብን አምቀው መያዝ ችሎታ ሲኖራቸው አንዳንዶቹ ደግሞ ጠባብ ፍቺ ስላላቸው ሰፊ ፍቺ ባላቸው ቃላት ስር ይጠቃለላሉ። በመሆኑም ቃላት ከሚሰጡት ትርጉም አንጻር እማሬያዊና ፍካሬያዊ ፍቺ ይኖራቸዋል። በንግግርም ሆነ በዕውቀት ተግባራዊ አውድ ውስጥ ተደጋግመው የሚከሰቱና ሰፊ የፍቺ ሽፋን ያላቸው ቃላት በቃላት ትምህርት ይዘትነት ተመርጠው ሊካተቱ ይገባሉ። አጥኚው ባደረገው የሰነድ ፍተሻና ቃለ መጠይቅ መሠረት በተተኳሪ መጽሀፎች ውስጥ የተካተቱት ቃላት ከቃላት የፍቺ ሽፋን አንጻር እንዴት እንደተመረጡ እንደሚከተለው ቀርቧል።

በመማሪያ መጽሀፍቱ ውስጥ በቃላት ይዘትነት የተካተቱት ቃላት ተደጋግመው የሚከሰቱና ሰፊ የፍቺ ሽፋን ያላቸው ናቸው። በተለይ በፍካሬያዊ እና እማራያዊ ፍቺ የሚከሰቱትን ቃላት አካቷል። እነዚህ ይዘቶች ተመርጠው መካተታቸው ተማሪዎች የቃልን ሰፊ ፍቺ ማለትም አንድ ቃል በርካታ ፍቺ ሊኖረው እንደመቻሉ መጠን የተለያዩ ፍቺዎችን የማወቅ ችሎታቸው ይጨምራል። አስረጅ 13. "ቤት" የሚለው ቃል በእማራያዊ ፍቺው ግድግዳና ጣሪያ ያለው የሰው ልጅ መኖሪያ ማለት ሲሆን፣ ፍካሬያዊ ፍቺው ደግሞ የአንድ ሰው ጠቅላላ ኑሮ፣ ትዳር ወዘተ... ማለት እንደሆነ በ9ኛ ክፍል፣ ገጽ 67 ላይ ተገልጿል። ተማሪዎች ከዚህ በመነሳት የአንድ ቃል በርካታ ፍቺ ማወቅ እንዲችሉ ትልቅ እገዛ ያደርግላቸዋል። በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የቃላት የፍቺ ሽፋንን መሠረት አድርገው የተመረጡ ቃላት መካተታቸው ከአባሪ "ሐ" እና "መ" ማወቅ ይቻላል። ስለዚህ የፍቺ ሽፋንን መሠረት አድርገው በተተካሪ መጻሕፍት ውስጥ ቃላትን ከመምረጥ አኳያ መልካም ሥራ እንደተሠራ መገንዘብ ተችሏል።

4.2.2.4 ከቃሉ ተስተማሪነት አኳያ

ለማስተማሪያነት የሚቀርበው የቃላት ትምህርት በመማር-ማስተማር ሂደት ውስጥ የተማሪዎችን ግላዊ ተሳትፎ የሚያጎለብት መሆን አለበት። የከባድ ቃላት መብዛት በተማሪው ላይ ስነ ልሳናዊና ባህላዊ ክፍተት እንዲፈጠር ያደርጋል። በእንዳንዱ አረፍተነገር ውስጥ ቀደም ብሎ የማያውቃቸው አዳዲስ ቃላት የበረከቱ እንደሆነ፣ የተማሪዎች ትኩረት በሚያነቡት አጠቃላይ ስራ ላይ እንዳያርፍ እንቅፋት ይሆናል። የመማር ፍላጎትንም ይቀንሳል። የተማሪዎችን ፍላጎት መያዝ የሚቻለው ከተማሪዎች ችሎታ እጅግም ባልበለጠ ቃላት የተጻፈ ስራ የተመረጠ እንደሆነ ነው።

አብዛኞቹ የቋንቋ ማስተማሪያ መጻሕፍት ለየቀረቡበት የክፍል ደረጃ መጥናሉ ተብለው የተዘጋጁ ምንባቦችን የያዙ ናቸው። አዘጋጆች በዚያ የክፍል ደረጃ የሚገኙ ተማሪዎችን ዕድሜና የቋንቋ ችሎታ አጠነው ምንባቦችን ያሰናዳሉ። ሆኖም ተብሎ ለማስተማሪያነት የሚዘጋጁ ምንባቦች ግን ከሀሳቡ በበለጠ (ቢያንስ በእኩል ደረጃ) ቃል መረጣና አረፍተነገር ግንባታ ላይ ያተኩራል። በድሉ ዋቅጅራ (1996:12-16) ለማስተማሪያነት የሚቀርበው የቃላት ትምህርት በመማር ማስተማር ሂደት ውስጥ የተማሪዎችን ግላዊ ተሳትፎ የሚያጎለብት እንደመሆኑ መጠን በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የተመረጡት ቃላት

ያልተሰለጠኑ ለተማሪዎች ግልጽ፣ ዕድሜያቸውን፣ የትምህርት ደረጃቸውን እና የቀደመ ዕውቀታቸውን መሠረት ያደረጉ በአጠቃላይ ለተስተማሪነት የሚያመቹ መሆናቸውን ከሠነድ ፍተሻ እና ከቃለ መጠይቅ ማወቅ ተችሏል። በሁለቱም መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ የተመረጡት ምንባቦች ከዚህ ቀጥሎ የተዘረዘሩ ናቸው።

ሠንጠረዥ "10" በ9ኛ እና 10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ ምንባቦች

ክፍል	ምዕራፍ	የምንባቦቹ ርዕስ	የሚገኙበት ገጽ
9ኛ	አንድ	ቋንቋ እና ህብረተሰብ	፩
	ሁለት	ስነ ቃል	፲፭
	ሶስት	ቤተ-መጻሕፍትና ሥነ-ጽሁፍ	፫
	አራት	ልቦለድ	፶፫
	አምስት	ስነ ግጥም	፹
	ስድስት	ተውኔት	፺፭
	ሰባት	የአካባቢ ገለጻ	፻፳
	ስምንት	መገናኛ ብዙሃን	፻፴፫
	ዘጠኝ	ምርጥ ንግግር	፻፵፯
	አስር	ክርክር	፻፷፬
ክፍል	ምዕራፍ	የምንባቦቹ ርዕስ	የሚገኙበት ገጽ
10ኛ	አንድ	ቋንቋ እና ህብረተሰብ	፩
	ሁለት	ባህላዊ ጋብቻ	፲፯
	ሶስት	ልቦለድ	፴፫
	አራት	ማህበረሰብና ጤና	፳
	አምስት	ቀና አመለካከት	፷፯
	ስድስት	ግጥም	፸፯
	ሰባት	የአረጋውያን ሚና	፺፩
	ስምንት	ሴቶች በባህል ውስጥ	፻፭
	ዘጠኝ	ሱስ	፻፲፱
	አስር	ሥራና ምርት	፻፴

4.2.2.5 ባህላዊ ተላውጦን በተመለከተ

አንድ ህዝብ የራሱ ባህል በተመለከተ የተለየ እውቀት እንዲኖረው ይኻል። እዚህ ላይ ባህል ሲባል የአንድን ህዝብ የተለያዩ የእኗኗር ባህርይ ማለት ነው። ይህም የህዝቡን ተዋረዳዊ አደረጃጀት (ዕድሩን፣ ደቦውን፣ አስተዳደራዊ ድልድሉን፣ ወዘተ)፣ ተቋማቱን፣ ህጉን፣ ልማቱን፣ ሥራውን፣ ስነ-ጥበቡን፣ ሀይማኖቱን፣ ጨዋታውንና የመሳሰሉትን-ባጠቃላይ እሴቱን የያዘ ነው።

የአንድ ህዝብ የትምህርት ስርዓትም እያንዳንዱ ግለሰብ ይህን አጠቃላይ ባህሉን የሚያውቅበትንና የሚያደንቅበትን ሁኔታ ማመቻቸት አለበት። ይህ ለተማሪዎች በራስ የመተማመን ደረጃ በማሳደግ የባህላቸውን ምንነት ለመገምገምና ለመረዳት ያግዛቸዋል በማለት በድሉ ዋቅጅራ (1996፣8) ያስረዳሉ።

ከሠንጠረዥ "10" መረዳት የሚቻለው በሁለቱም መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ ለማስተማሪያነት የተቀረጹ ምንባቦች ርዕስ ለተማሪዎች ቅርበት ያላቸው፣ የተማሪዎችን ባህል ከግምት ውስጥ ያስገቡ ናቸው። አስረጅ 14. 10ኛ ክፍል፣ ገጽ 17 እና 105 (ባህላዊ ጋብቻ፣ ሴቶች በባህል ውስጥ) በተከታታይ መጥቀስ ይቻላል። ባህላዊ ጋብቻ የሚለውን የምዕራፉን ርዕስ ወስደን በምንመለከትበት ጊዜ በስሩ የዘይሴ ብሔረሰብ ባህላዊ ጋብቻ በሚል ርዕስ የቀረበ ምንባብ እናገኛለን። በምንባቡ ውስጥ የባህላዊ ጋብቻው ዓይነት (መደበኛ ባህላዊ ጋብቻ፣ ቦንቃ (ጠለፋ)፣ ዳሎ (የውርስ ጋብቻ) እና ወዶ ገብ ጋብቻ) ተብሎ ተከፍሏል። ስለዚህ እነዚህን ባህላዊ ጋብቻ ተግባራዊ ለማድረግ ቃላዊ ምልልሶች በቅደም ተከተል ተግባራዊ ይሆናሉ። በሀገራችን ኢትዮጵያ በርካታ ብሔረሰቦች እንደመኖራቸው መጠን ባህላቸውም በርካታ ነው። ከዚህ የተነሳ ሁሉም ብሔረሰብ የራሱ የሆነ የጋብቻ ሥርዓት አለው። ተማሪዎቹም የአንዱ ብሔረሰብ ባህል ሲቀርብ ከራሳቸው ባህል ጋር እያነጻጸሩ አንድነቱንና ልዩነቱን ማወቅ ይችላሉ። በተለይ ደግሞ እላይ ከሰፈረው አስረጅ መረዳት እንደሚቻለው በምንባቡ ውስጥ የተጠቀሱት አንዳንድ ቃላት የቀረቡት ወደ ታላሚ ቋንቋ ተተርጉመው ነው። ስለዚህ የቃላቱ በዚህ ሁኔታ መመረጣቸውና መቅረባቸው ተማሪዎች በራስ የመተማመን ደረጃቸው እንዲያደግ፣ የባህላቸውን ምንነት ለመገምገምና ለመረዳት፣ እንዲሁም በክፍል ውስጥ ንቁ ተሳታፊ እንዲሆኑ ያግዛቸዋል። ስለዚህ የአንዱን ባህል ሌላው እንዲያውቅ ከማድረግ አንጻር መማሪያ መጻሕፍት አዘጋጆች ቃላትን ሲመርጡ

የተማሪዎቹን ባህል ከግምት ውስጥ ማስገባት የግድ ይሆናል። አብዛኞቹ ቃላት የተማሪዎቹን ባህል መሠረት አድርገው የቀረቡ በመሆናቸው ሳይሸማቀቁ በቀረቡት ቃላት መሠረት የታዘዙትን ቃል ነክ መልመጃዎችን መሥራት ይችላሉ። በአጠቃላይ ተተኪ መማሪያ መጻሕፍት አዘጋጆች በተለይ 10ኛ ክፍል ቃላቱን ሲመርጡ ባህልን መሠረት አድርገው ስለሆነ ይበል የሚያሰኝ አመራረጥ መሆኑን መረዳት ተችሏል።

4.2.3 ከቃላት ትምህርት አደረጃጀት የተመለከቱ መረጃዎች ትንተና

ቃላትን በመምረጥ በመማሪያ መጽሐፍ ውስጥ ማካተቱ ብቻ በራሱ ለቃላት ትምህርት በቂ አይሆንም። የተመረጡ ቃላት በተለያዩ መልኩ ካልተደራጁ በቀላሉ ተስተማሪ ሊሆኑ አይችሉም። ይህ በእንዲህ እንዳለ ለቋንቋ ትምህርትነት የሚውሉ ቃላት በመምረጫ መስፈርት መመረጥ እንዳለባቸው በርካታ ምሁራን ይገልጻሉ። የተመረጡት ቃላትም በምን መንገድ መደራጀት እንዳለባቸው አውቆ መልመጃዎችን መቅረጹ አስፈላጊ መሆኑን ማወቅ ይቻላል። በተተኪ መጽሀፎች ውስጥ የተመረጡት ቃላት እንዴት እንደተደራጁ ቀጥለን እንመለከታለን።

4.2.3.1 ቃላትን ከቀላል ወደ ከባድ ከማደራጀት አንጻር

McCarthy (1990፣90) የተመረጡ ቃላት ክብደትና ቅለታቸው ታይቶ ከቀላል ወደ ከባድ በተከታታይ መደራጀት እንዳለበት ይገልጻሉ። በተጨማሪም ምሁራን እንደሚያስረዱት ቃላትን ለማደራጀት ስናስብ የተመረጡ ቃላት ከቀላል ወደ ከባድ፣ ከግልፅ ወደ ውስብስብ፣ ከአጠቃላይ ወደ ዝርዝር ከቀዳማዊ ወደ ተከታይ፣ ከተጨማሪ ወደ ረቂቅ፣ ከሚታወቅ ወደ ማይታወቅ መደራጀት እንዳለባቸው በንድፈ ሀሳብ ክለሳ ተመልክቷል። ይህ አይነት አደረጃጀትም ከተማሪዎች የአስተሳሰብ ብስለት ወይም የግንዛቤ ምጥቀት አኳያ እየተስተዋለ ሊከናወን የሚገባ ተግባር ነው። ከመማሪያ መጽሐፍ ውስጥ ከተመረጡት ቃላት የትኞቹ ቀድመው ይምጡ? የትኞቹ ቃላት መካከልና የትኞቹ በመጨረሻ ይቅረቡ? ለሚሉት ጥያቄዎች መልስ መስጠት ይገባል።

የቃላት ትምህርት ይዘት የታቀደውን ተመርኩዞ ለሚመጣው ደግሞ መሠረት ሆኖ ማለፍ ይኖርበታል። በዚህ መልኩ የተደራጀ የትምህርት ይዘት ተማሪዎች ቀደም ሲል ያካብቱትን ዕውቀት እንዲያገለብቱና ልምዳቸውን በሥራ ላይ እንዲያውሉ ያግዛቸዋል። የትምህርቱ

ይዘት በተማሪዎቹ የቀድሞ ዕውቀት ላይ ተመስርቶ ቀስ በቀስ ስፋትና ጥልቀት እያገኘ የማይሄድ ከሆነ ግን መሰላቸትን ይፈጥራል። ይህ መሰላቸትም በተማሪዎች የትምህርት አቀባበል ላይ የሚኖረው አሉታዊ ተፅዕኖ ቀላል አይሆንም።

በተለይ በፃኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቀረቡትን የምንባቦችን ርዕስ በምንመለከትበት ጊዜ ለምንባብ ርዕስነት ከተሠጡት ቃላት የየትኛውም የቋንቋ ትምህርት መነሻ ወይም መሠረት ቋንቋ ስለሆነ ቋንቋና ህብረተሰብ የሚለውን ርዕስ በማስቀደም በቃል ብቻ የሚተላለፈውን ሥነ-ቃል በማስከተል፣ በሥነጽሁፍ ስር ደግሞ ልቦለድ፣ ስነጽሁፍና ተውኔት ተደራጅተዋል፣ ቀጥሎ ያሉት የምንባብ ርዕሶች ደግሞ በኢ-ልቦለድ ሥር የተካተቱ ናቸው። ከዚህ የምንረዳው ቃላት በይዘታቸው ከቀላል ወደ ከባድ መደራጀታቸውን ነው። ሠንጠረዥ 10 መመልከት ይቻላል።

በዚህ መልኩ የተደራጀ የትምህርት ይዘት ተማሪዎች ቀደም ሲል ያካበቱትን ዕውቀት እንዲያጎለብቱና ልምዳቸውን በሥራ ላይ እንዲያውሉ ስለሚያግዛቸው ተማሪዎች ቃላትን ከተጨማሪ ፍቺ ጀምረው ወደ ረቂቅ በሂደት የሚማሩትን አደረጃጀት ቢከተሉ የሚቀርቡላቸውን መልመጃዎችን ሳይቸገሩ መስራት ይችላሉ። ነገር ግን የተተኳሪዎቹ መማሪያ መጻሕፍት የቃላት መልመጃዎች ቃላትን ከቀላል ወደ ከባድ ማደራጀት ከሚለው ፅንሰ ሀሳብ አንጻር ብንመረምር አልፎ አልፎ ለማደራጀት ተሞክሯል።

4.2.3.2 ርዕስ ጉዳይን መሠረት አድርጎ ከማደራጀት አንጻር

በክለሳ ድርሳናት እንደተጠቀሰው ቃላትን ለማደራጀት ሌላው መንገድ ርዕስ ጉዳይን መሠረት አድርጎ ማቅረብ ነው። አንዳንድ ምሁራን እንደሚሉት ቃላት የሚቀርቡበትን መነሻ አድርጎ ማደራጀት የተለመደ ነው። Grains እና Redman (1986:69) እንደሚገልጹት በአንድ ርዕስ ጉዳይ ሥር ሊጠቃለሉ የሚችሉ አንድ ደረጃ የተመረጡ ቃላት የሚያገናኛቸውን ርዕስ ጉዳይ በመግለጽ እንዲያገለግሉ ከተደረገ በኋላ ቃላቱ በመልመጃ መልክ ተደራጅተው ይቀርባሉ።

አጥኚው ባደረገው የሠነድ ፍተሻ እና ቃለ መጠይቅ ርዕስ ጉዳይን መሠረት አድርገው ተደራጅተው የቀረቡ መልመጃዎች በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ መቅረባቸውን አረጋግጧል። በአብዛኛው የቀረቡትም ከምንባብ በኋላ በአንብቦ መረዳት ክፍል ውስጥ

እንደሆነ ተረጋግጧል። በ9ኛ እና 10ኛ ክፍል መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ክፍል አንድ አንብቦ መረዳት አይቀሬ ስለሆነ ርዕሰ ጉዳይን መሠረት አድርገው የተደራጁ ቃላትም እንደዚሁ አይቀሬ ሆነው ተደራጅተዋል። በአስረጅ መልክ ለመጥቀስ ያህል ከሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት የሚከተሉትን መልመጃዎች መመልከት ይቻላል።

አስረጅ 15. 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት፣ ገጽ 40፣ ክፍል አንድ፡- አንብቦ መረዳት፣ ትህዛዝ 4. ለሚከተሉት ከምንባብ ለወጡት ቃላት ቀጥተኛ ፍቻቸውን ከሰጣችሁ በኋላ ዐረፍተነገር ሥሩባቸው። 1. ህይወት 2. ዝርው 3. ግንዛቤ 4. ትኩረት 5. መትጋት

አስረጅ 16. 10ኛ ክፍል፣ ገጽ 110፣ ክፍል አንድ፡- አንብቦ መረዳት፣ ትህዛዝ 2 የሚከተሉት ቃላትና ሐረጎች ከምንባቡ የወጡ ናቸው። ምንባብ ውስጥ ባላቸው ዐውድ ፍቻቸውን ግለጹ። 1. ትጋት 2. ቢጤዎቿ 3. ቁም ነገር 4. አንግባ 5. ቁርጠኝነት

እላይ የተጠቀሱትን መልመጃዎች ስንመለከት የምንባቡን ርዕሰ ጉዳይ መሠረት አድርገው የወጡ ጥያቄዎች ናቸው። ስለዚህ በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የቀረቡት የቃላት ትምህርት መልመጃዎች ርዕሰ ጉዳይን መሠረት አድርገው የቀረቡ መሆናቸውን መገንዘብ ይቻላል። ርዕሰ ጉዳይን መሠረት አድርገው የቀረቡ መልመጃዎች በርካታ ናቸው። ስለዚህ መማሪያ መጻሕፍቱ ርዕሰ ጉዳይን መሠረት አድርገው ቃላትን ከማደራጀት አንጻር ጠንካራ ጎን አላቸው።

4.2.3.3 ፍቺን መሠረት አድርጎ ከማደራጀት አንጻር

በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ ተካተው የሚገኙ የቃላት መልመጃዎች ፍቺን መሠረት ያደረጉ መሆናቸውን ለማጣራት አጥኚው በምዕራፍ ሁለት ስር ባሰፈራቸው የቃላት አደረጃጀት መስፈርቶች መሠረት ፈትሷል። ፍቺን መሠረት ማድረግ ያስፈለገበት ዋና ምክንያት ቃላት በአገባባቸው ያላቸውን ግንኙነት የአንድን ቃል ትርጉም በራሱ በቋንቋው ውስጥ ባለው ውስጣዊ ፍቺ ግንኙነት መሠረት በሌላ መግለጽ ስለሚያስችል ነው። በዚህ መንገድ ለተማሪዎች መቅረቡ አንድ ቃልን የተለያዩ ትርጉም እንዲያውቁ ያደርጋቸዋል።

አጥኚው ከሠነድ ፍተሻ እና ከቃለ መጠይቅ ባገኘው መረጃ መሠረት በመጻሕፍቱ ውስጥ የቀረቡ የቃላት መልመጃዎች በአብዛኛው ፍቺን መሠረት ያደረጉ ናቸው። ከአጠቃላይ 64 የቃላት መልመጃዎች ውስጥ 29 የቃላት መልመጃዎች ፍቺን መሠረት ያደረጉ ሲሆን

ይህም የሚያመለክተው 45% ያህሉን ሸፍነው ይገኛሉ። የቀረቡበት ስልትም በአብዛኛው ተማሪዎች በአውድ ትርጉሙን እንዲረዱ፣ በተመሳሳይና በተቃራኒ ፍች እንዲሁም እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍችን መሠረት በማድረግ የተደራጁ ናቸው። በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የእማራያዊና ፍካሬያዊ መልመጃዎች የቃላት መልመጃውን 7.8% ይዘው የተደራጁ በመሆናቸው በመማሪያ መጻሕፍቱ ፍችን መሠረት ያደረገ የቃላት አደረጃጀት መኖሩን ያሳያል። ነገር ግን ተማሪዎችን በይበልጥ ለማሳተፍ በቂ አይደለም። ፍችን መሠረት አድርጎ ቃላት ማደራጀትን በተመለከተ የሚከተሉትን ምሳሌዎች ለአብነት በመውሰድ እንመልከት።

ሠንጠረዥ "11" የቃላት እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች መልመጃዎች

ክፍል	ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
9ኛ	አራት	የሚከተሉትን ቃላት እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች በሠንጠረዥ በቀረበው ምሳሌ መሠረት አስቀምጡ።	67
		የተሠጡትን እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች በአረፍተነገር ውስጥ አስገብቶ ማሳየት	68
		እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች ያላቸውን ቃላት በፍችዎቻቸው ላይ ይወያያሉ።	68
	ዘጠኝ	ከምንባብ ውስጥ እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች ያላቸው ቃላት አውጡና እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች መስጠት	156-
10ኛ	ሶስት	ምሳሌዎችን መሠረት በማድረግ በሠንጠረዥ ውስጥ ለቀረቡት ቃላት እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍችቸውን መሙላት	45
	ዘጠኝ	የቃላትን እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች የሚያሳይ አረፍተነገሮችን መጻፍ	127

ከሠንጠረዥ 11 መረዳት እንደሚቻለው በሁለቱም መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ቃላት በእማራያዊና ፍካሬያዊ ፍችም እንደተደራጁ ነው። ነገር ግን 9ኛ ክፍል በምዕራፍ አራት ስር ብቻ ሶስት የእማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች መልመጃዎች መኖራቸው ተማሪዎች አንድ

ዓይነት ይዘት በተደጋጋሚ ሲማሩ ሊሰላቹ ስለምችሉ በየምዕራፉ ተበታትኖ ቢቀርቡ መልካም ነው።

ቃላት በእማሬያዊና ፍካሬያዊ ፍች ብቻ ሳይሆን በተመሳሰሎና ተቃርኖ ፍችም ተደራጅተው ቀርቧል። አስረጅ 17. 9ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አምስት፣ ገጽ 88፣ ክፍል አምስት፣ ትህዛዝ 2. የሚከተሉት ቃላት ከቀረበው ግጥም የወጡ ናቸው፤ ተመሳሳይ ፍቻቸውን ፈልጉ። 1. ቅራቅንቦ 2. ኮረጅ 3. ስንክሳር 4. ድንቡሎ 5. ኖት 6. ቱጃር

እላይ ካለው መልመጃ መረዳት እንደሚቻለው ተማሪዎች በተሰጣቸው ምሳሌ መሠረት የቃላቱን ተመሳሳይ በፍቺ ከማደራጀት አኳያ ታስቦ የቀረበ ነው። አስረጅ 20. 10ኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አራት፣ ገጽ 53፣ ክፍል አንድ፣ ትህዛዝ 3. ቀጥሎ የቀረቡት ቃላት ከምንባቡ የወጡ ናቸው። በ "ሀ" ክፍል ለተዘረዘሩት ቃላት በፍች ተቃራኒ የሆኑትን ከ "ለ" ክፍል በመምረጥ አዛምዱ።

<u>"ሀ"</u>	<u>"ለ"</u>
1. መብት	ሀ. ቋሚ
2. ብዙሀን	ለ. ደክመ
3. በረታ	ሐ. ጥቂት
4. ተለዋዋጭ	መ. ግዴታ
5. ግልጽ	ሠ. ስውር
	ረ. ዳበረ

ከላይ የቀረቡትን መልመጃዎች እንደ ምሳሌ ለመጥቀስ ያህል ነው እንጂ በአብዛኛው በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የተካተቱት ቃላት ፍቺን መሠረት በማድረግ የቀረቡ መሆናቸውን ከሠነድ ፍተሻና ከመምህራን ቃለ መጠይቅ መረዳት ተችሏል። ፍቺን መሠረት አድርጎ ቃላትን ከማደራጀት አኳያ በተተካሪ መጻሕፍቱ ጥሩ ሥራ እንደተሠራም ማወቅ ተችሏል።

4.2.3.4 ቅርፅን መሠረት አድርጎ ከማድራጀት አንጻር

ሌላው የአደረጃጀት ስልት በክለሳ ድርሳናት እንደተገለጸው ቅርፅን መሠረት አድርጎ ማድራጀት ነው። ሌላው McCarthy (1990፣ 99) እንደሚያስረዱት በቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የሚካተቱ ቃላት አመሰራረት እንደሚያሳዩው ቃላትን በየጊዜው በተወሰነ መጠን እየመሠረትን በሄድን ቁጥር በቋንቋ ውስጥ ተማሪዎች ብዙ አዳዲስ ቃላት እንዲፈጥሩ ያስችላቸዋል።

ቃላትን በቅርጽ ማድራጀት ምስረታና ድርብ ቃላትን እንደ አንድ አሀድ ለመማርና የቃላቱን ምዕላዳዊ አወቃቀር እየበታተኑ ለመመርመር እንዲሁም ፍቺን ከተዋቃሪ ቅርጾች ጋር ለማዛመድ የሚያስችል ቅርጻዊ አደረጃጀት መከተል፣ ለትምህርት የሚቀርቡትን ቃላት ለመረዳትና ለማፍለቅ አስተዋጽኦው የጎላ መሆኑን የዘርፉ ምሁራን ያስረዳሉ።

ነገር ግን በተተኳሪ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ድርብ ቃላትን የሚመለከት መልመጃ አለመካተቱ እንዲሁም ፍቺን ከተዋቃሪ ቅርጾች ጋር ማዛመድን የሚመለከት መልመጃ በተለይ 10ኛ ክፍል መማሪያ መጽሀፍ ገጽ 125 ላይ በአንድ ቦታ ብቻ መቅረቡ የመማሪያ መጻሕፍቱ ደካማ ጎን ነው። ምስርት ቃላትን በተመለከተ እንደ አንድ አሀድ ለመማርና የቃላቱን ምዕላዳዊ አወቃቀር እየበታተኑ ለመመርመርም የቀረቡ መልመጃዎች ውስን ናቸው። አስረጅ 19. 9ኛ ክፍል፣ ገጽ 70 በሚከተሉት ሠንጠረዥ በተራ ቁጥር አንድና ሁለት የቀረቡትን ምሳሌዎች መሰረት በማድረግ፣ ባዶ ቦታዎችን በተስማሚ ግሶች አሟሉ። በዚህ ተግባር ግሶችን ከግስ እየመሰረታችሁ መሆኑን ልብ በሉ።

1	በተነ	ተበተነ	አስበተነ	አባተነ	በታተነ	ተበታተነ	አስበታተነ
2	ገደለ	ተገደለ	አስገደለ	አጋደለ	ገዳደለ	ተገዳደለ	አስገዳደለ
3	መታ						
4	ገለጠ						
5	ጠረበ						

እላይ ከተሰጠው መልመጃ መረዳት እንደሚቻለው አንድን ግስ በመበታተን የተለያዩ ተግባራት ያሏቸውን ግሶች በቅርጻቸው ማድራጀትን የሚመለከት ነው። በመማሪያ

መጻሕፍቱ ውስጥ በዚህ አኳሃን የተደራጁ መልመጃዎች ቁጥር በጣም አነስተኛ መሆን ተማሪዎች የቃላትን ቅርጸዊ አደረጃጀት አውቀው መልመጃዎችን እንዳይሰሩ ሊያደርጋቸው ይችላል። በአጠቃላይ በተተኳሪ መማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የምስረታ መልመጃዎች ብዛት አነስተኛ ስለሆነ ቅርጹን መሠረት አድርጎ ቃላትን ከማደራጀት አንጻር መማሪያ መጻሕፍቱ ድክመት እንዳለባቸው ከሠነድ ፍተሻ እና ከቃለ መጠይቅ ማወቅ ተችሏል።

ምዕራፍ አምስት

ማጠቃለያና አስተያየት

5.1 ማጠቃለያ

በምዕራፍ አንድ እንደተገለጸው የዚህ ጥናት ዋና ዓላማ በ2004 ዓ.ም የታተሙት የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፎች የቃላት ትምህርት ይዘት አቀራረብ ቃላትን ከማስተማር አኳያ መገምገም ነው። በዚህ አብይ ዓላማ ስር ሶስት መሰረታዊ ጥያቄዎች ይገኛሉ።

- ❖ የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጻሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘቶችን ለመምረጥ በስራ ላይ የዋሉት የቃላት ይዘት መምረጫ መስፈርቶች ተገቢ ናቸው ወይ?
- ❖ በመማሪያ መጽሐፎቹ ውስጥ የቃላት ትምህርቶች በዘርፉ ምሁራን የተዘረዘሩትን ተገቢ የቃላት ትምህርት ማቅረቢያ ስልቶችን በመጠቀም ቀርበዋል ወይ?
- ❖ በመማሪያ መጽሐፎቹ ውስጥ የቀረቡት የቃላት ትምህርቶች የቃላቱን የተለያዩ የፍቺ ገጽታዎች ለመቃኘትና ቃላቱን አፍልቆ ለመጠቀም የሚያስችል አቀራረብ አላቸው ወይ? የሚሉት ናቸው።

ለነዚህ ጥያቄዎች ምላሽ ለማግኘት የተሰበሰቡ መረጃዎች ተተንትነው ያስገኙት ውጤት እንደሚያስረዳው በሁለቱም የጥናቱ ተተኳሪ መጽሐፎች ውስጥ በጠንካራ ጎንጎት የሚጠቀሱ የቃላት ትምህርት ይዘት አመራረጥ፣ አደረጃጀትና አቀራረብ ስልቶች የተስተዋሉ ሲሆን የዚያኑ ያህል ደግሞ ድክመቶችም አልታጡም። በዚህ መሰረት ከጥናቱ የተገኙ ውጤቶች ተጠቃለው ቀርበዋል።

በሀገር አቀፍ ደረጃ ለ9ኛ እና 10ኛ ክፍል አማርኛ መማሪያ መጽሐፎች ውስጥ የቃላት ትምህርቶቹ ከሌሎች የቋንቋ ትምህርት ዘርፎች አንፃር ሲታዩ በቂ ቦታ እንደተሰጣቸው በጥናቱ የተገኘው ውጤት ያመለክታል። በመጽሐፎቹ የተካተቱ የቃላት ትምህርቶችን ለመምረጥ የሚከተሉት መስፈርቶች በጥቅም ላይ ውለዋል። እነዚህም የቃላት የፍቺ ሽፋን መስፈርት፣ የተማሪዎችን ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ መሠረት ያደረገ መስፈርት፣ ባህላዊ ተላውጦን መሠረት ያደረገ መስፈርት እንዲሁም የቃሉን ተስተማሪነት የተመለከተ ነው።

ሌላው የቃላት የድግግሞሽ መጠንን መሠረት ያደረጉ መስፈርቶች ላይ ተመስርቶ ቃላትን የመምረጥ ጉዳይ ተገቢው ትኩረት እንዳልተሰጠ የጥናቱ ውጤት አሳይቷል። ይህ ደግሞ በመጽሀፎቹ የቃላት ትምህርት ላይ አሉታዊ ተፅዕኖ እንዳሳደረ በጥናቱ ተደርሶበታል።

በሌላ በኩል በሁለቱም የጥናቱ ተተኪ ሰነዶች የተካተቱት የቃላት ትምህርቶች ለደረጃው ይመጥናሉ ተብለው ከተመረጡ ምንባቦች የወጡ ቢኖሩም ተስተማሪነት ደረጃቸው ከግምት ውስጥ እየገባ ከምንባቦቹ ውጭም የተወሰኑ ቃላት በይዘትነት እንደተመረጡ ታውቋል። ይህም ለደረጃው ይመጥናሉ ተብለው ከተመረጡ ምንባቦች የወጡ ቃላት በስፋት መቅረባቸው ተገቢ አሰራር እንደሆነ በክለሳ ድርሳናት ውስጥ ቢጠቀስም ከምንባብ ውጪ የቀረቡ የቃላት መልመጃዎች ብዛት ውስን መሆኑ ግን ሊታሰብበት የሚገባ ጉዳይ ነው።

የመጽሀፎቹን የቃላት ትምህርት አደረጃጀት በተመለከተም በአብዛኛው ከሚያነሱት ርዕሰ ጉዳይ አንጻር፣ በአንድ ምንባብ ውስጥ በመገኘታቸውና ስለቃላት የተወሰነ ግንዛቤ ማስጨበጥ ከመቻል አንጻር እንደተደራጁ ተመልክቷል።

በቃላት ፍቺ ላይ ያተኮሩ የቃላት ትምህርቶችን አቀራረብ ስንመለከት፣ በመጽሀፎቹ ውስጥ የቃላት ትምህርት ይዘቶች አብዛኞቹ በአውድ ተደግፈው ቀርበዋል። ቃላቱ ከቀረበላቸው አረፍተነገራዊ አውዶች አብዛኞቹ የቃላትን ፍቺ በገቡበት ቦታ ለመገመት የሚያስችሉ አውዳዊ ፍንጮች ይዘው ቀርበዋል። በሁለቱም መጽሀፎች ውስጥ ስለቃላት የተወሰነ እውቀት ለማስጨበጥ ከቀረቡት የቃላት ክንውኖች ውጭ ሌሎቹ በአውድ ተደግፈው መቅረባቸው ተረጋግጧል።

ቃላትን በፍቺ ዝምድናቸው ከማቅረብ አኳያ በሁለቱም መጽሀፎች ውስጥ የቃላት ተመሳሳይነትና ተቃርኖ በአዛምድ መልክ፣ የተወሰኑ አብሮ ተሰላፊ ቃላት አውድ ተኮር ሆነው ቀርበዋል። እንዲሁም የቃላት ፍች በአረፍተነገር እንዲያሳዩ የሚጠይቁ ክንውኖች መቅረባቸውም ታውቋል። የቃላት ተመሳሳይነትና ተቃርኖ ዋነኛ ማቅረቢያ ስልት ቃላቱን በአውድ ማቅረብ ሆኖ ሳለ በየመልመጃው የሚዛመዱት ቃላትና ሀረጎች በ "ሀ" እና በ "ለ" ክፍል ሌጣቸውን ቀርበዋል። የቃላቱ ሌጣቸውን መቅረብ ደግሞ ተማሪዎቹ ቃላቱ በምን ዓይነት አገባብ ተመሳሳይ ወይም ተቃራኒ ፍቺ እንደያዙ ለመረዳት ያስቸግራቸዋል።

ከዚህም ሌላ የቃላት የከታች ተከታች የፍቺ ዝምድናን የተመለከተ ትምህርት በሁለቱም መጽሀፎች ውስጥ አልተካተተም።

በቃላት የእርባታና የምስረታ ሂደት ላይ የተመረከዘው ትምህርት በሁለቱም መጽሀፎች ውስጥ መቅረቡ ተረጋግጧል። በዚህም በሁለቱም መጻሕፍት ውስጥ የቃላት አመሰራረት በተመለከተ ቃላት በቅጥያዎች እንደሚመሰረቱ የሚያሳዩ መረጃዎች ቀርበዋል። አቀራረባቸውም በጠንካራ ጎኑ የሚጠቀስ ሲሆን የቃላትን አመሰራረት በቃላት ጥመራ አለማቅረቡ ደግሞ በደካማ ጎኑ የሚጠቀስ ነው።

የቃላዊ ሀረጎችን (ፈሊጦችን፣ ውልድ ግሶችን፣ ውልድ ስሞችንና አያያዥ ቃላትን) በሚመለከትም በሁለቱም መጽሀፎች ውስጥ ፈሊጣዊ አነጋገሮች፣ ውልድ ግሶች፣ ውልድ ስሞችና አያያዥ ቃላትን የተመለከተ ይዘት ተካቷል። ይህም እንደ ጠንካራ ጎን ሊቆጠር ይችላል።

በሌላም በኩል የቃላት ትምህርቱ ከቋንቋ ክሂሎች ጋር በመጣመር የቀረቡበት ሁኔታ በሁለቱም መጽሀፎች ውስጥ ሚዛናዊ እንዳልሆነ ጥናቱ አሳይቷል። ከዚህም ሌላ ከቃላት ትምህርት ማቅረቢያ ዘዴዎች መካከል ተማሪዎች የመዝገበ ቃላት አጠቃቀም ጥበብን እንዲካኑ የሚያግዝ ትምህርት ማቅረብ አንዱ ነው። በዚህም የተነሳ በሁለቱም መጽሀፎች በመዝገበ ቃላት አጠቃቀም ላይ ያተኮረ ትምህርት እያንዳንዱ መጽሀፍ ካለው አስር ምዕራፍ በሶስት ቦታዎች ላይ ብቻ ቀርበዋል፤ ይህም መጽሀፎቹ በመዝገበ ቃላት አጠቃቀም በኩል ውስንነት እንዳለባቸው በጥናቱ ተደርሶበታል።

በመጨረሻም የቃላት ትምህርቱ የቀረቡባቸው መመሪያዎች ተገቢነት በተመለከተ በሁለቱም መጽሀፎች አብዛኞቹ መመሪያዎች በተገቢ ማብራሪያዎችና ምሳሌዎች በመደገፍ ግልጽ ሆነው የተነደፉ ቢሆኑም፣ አልፎ አልፎ ግን በምሳሌ ያልተደገፉና ተገቢ ማብራሪያ የሚጎላቸው ጥቂት መመሪያዎች በተለይ በ10ኛ ክፍል መጽሀፍ ውስጥ መኖራቸው በጥናቱ ተጠቁሟል። ከዚህ ጥናት አጠቃላይ ውጤት በመነሳትም አጥኝው ከዚህ በታች ያሉትን አስተያየቶች ሰንዘሯል።

5.2 አስተያየት

ከዚህ በላይ በማጠቃለያው የተገለጹትን የጥናቱን ውጤቶች መሰረት በማድረግ መቀጠል የሚገባቸው የመጽሀፎቹ ጠንካራ ጎኖች መኖራቸው ሳይዘነጋ ችግር በታየባቸው የመጽሀፎቹ የቃላት ይዘት አመራረጥ፣ አደረጃጀትና አቀራረብ ላይ አጥኝው ከዚህ በታች ያሉትን አስተያየቶች ሰንዘሯል፡፡

- ❖ የቃላት መረጣው ሲካሄድ በተቻለ መጠን ቋንቋን ለማስተማር ለሚነደፍ መርሀ ግብር እንዲውሉ በመስኩ ምሁራን ለተሰነዘሩት የቃላት መምረጫ መስፈርቶች ሁሉ ተገቢው ትኩረት ቢሰጥ፤
- ❖ የቃላት ትምህርት አደረጃጀትን በተመለከተም ምንም እንኳን በመጽሀፎቹ ውስጥ ከሚያነሱት ርዕሰ ጉዳይ አንጻር፣ በአንድ ምንባብ ውስጥ በመገኘታቸውና ስለቃላት የተወሰነ ግንዛቤ ያስጨብጣሉ በመባላቸው የተደራጁ ቢሆንም ግን ምሁራን እንደሚሉት የፍቺ ገጽታቸውን፣ የቅርጻቸውን መመሳሰል ወዘተ ከግምት ያስገባ አደረጃጀትም በሰፊው ተግባራዊ ቢደረግ፤
- ❖ በመማሪያ መጽሀፎቹ ውስጥ ጥመራን የተመለከቱ ይዘቶች ትኩረት ተሰጥቷቸው እንዲካተቱ ቢደረግ፤
- ❖ የፍቺ ተመሳሳይና ተቃርኖ የሚያለማምዱ በአዛምድ መልክ የቀረቡ ቃላትም ከምንባብ የተመረጡት በምንባብ የሚገኙበት መስመር ቢጠቆም (ላልተጠቆሙት) ከምንባብ ውጭ የተመረጡት ደግሞ በ"ሀ" ክፍል የተዘረዘሩት ቃላት በአውድ እንዲቀርቡ ቢደረግ የመጽሀፎቹን የቃላት ትምህርት ፍቺ ትምህርት ያሻሽለዋል፡፡
- ❖ በመጽሀፎቹ ውስጥ የቃላት የከታች ተከታች የፍቺ ዝምድናን የሚያመለማምዱ መልመጃዎች ተቀርጸው ቢካተቱ፣ የጥምር ቃላት ትምህርት ቃላቱን ለመረዳትና ለመጠቀም በሚያስችል መንገድ ቢቀርቡ፣ የቃላት እርባታና የምስረታ ሂደት የተመረከቱ መልመጃዎች ተማሪዎች የቅጥያዎቹን ተግባርና በቅጥያዎች መግባት ቃላቱ ያሳዩትን የቅርጽና የፍቺ ለውጥ ለመዳሰስ በሚችሉበት አኳኋን ቢቀርቡ፤
- ❖ በሁለቱም መፅሀፎች የቀረቡ የቃላት ትምህርት ይዘቶች ሚዛናዊ በሆነ መንገድ ከአራቱ የቋንቋ ክህሎች ጋር ተጣምረው ቢቀርቡና በመዝገብ ቃላት አጠቃቀም ጥበብ ላይ ያተኮሩ መልመጃዎች በጥራት ተቀርፀው ቢካተቱ፤

❖ የተማሪዎች ቃላትን የማወቅ ችሎታ በመማሪያ መጽሀፎቹ ውስጥ ባሉት ምንባቦች ላይ ብቻ ባይወሰንና ከምንባብ ውጭም ያሉትን ቃላት እንዲጠቀሙ የሚያግዛቸው የቃላት መልመጃዎች በበቂ ሁኔታ ቢካተቱ፤ የሚሉት አስተያየቶች ጥናቱ ሲጠናቀቅ በተተኳሪ መማሪያ መጻሕፍቱ የቃላት ትምህርት ይዘት መልመጃዎች ላይ ከታዩ ድክመቶች በመነሳት በአጥኝው የቀረቡ ናቸው፡፡

ዋቢ ጽሁፎች

ምንውይይት ደነቀው። (2006)። በአማራ ክልል በሥራ ላይ ያሉት የ7ኛ እና የ8ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት የቃላት ትምህርት የይዘት አመራረጥ፣ አደረጃጀትና አቀራረብ ግምገማ። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ-ጽሁፍ ክፍል አማርኛን በማስተማር ዘዴ ለማስተርስ ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጥናት። (ያልታተመ)

ሲሳይ ተበጀ። (1990)። "በአዲስ አበባ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች በስራ ላይ ያለው የ9ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፅሀፍ ውስጥ ቃላትን በማስተማር ረገድ ያለው ብቃት።" አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ በቋንቋዎች ጥናት ተቋም አማርኛን በማስተማር ስነ-ዘዴ ለማስተርስ ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጥናት። (ያልታተመ)

በኢትዮጵያን የዩኒቨርሲቲ መምህራን የውይይት ማህበር የተዘጋጀ። (1980)። ተራማጅ መዝገብ ቃላት። አዲስአበባ፣ ሴንተራል ማተሚያ ቤት።

በድሉ ዋቅጅ። (1996)። በስነ-ጽሁፍ ቋንቋን ማስተማር። ባህርዳር ዩኒቨርሲቲ፣ ንግድ ማተሚያ ድርጅት።

ባዩ ይማም። (2000)። የአማርኛ ሰዋሰው፣ (የተሻሻለው ሁለተኛው እትም)። አዲስ አበባ፣ ኢሌኒ ማ.ኃ.የተ.የግ.ማህበር።

ብርሀኑ ገበየሁ። (1999)። የአማርኛ ሥነግጥም። አዲስ አበባ፣ አልፋ አታሚዎች

ተስፋዬ አበራ እና ማረው ዓለሙ። (1993)። አማርኛ ቋንቋን በከፍተኛ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት የማስተማር ዘዴ። ባህርዳር ዩኒቨርሲቲ። ለርቀት ትምህርት የተዘጋጀ፣ (ያልታተመ)

ትምህርት ሚኒስቴር። (1994)። የትምህርትና ሥልጠና ፖሊሲና አተገባበሩ። አዲስ አበባ፣ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርፕራይዝ

ትምህርት ሚኒስቴር። (2004)። የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት መማሪያ መጽሐፍ፣ አስረኛ ክፍል። ዱባይ፣ አል-ጉሬር አታሚና አሳታሚ ድርጅት

ትምህርት ሚኒስቴር። (2004)። የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት መማሪያ መጽሐፍ፣ ዘጠነኛ ክፍል። ዱባይ፣ አል-ጉሬር አታሚና አሳታሚ ድርጅት።

አብይ ይመር። (1991)። በአማራ ክልል የመጀመሪያ ደረጃ የሁለተኛው እርከን የአማርኛ ቋንቋ መጻሕፍት የቃላት ትምህርት ይዘታ ግምገማ። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ-ጽሁፍ ክፍል ለአርት ባችለር ዲግሪ የቀረበ ጥናት። (ያልታተመ)

አንበሴ በቀለ። (1993)። በኦሮሚያ ክልል ለ8ኛ ክፍል በተዘጋጀው የአማርኛ ቋንቋ መጻሕፍት ውስጥ የቃላት ትምህርት አቀራረብ ትንተና። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ድህረ ምረቃ ትምህርት ቤት፣ በቋንቋዎች ጥናት ተቋም ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ-ጽሁፍ ክፍል አማርኛን በማስተማር ዘዴ ለማስተርስ ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጥናት። (ያልታተመ)

እንግዳው ሙሉዓለም። (1993)። ቀዳሚው ትውልድ የአማርኛ ሰዋስው። አዲስ አበባ፣ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርፕራይዝ።

ዘሪሁን አስፋው። (1996)። የስነጽሁፍ መሰረታዊያን። አዲስ አበባ! ንግድ ማተሚያ ድርጅት

ያለው እንዳወቀ። (2004)። የምርምር መሰረታዊ መርሆችና አተገባበር(ሦስተኛ እትም)። ባህር ዳር ዩኒቨርሲቲ።

ዳንኤል ዘውዴና ሌሎች። (1994)። ትምህርታዊ የምርምር አተገባበር። አዲስ አበባ፣ ኢሌኒ ማተሚያ ቤት።

ዳኛቸው ወርቁ እና አምሳሉ አክሊሉ። (1983)። የአማርኛ ፈሊጦች (ሁለተኛ እትም)። አዲስ አበባ፣ ሜጋ አሳታሚ ድርጅት።

ጌታሁን አማረ። (1990)። ዘመናዊ የአማርኛ ሰዋስው በቀላል አቀራረብ። አዲስአበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት።

Allen, V.F. (1983). *Techniques in teaching vocabulary*. Oxford; Oxford University Press.

- Atkins, J and etal. (1996). *Skill Development methodology*, (part II). Addis Ababa. Addis Ababa Publisher
- Aweke Ayalneh. (2016). *Assessing The Practice Of Teaching Vocabulary: The Case Of Haramaya University Model School Grade Nine Students in Focus*, MATHesis. Haramaya University (Unpublished).
- Bauer, L. (1998). *Vocabulary*. London and New York; Routledge.
- Carter, R and McCarthy, M. (1988). *Vocabulary and language teaching*. New York: longman.
- Dubin, F. and Olshtain, E. (1986). *Course design; Developing programs and materials for language learning*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Elley, W. (1989). *Tailoring the evolution to fit the context*. In Johnson, R.(ed). *The Second language curriculum*. Cambridge; Cambridge University Press. Vol.21,No.2, pp.53-60
- Gairns, R. and S. Redman. (1986). *Working with words; Aguide to Teaching and learning Vocabulary*. Cambridge:CUP.
- Harmer, J. (1994). *The practice of English language teaching*. London. New York. Longman. Group (UK) Ltd.
- Hutchinson, T and Torres, E, (1994). “*the Text book as agent of change*” *ELT Journal*. Vol. 48, No. 4, PP. 315-328.
- J. C. Richards and T. S. Rodgers. (1986). *Approaches and methods in language teaching*, (Low Price Edition) London, Cambridge University Press.
- Jack C. Richarrds (1976). *The Role of Vocabulary Teaching*. *TESOL Quarterly* Vol. 10, No. 1, pp.77-89.
- Krippendorf, K. (2004). *Content Analysis: An introduction to Its Methodology* (2nd ed.). Sage Publications, Inc.
- Lewis, M. (1993). *The lexical Approach*. London: Comercial Colour Press.
- Lowson, M. and Hogben, D. (1996). “*The vocabulary learning strategies for Foreign Language students.*” *Language Learning Journal*. Vol. 16, No. 1, PP.101-135

- McCarten, J. (2007). *Teaching Vocabulary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCarthy, M. (1990). *Vocabulary*. Oxford. Oxford University Press.
- Morgan, J. and Rinvoluceri, M. (1986). *Vocabulary*; Oxford: CUP
- Nation, P. and Cody, J. (1988). "Vocabulary and Reading to Carter," R. and McCarthy, M. (eds). *Vocabulary and Language teaching*. New York: Long man Group (UK) Limited.
- Nunan, D. (1991). *Language teaching Methodology: A text book for language teachers*. Edinberugh: Pearson Education Ltd.
- Seal,B.D (1991). *Vocabulary learning and teaching*. In M. Celce-Murcia (Ed.), *Teaching English as a second or foreign language (pp.296-311)*. Boston, MA: Heinle & Heinle Publication
- Sheldon, L.E (1987). *ELT Text and Materials: Problem in Evaluating and development*. Oxford: Modern English Publication.
- Sheldon, L.E. (1988). *Evaluating ELT textbooks and materials*. *English Language Teaching Journal*, 42(4), pp.237-246.
- Ur, P. (1996). *A course in language teaching; practice and theory*. Cambridge: Cup.
- Wallace, M. (1988). *Teaching Vocabulary*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wilkins, (1972). *Linguistics in language teaching*. London, The English language Book society and Edward Arnold (publishers) Ltd.
- www.ccsenet.org/elt. *Effectiveness of Structural Method of Teaching Vocabulary*. Vol.3, No.3; September 2010. Published by Canadian Center of Science and Education.
- Ying, Y. S. (2001). "Acquiring Vocabulary Through A context Based Approach." *English Teaching Forum*. Vol.39,No.2, P.18-21
- Yule, G. (1996). *The Study of languages (2nd ed)*. Cambridge: Cambridge University Press.

አባሪዎች

አባሪ "ሀ"

የመረጃ ሰጪ መምህራን ዳራ

ተራ ቁጥር	ሙሉ ስም	ዎታ	ዕድሜ	የትምህርት ደረጃ	የአገልግሎት ዘመን	የሚሰሩበት መስሪያ ቤት	የሚያስተምሩት የክፍል ደረጃ
1	ስመኝ አባተ ሰጠኝ	ወንድ	47	በአማርኛ ቋንቋ እና ስነ-ጽሁፍ የመጀመሪያ ዲግሪ	27	ጎሬ ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት	9ኛ እና 10ኛ ክፍል
2	ስዩም አበራ ገ/ዮሐንስ	ወንድ	49	በአማርኛ ቋንቋ እና ስነ-ጽሁፍ የመጀመሪያ ዲግሪ	30	ጎሬ ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት	9ኛ እና 10ኛ ክፍል
3	አርጋው ጫኔ አዳነ	ወንድ	46	በተግባራዊ ስነ-ልቦና ሁለተኛ ዲግሪ	26	ጎሬ ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት	9ኛ እና 10ኛ ክፍል
4	አበራሽ ወልዴ ተሰማ	ሴት	36	በአማርኛ ቋንቋ እና ስነ-ጽሁፍ የመጀመሪያ ዲግሪ	15	ጎሬ ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት	9ኛ እና 10ኛ ክፍል
5	ጌታነህ ሸፈራው ወ/ጊዮርጊስ	ወንድ	54	በአማርኛ ቋንቋ እና ስነ-ጽሁፍ የመጀመሪያ ዲግሪ	34	ጎሬ ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት	9ኛ እና 10ኛ ክፍል

አባሪ "ለ"

ለአማርኛ ቋንቋ መምህራን የተዘጋጀ ቃለ መጠይቅ

ቃለ መጠይቁ የተጀመረበት ቀን _____

ቃለ መጠይቁ የተጀመረበት ሰዓት _____

ቃለ መጠይቁ የተካሄደበት ቦታ _____

ያበቃበት ሰዓት _____

መግቢያ ትውውቅ፣ ፈቃደኛ ስለመሆናቸው ማመስገን (በቃለ መጠይቁ ለመሳተፍ በመስማማትዎ በቅድሚያ አመሰግናለሁ!

የጥናቱ ዓላማ በሀገር አቀፍ ደረጃ ለሁለተኛ ደረጃ የተዘጋጁት የ9ኛ እና የ10ኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መጽሀፍት የቃላት ትምህርት የይዘት አቀራረብ ቃላትን ከማስተማር አኳያ ያላቸው ብቃት መፈተሽ ነው። ለዚህም እርስዎ የሚሰጡኝ መረጃ በጣም ያስፈልገኛል። በውይይታችን የምንለዋወጣቸው ሀሳቦች ምስጢራዊነት የተጠበቀና ለዚህ ጥናት ብቻ የሚያገለግሉ ናቸው።

ጥያቄዎች፡-

1. በ9ኛ እና በ10ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሀፍት ውስጥ የቃላት ይዘት መልመጃዎች አውድን መሠረት አድርገው የቀረቡ ናቸው?
2. በመማሪያ መጽሀፎቹ የቀረቡት ቃላት፣ ቃላቱ ባላቸው ዝምድና አማካይነት ቀርበዋል? ማለትም በፍቺ ዝምድናቸው ከቀረቡ፣ በቃላት ተመሳሳይና ተቃርኖ፣ በቃላት ከታች ተከታች ግንኙነት ወይስ በቃላት አብሮ ተሰላፊነት?
3. በሁለቱም የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሀፍት ውስጥ የቃላት ይዘት መልመጃዎች፣ የቃላትን የእርባታና የምስረታ ሂደት ተመርኩዘው ቀርበዋል?
4. መማሪያ መጽሀፎቹ ቃላዊ ሐረጎችን ለመረዳትና ለማፍለቅ በሚያስችል መልኩ የተዘጋጁ ናቸው?
5. በመማሪያ መጽሀፍቱ ውስጥ የቀረቡት ቃላት ይዘት መልመጃዎች ከሁሉም የቋንቋ ክሂሎች ጋር ግንኙነት ፈጥረው የተዘጋጁ ናቸው?

6. በመማሪያ መጽሀፎቹ ውስጥ የቃላት ትምህርት በመዝገበ ቃላት ተደግፈው ቀርበዋል? በመዝገበ ቃላት ተደግፈው ከቀረቡ ትኩረት የተደረገው ከምንባብ ውስጥ በወጡት ቃላት ላይ ነው ወይስ ከምንባብ ውጭ በቀረቡት ቃላት ላይ ነው?
7. በመማሪያ መጽሀፎቹ ውስጥ ያሉት የቃላት ትምህርት ይዘቶች መመሪያዎች ተማሪዎች የተባለውን ተረድተው እንዲሠሩ ግልጽነታቸው ምን ያህል ነው?
8. በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የቃላት ትምህርት ይዘቶች የተደራጁት ከቀላል ወደ ከባድ፣ በሚያወሱት ርዕስ ጉዳይ፣ በፍቺዎቻቸው ወይስ በቃላት ቅርፅ አማካይነት ነው?
9. የቃላት ትምህርት ይዘት አመራረጥ የተማሪውን ፍላጎትና የትምህርት ደረጃ፣ የቃላት የፍቺ ሽፋን፣ የቃሉ በቅርብ መገኘት፣ የቃሉ ተስተማሪነት፣ የቃሉ ባህላዊ ተላውጦን ወይስ የቃላት የድግግሞሽ መጠንን መሠረት ያደረገ ነው?

አባሪ "ሐ"

የዘጠነኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ የቀረቡ የቃላት ትምህርት ይዘቶች

ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
አንድ	የቃላት አገባባዊ ፍች	7
	ከምንባቡ የወጡትን ቃላት ፍች ከመዝገብ ቃላት መፈለግ	7
ሁለት	ቃላትን ነጻ እና ጥገኛ ምዕላድ ብሎ መክፈል	24
	ከቃል ቅጥያዎችን (የእርባታ ምዕላድ) መለየት	26
ሦስት	ለቃላት ቀጥተኛና አገባባዊ ፍች መስጠት	39
አራት	ለቃላት አገባባዊ ፍች መስጠት	64
	አያያዥና የመሸጋገሪያ ቃላት	65
	ለቃላት እማራያዊና ፍካሬያዊ ፍች መስጠት	67
	ባዶ ቦታ በተስማሚ ግስ ማሟላት	70
	ፈሊጣዊ ንግግሮች	76
አምስት	የግጥም ሙያዊ ቃላት	87
	ከምንባብ ለወጡት ቃላት ተመሳሳይ እና ተቃራኒ ፍች መስጠት	88
ስድስት	የቃላት አገባባዊ ፍች	103
	አያያዥና የመሸጋገሪያ ቃላት	105
	ቅጥያን በመጠቀም ቃላት መመስረት	109
	ቃላትን በነጻ እና ጥገኛ ምዕላድ መክፈል	109
	የቃላት አገባባዊ ፍች	124
	ቃላት በዐረፍተ ነገር ውስጥ ያላቸውን አገባባዊ ፍች በመጻፍ፣ ፍችአቸው ከመዝገብ ቃላዊ ፍችአቸው ጋር ልዩነት ያለውና የሌለው መሆኑን ማነጻጸር፤	124

	የቃላት መጥበቅና መላላት	125
ሰባት	ቃላትን በዐረፍተ ነገር ውስጥ በትክክለኛ ቦታ መጠቀም	128
ስምንት	ቃላት በምንባብ ውስጥ የያዙትን ፍች በአረፍተ ነገር ውስጥ ማሳየት	137
	አያያዥና የመሸጋገሪያ ቃላትን መለየት	137
	በቃላት ስማዊ እና ቅጽላዊ ሀረግ መመስረት	141
ዘጠኝ	ቃላትን በአረፍተ ነገር ውስጥ በተብራራ መንገድ ፍች መስጠት	151
	በተሰጡት ቃላት ውስጥ የተጠቀሱት ቃላት የሚያመለክቱትን መግለጽ	156
	ከተሰጠው አንቀጽ እማሬያዊና ፍካሬያዊ ፍች ማውጣት	156
	ፈሊጣዊ ንግግሮችን በመለየት ፍች መስጠት	157
አስር	ከምንባብ ለወጡት ቃላት አውዳዊ/አገባባዊ ፍች መፈለግ	171
	ለቃላት ትክክለኛ አውድ መፈለግ	171
	ከምንባብ ውጪ ለቀረቡት ቃላት መዝገብ ቃላት በመጠቀም ፍች መስጠት	172
	ከምንባብ ውጪ ለተሠጡት ቃላት ተመሳሳይ ፍች ሊሆኑ የሚችሉ ከአንድ በላይ ቃላትን መጻፍ	173
	ለተሰመረባቸው ቃላት ተቃራኒ ፍች ሊሆኑ የሚችሉ ቃላትን አሟሉ	173
	በምንባብ ውስጥ የድምጽ መጥበቅና መላላት ባህሪ የሚያሳዩ ድምጾች ያሏቸው ቃላት መለየት	175
	ሙዳየ ቃላት፣ ቃላት ከነፍቺዎቻቸው እንዲሁም ፈሊጣዊ ቃላት ከነፍቺዎቻቸው	182

አባሪ "መ"

በአስረኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ውስጥ የቀረቡ የቃላት ትምህርት ይዘቶች

ምዕራፍ	ይዘት	ገጽ
አንድ	መዝገበ ቃላትን ተጠቅመው ቀጥተኛ ፍች መስጠት	7
	አማርኛ ከሌሎች ቋንቋዎች የተዋሳቸውን የውሰት ቃላት መለየት	12
	ከቃላት ጥገኛ እና ነጻ ምዕላድ መለየት	14
ሁለት	ለቃላት አውዳዊ ፍች መስጠት	21
	አያያዥና የመሸጋገሪያ ቃላት ቃላትን በባዶ ቦታ ላይ መሙላት	22
	በመሪ ቃላት ሀረግ መመስረት	26
	ለቃላት ተመሳሳይ ፍች መስጠት	36
ሦስት	የቃላት እማሬያዊና ፍካሬያዊ ፍች	45
	ፈሊጣዊ ንግግሮችን ፍች መግለጽ	47
አራት	ከምንባቡ ለወጡ ቃላት ተመሳሳይ እና ተቃራኒ ፍች መስጠት	53
	ከግስ ስም መመስረት፣ ከግስ ቅጽል መመስረት	60
	ከግስ ውልድ ስሞችን መመስረት	60
	ከምንባቡ ውጪ ለቀረቡት ቃላት ተመሳሳይ እና ተቃራኒ ፍች መስጠት	64
	የቃላት ፍች ከመዝገበ ቃላት መፈለግ	69
አምስት	በነጻ እና ጥገኛ ምዕላድ ቃል መመስረት	82

	ቃልን በምዕላድ መከፋፈል	83
ስድስት	በቃላት ውስጥ የሚጠብቁና የሚላሉ ድምጾች መለየት	83
	ከግጥም ለወጡ ቃላት አገባባዊ (አውዳዊ) ፍች መስጠት	85
	ግስ ወደ ቅጽል መቀየር	86
	የቃላት ቀጥተኛ ፍች ከመዝገብ ቃላት መፈለግ	96
	ከምንባቡ ውጪ ለቀረቡት ቃላት ተመሳሳይና ተቃራኒ ፍች በአረፍተ ነገር ውስጥ ማሳየት	96
ስባት	ከምንባቡ የወጡትን ቃላት ባላቸው አውድ ፍች መግለጽ	110
	የፈሊጣዊ አነጋገሮች ፍች መፈለግ	114
ስምንት	ከምንባቡ የወጡት ቃላት ከተመሳሳይ ፍቺአቸው ጋር ማዛመድ	123
	ከአውድ ውጪ የቀረቡትን ቃላት ከተቃራኒ ፍቺአቸው ጋር ማዛመድ	123
ዘጠኝ	በነጻ ምዕላድ ላይ ቅጥያ ምዕላዶችን በመቀጠል ቃላትን መመስረት	125
	ከተዘረዘሩት ቃላት መካከል በፍች ልዩ የሆነውን ቃል መለየት	127
	የቃላትን እማሬያዊ እና ፍካሬያዊ ፍች የሚሳያዩ አረፍተ ነገሮችን መጻፍ	127
	አያያዥ ቃላት በመጠቀም አንቀጽ መጻፍ	134
	ከግስ ስም መሰል ቃላት መመስረት	139
አስር	ከግስ ቅጽል መመስረት	139
	ሙዳዬ ቃላት፡- ቃላት ከነፍቺዎቻቸው እንዲሁም ፈሊጣዊ ቃላት ከነፍቺዎቻቸው	143